

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ

100
Αριθ. εις

696

Εξ αγοράς

Διπλή
Αντ. Τσολωφ

GRVER-00900

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Gf

ΤΟΙΧΕΙΩΔΕΣ

ΓΡΑΜΜΑ

ΠΕΡΙ

ΉΘΙΚΗΣ & ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑΣ,

μεταφρασθὲν ἀπὸ τοῦ γαλλικοῦ

παρὰ τοῦ ἱατροῦ

Αναστάσιου Κωνσταντινίου
Μ. Χρησαρέη.

Εκδόσεις Ε. Ζαχαρίου

ΤΟΜΟΣ Α΄

Εκδόσεις Ε. Ζαχαρίου

ΕΝ ΒΙΕΝΝΗ, ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝ. ΒΑΡΘ.
ΤΖΒΕΚΙΟΥ.

1816.

Εκδόσεις Ε. Ζαχαρίου

Ερ. 656

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βεροίας

Ὅστις τὴν ἠθικὴν καταφρονεῖ,
Ἄδύνατον, γὰρ εὐδαιμονῆ.

Καὶ ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν ἐστὶν ἡθικόν,
Ἄδύνατον, γὰρ εὐδαιμονῆ.

696

773
[Handwritten signature]

Πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς.

• **Ε**ἰς τὴν μετάφρασιν ταύτην, ὠφέλιμον ἔκρινα καὶ σκοπὸν εἶχα νὰ προσθέσω καὶ συνοπτικὴν τῆς Ἠθικῆς ἱστορίαν· ἀλλ' ἀναγκάζομαι ἀπροσδόκητα ν' ἀναχωρήσω, πριχοῦ σχεδὸν τὴν ἐπιχειρήσω, ἐνῶ μάλιστα ὁ πρῶτος τόμος ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ πιεσῆρια. ὅθεν καὶ ἀκουσάως ἀναβάλλω νὰ τὴν ἐκδώσω ἄλλατε ξεχωριστά.

Ἔναι ὅμως ἀναγκαῖον ν' ἀναφέρω ἐνταῦθα ὀλίγα τινα καὶ σύντομα περὶ τοῦ συγγραφέως, συγγράμματος καὶ τῆς μεταφράσεως. Συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι ὁ σοφὸς καὶ ἀξιοσέβαστος Ραϋμόνδης (α), ὅστις ἀφοῦ ἔζησεν

(α) Ἀπ' ὅσα ἐγράφησαν περὶ τοῦ συγγραφέως καὶ συγγράμματός του, ἔχω προχει-

1 *

ἀρχαίους χρόνους εἰς τὰ πολιτικά, παραίτη-
σεν ἐκουσίως ταῦτα καὶ τὰς ἐκ τούτων τιμὰς

ρους μόνον τὰς ἐξῆς δύο κριτικὰς μαρτυρίας,
τὰς ὁποίας προσθέντες πρὸς πλείοτέραν πλη-
ροφορίαν τῶν ὅσοι ἀπὸ τούτων ἀναγνώσας ἔχον
εἶδον τῆς γαλλικῆς: Raymondis (Jean-
Zacharie Paradis) né à Bourg en Bres-
se en 1746, fut lieutenant-général du
bailliage de Bresse * mais il quitta cette
place pour ne s'occuper que de l'agri-
culture * en 1792 il demouroit à Nice *
à cette époque il se retira en Italie à l'
approche des Français, mais il n'inter-
rompit point les cours de ses observa-
tions et de ses expériences
Raymondis a laissé deux ouvrages esti-
més, 1. Traité élémentaire de
morale et du bonheur, 1784. II.
des prêtres et des cultes. Le cé-
lèbre astronome Lalande, compatriote
del' auteur, dit, en rendant compte du
premier de ces deux ouvrages, ce qu'il
étoit le meilleur qui eut paru jusqu' alors
sur cette matière. — ¹⁸¹ dictionnaire u-
niversel historique, 9ème éd. tom. 14.
pag. 575. — ¹⁸² ἔτι καὶ ὅσα ἀναφέρει τὸ
dictionnaire des ouvrages anonymes par

καὶ δόξας, καὶ προτίμησε τὴν ἡσυχον καὶ φι-
λόσοφον ζωὴν, ὅπου φίλος ὢν ἀληθῆς τῶν
ἀνθρώπων καὶ θερμὸς τῆς ἠθικῆς ἀκόλουθος,
ὡς ὁ Σωκράτης, φρονιμώτερος ὅμως, ἐνασχα-
λεῖτο πρὸς ἰδίον καὶ κοινὸν ὄφελος καὶ κατὰ
1784 ἔτος ἐξέδωκεν ἀνωνύμως τοῦτο τὸ ἡ-
θικὸν καὶ ὠφέλιμον σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον
μετάφρασα καὶ κάμνω κοινὸν εἶναι τὸ γένος διὰ
τοῦ τύπου· διαφυγῶν δὲ ὕστερα τὴν φρικτὴν

Barbier, tom. 2. pag. 409.—M. Deley-
re, bien capable de juger un ouvrage
de cette nature, en parle ainsi dans une
note de la vie de Thomas. „C'est le
meilleure livre, peut-être, qu'on ait é-
crit sur le bonheur. il peut y en avoir,
sur cette matière de plus ingénieux, ou
plus élégant, mais pas un qui soit aussi
philosophique, aussi vrai, aussi utile à
méditer, et d' ou l' on puisse retirer au-
tant de fruit. l' auteur est M. Paradis
de Raymondis, qui par une sage appré-
ciation du bonheur n' a point attaché le
sien au succès de son livre"
le nom de Raymondis est célèbre dans
les fastes de la Marine.

τῆς πατρίδος του κατατροφῆν, τὴν ἀπαραδειγ-
μάτισον πολιτικὴν ἐκείνην τρικυμίαν, ἣτις κα-
ταπόντιζεν ὁμοῦ μυριάδας ἀνθρώπων καὶ πολ-
λοὺς τῆς ἀνθρωπότητος εὐεργέτας, ἔτρεξε τῆς
ζωῆς του τὸ χάδιον (α) εὐτυχέστερα παρὰ τὸν
ἰδικόν μας σεδόσιμον γέροντα.

Τὸ δὲ ἠθικὸν τοῦτο σύγγραμμά του ἐγ-
κωμιοσθῆναι καὶ ἐπαινεῖται μεγάλως ἀπὸ βαθεῖς
κριτικούς καὶ φιλοσόφους· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς
ὁμογενεῖς ὅσοι μέτοχοι ὀρθῆς κρίσεως καὶ φί-
λοι τῆς βελτιώσεως τοῦ γένους τ' ἀνάγνωσαν
μὲ σκέψιν, τὸ ἦσαν ἀξιολογώτατον κ' ἔκρι-
ναν ἀναγκαιότατον νὰ μεταφρασθῇ, καὶ ὠφελι-
μώτατον νὰ εἰσαχθῇ εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα, νὰ
φέρεται ἀπὸ τοὺς νέους, ὡς ἐγκόλπιον, καὶ ν' ἀ-
ναγινώσκεται ἀπὸ πάσης τάξεως ἀνθρώπων. διὰ
τοῦτο σπούδασα νὰ τὸ μεταφράσω καὶ νὰ τὸ
ἐκδώσω, καὶ προσφέρω, ὅπως νὰ γίνῃ κοινωφε-
λέστερον, 200 σῶματα δωρεὰν, ἡγοῦν ἐν σῶ-
μα εἰς καθέν σχολεῖον ὅπου εἶναι κοινὴ βιβλιο-

(α) Κατὰ τὸ λεξικὸν τῶν ἀνωτέρων συγγραμ-
μάτων ἀπόδασεν εἰς τὸ Λυὸν κατὰ τὸ 1800
ἔτος.

θήκη, τὰ δ' ἄλλα νὰ διαμοιρασθῶν κατὰ τὴν κρίσιν τῶν διδασκάλων εἰς τοὺς πτωχοτέρους καὶ ἀξιοτέρους μαθητὰς διαφόρων σχολείων.

Εἶναι δὲ ἀναγκαῖον νὰ προειδοποιήσω ὅτι εἰς τὴν μετάφρασιν δὲν καταχώρισα ὀλίγους τινὰς τοῦ πρωτοτύπου παραγράφους· διότι ἄλλος μὲν εἶχεν ἀναφορὰν μὲ μόνην τὴν Γαλλίαν ὅταν ἔγραφεν ὁ συγγραφεὺς, ἄλλος δὲ μ' ἐφάνη περιττὴ ταυτολογία καὶ ἄλλος διὰ τινὰς λόγους ἀσύμφορος· ἡ κατατόπισα δὲ εἰς τὸ τέλος ἐκάστου τόμου ἰδικὰς μου τινὰς παρατηρήσεις, σημειώσεις καὶ ἄλλων ἠθικὰς γνώμας, ὅσας ἔκρινα ἀναγκαιοτέρας καὶ ὅσας ὁ καιρὸς μὲ συγχώρησε· πρὸς τοῦτοις, ἐπειδὴ ὁ συγγραφεὺς ἐκφράζεται ἐνίοτε σκοτεινὰ καὶ γίνεται δυσκατάληπτος ἐδὼ κ' ἐκεῖ, ἔκαμα ὅ,τι ἤμπόρεσα, συμβουλευθεῖς καὶ ἄλλους περὶ τινων χωρίων διὰ νὰ καταστήσω τὸ σκοτεινὸν σαφέτερον, καὶ ζητῶ συγγνώμην ὁσάκις ἀπότυχῃ, πρὸ πολλῶν αἰώνων (α) παρατηρήθη ὅτι

(α) Ὅταν γλῶττα ἐρμηνευθῇ εἰς ἑτέραν γλῶτταν, πολλὴν ἔχει τὴν δυσκολίαν καὶ ἴσασιν ἀκριβῶς ὅσοι πολλῶν γλωσσῶν εἰσιν ἔμπει-

εἶναι δύσκολος ἢ μετάφρασις, καὶ τὴν σήμερον
 μάλισα ἀποδείχθη ἀπὸ τοὺς φωτισμένους τῆς
 Ἑυρώπης, ὅτι εἶναι πάντοτε καὶ ἀτελεστέρα
 τοῦ πρωτοτύπου, πολὺ μᾶλλον, ὅταν γίνεται
 εἰς γλῶσσαν εἰσέτι πτωχὴν ἀπὸ πολυειδεῖς τῆς
 παιδείας χάριτας καὶ τῆς ὁποίας οὔτε τὸ λεξι-
 κὸν οὔτε τὸ φρασεολόγιον διορίσθη· τὸ ὕψος
 τῆς μεταφράσεως ἔκρινα εὐλογώτερον νὰ ᾔῃναι
 ὅπως οὐν ἀνάλογον μὲ τὴν σημερινὴν χρῆσιν
 καὶ κατάστασιν τοῦ γένους· ἐνίοτε δὲ μεταχει-
 ρίσθην, ἐξ ἀνάγκης καὶ πρὸς πλείωτέραν ἀκρι-
 βολογίαν, νέας λέξεις, καὶ προσέτι ἀναυξή-
 τως τὰ σύνθετα, ὑπερδισύλλαβα καὶ ἀπὸ τρε-
 πτῶν φωνηέντων ἀρχόμενα ῥήματα· περὶ τού-
 των εἶχα ὁδηγὸν τὴν παλαιὰν καὶ τωρινὴν χρῆ-
 σιν καὶ ἠμποροῦσα νὰ δώσω διεξοδικῶς λό-
 γους ἀποχρῶντας, ἂν δὲν ἦτον ἔξω τῆς προ-
 θέσεώς μου· ἔπειτα ἐλπίζω ὅτι ὅσοι φιλοσο-
 φοῦν καὶ ἔχουν πραγμάτων καὶ γλωσσῶν ἰδέας

ροι, πῶς ἔδυνατόν πᾶσαν τὴν σαφήνειαν τῆς
 φωνῆς τῆς ἐν τῇ οἰκείᾳ φύσει κειμένης μετε-
 νεγκεῖν, εἰς ἑτέραν μεταβάλλοντας γλῶσ-
 σαν. Χρυσός. περὶ ἀσαφ. προφητ.

ἀκριβεστέρας, θέλουν με δικαιοσύνη, ἐξεύροντες ὅτι ὁ λαὸς γεννᾷ τὴν γλῶσσαν καὶ ἡ κοινὴ χρήσις εἶναι νόμος ὑπέρτατος· ὅτι οἱ γραμματισμένοι ἔχουν τὴν ἄδειαν μόνον νὰ λάβουν τ' ὄργανον, τὸ ὁποῖον ἐξεύρει καὶ μεταχειρίζεται τὸ ἔθνος συνήθως εἰς τοὺς συλλογισμούς του, νὰ τὸ καλλιεργήσουν κατὰ τὴν ὁδηγίαν τῆς λογικῆς καὶ φιλοσοφίας, καὶ εἰς βραχυλογίαν, νὰ τὸ καταστήσουν τοιοῦτον, ὥστε τὸ γένος ὅλον, ἢ τουλάχιστον τὸ πλειότερον μέρος τούτου, νὰ τὸ γνωρίζῃ ὡς ἰδικόν του κτῆμα, νὰ τὸ μεταχειρίζεται προθύμως καὶ ν' ἀπολαμβάνῃ ἡδονὴν καὶ ὄφελος ἀπὸ τὴν χρήσιν του· ὅτι τῆς γλώσσης ἡ καλλιεργία καὶ πρόοδος εἶναι ἀνάλογος μὲ τῶν φωτῶν τὴν ἑκτασιν, καὶ ἀνάπαλιν· καὶ ὅτι ὅσον προσέχουν τὰς λέξεις μᾶλλον, παρὰ τὰ πράγματα καὶ κατὰγινονται μόνον νὰ εἰσάξουν, χωρὶς ἀνάγκην, νέαν καὶ ἀγνώριστον ἀπὸ τοὺς πλειοτέρους γλῶσσαν, ἢ ὕψος τελείως ἄχρηστον, ἐκεῖνοι ζητοῦν νὰ γίνουν ἐπιβλαβεῖς εἰς τὸ γένος, ἐμποδίζοντες πολυτρόπως τὸν φωτισμόν του.

Μόλα ταῦτα οὔτε ζήτησα ποτὲ, οὔτε θέλω νὰ γίνω γλώσσης αἵρεσιάρχης, ἢ φατρια-

η

της εἰς ὅσα δὲν φέρουν τὸ παραμικρὸν ὄφελος, ἀλλ' ἔχων πάντατε κινεῖν εἰς τὴν καρδίαν μου τὸ κοινὸν συμφέρον, θέλω συγκατανεύσῃ προθύμως εἰς ὅ,τι οἱ λογικώτεροι καὶ κριτικώτεροι τοῦ γένους εὔρουν εὐλογώτερον καὶ ἀποφασίσουν, καὶ ἂν ἤθελεν ἦναι κατὰ πάντα μὲ τὴν γνώμην μου ἐναντίου.

Πιστεύω δὲ ὅτι προσφέρω πράγμα ἀληθῶς χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον εἰς τὴν χρείαν τοῦ γένους, εὐχαίμαι ἀπὸ καρδίας νὰ γίνουν οἱ πλείότεροι ὁμογενεῖς μου περίεργοι νὰ τ' ἀναγνώσουν μὲ προσοχὴν καὶ σκέψιν καὶ νὰ ὠφεληθοῦν περισσότερον παρὰ τοὺς ὁμογενεῖς τοῦ συγγραφέως, ἀληθινοῦ φίλου καὶ εὐεργέτου τῆς ἀνθρωπότητος!

ἀπὸ Βιέννης κατὰ τὸν Ἰούγιον
 τοῦ 1816 ἔτους.

ὁ Μεταφραστής.

Ἐκ τῶν προλεγομένων τοῦ Συγ- γραφέως.

Δεῦν ἤλθε παντελῶς εἰς τὸν νοῦν τῶν πα-
λαιῶν νὰ ζηρίξουν τὴν Ἠθικὴν εἰς βάσιμον
καὶ φανεράν Ἀρχήν καὶ νὰ τὴν καταστήσουν
συνταγματικὸν σύγγραμμα, ὥστε νὰ προξενῇ-
ται ἐπωφελὲς ἀποτέλεσμα καὶ εἰς καθέναν ἰ-
δίως καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἐν γένει.
τοῦτο προβλήθη μόνον ἀπὸ τοὺς νεωτέρους,
ὅμως δὲν ἐλύθη ἀκόμη ἕως τὴν σήμερον.

Πολλοὶ παλαιοὶ καὶ νέοι ἔγραψαν ἠθικὰς
γνώμας, γεμάτας ἀληθείας, συνέσεως καὶ
ἐνεργείας, παραγγέλματα κάλλιστα καὶ ὠφέλι-
μα εἰς ταύτην, ἥ εἰς ἐκείνην τὴν περίεσιν,
ἀσυνάρτητα ὅμως καὶ ἀδύνατα ν' ἀποτελέσουν
ἠθικὸν καὶ μεθοδικὸν σύγγραμμα, νὰ καθοδη-
γοῦν τὸν ἄνθρωπον εἰς ὅλον τῆς ζωῆς τὸ εἶ-

διδόναι καὶ νὰ τὸν φέρουν εἰς ἓν ἐπιθυμητὸν καὶ βέβαιον τέλος, εἰς τὴν Εὐδαιμονίαν. ὅθεν πρέπει νὰ λογίζωνται πρὸς ἓν ἠθικὸν σύνταγμα ἀπαράλλακτα, καθὼς τὰ ὑλικά πρὸς μίαν οἰκοδομήν, διὰ τὴν ὁποίαν εἶναι διορισμένα.

Διὰ τὴν ἀμεθοδίαν τῶν ἐκδοθέντων ἠθικῶν βιβλίων, ἡ ἠθικὴ σχεδὸν μόνον ἐπινοήθη. ὅσοι ἔγραψαν τοιαῦτα βιβλία, ἐπειδὴ δὲν ἔδωκαν σκοπὸν τὴν μερικὴν εὐδαιμονίαν καὶ γενικὴν εὐταξίαν, ποτὲ σχεδὸν δὲν κατάλαβαν, πόθεν ἔπρεπε ν' ἀρχίσουν καὶ ποῦ νὰ κλίνουν. ὅθεν ἀποπλανέθησαν συχνότατα, καὶ ὅταν εὐρέθησαν εἰς ὁπορίαν νὰ δείξουν ὅσα κακῶς σχεδίασαν καὶ ἐπιχείρησαν, κατέφυγαν εἰς τὴν μεταφυσικὴν, ἐπιστήμην τελείως ξένην καὶ ἀνοήκειον μὲ τὴν ἠθικὴν. διὰ τοῦτο παντοῦ εὕρισκει κανεῖς, ὡς βᾶσιν τῆς ἠθικῆς, ιδέας ὑπαθετομένας ἐμφύτους, καθήκοντα δύσκολα καὶ ἄπρακτα, παραγγελλόμενα ὡς ἀπόλυτα χρέη, χωρὶς ὀρισμένον τέλος.

Πάμπολλοι μεταφυσικοὶ διὰ νὰ καταστήσουν τὸν ἄνθρωπον εὐδαίμονα, ἐζήτησαν νὰ τὸν ἀπογυμνώσουν ἀπὸ τὴν φύσιν του καὶ νὰ τοῦ

ἐξαλείψουν παντελῶς τὰ πάθη· ἄλλοι δὲ πάλιν διὰ τὰ τὸν φέρουν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, ἔδειξαν τῆς τρυφῆς καὶ ἡδυπαθείας τὸν δρόμον· ἀλλ' ὅς τις παρατηρεῖ ἀκριβῶς τὴν φύσιν τῶν παραγμάτων, πληροφορεῖται πᾶσαν σιγμὴν, ὅτι καὶ τοῦτοι κ' ἐκεῖνοι ἀποπλανέθησαν καὶ ἀποπλάνεσαν· ὅτι καὶ ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος δρόμος ἀπέχουν ἀπὸ τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν, ὅσον τ' ἄκρα ἀπὸ τὴν μεσότητα· διὰ τοῦτο θέλω βαδίσῃ καὶ δεῖξῃ τὸν μέσον δρόμον, ὅς τις μᾶς φέρει εἰς τὴν μόνιμον εὐαρέσῃσιν, τὴν ὁποίαν ἔχω καθ'αυτὸ σκοπόν.

Τῆς ἠθικῆς ὁ σκοπὸς εἶναι· ἡ βελτίωσις τῶν ἀνθρώπων, τουτέστιν ἡ σύμπνοια καὶ ὁμόνοια καὶ ἐπομένως ἡ εὐδαιμονία τῶν· λοιπὸν καθὲν ἠθικὸν βιβλίον πρέπει νὰ ἐκτιμᾶται καθ' ὅσον ἐκτελεῖ τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦτου τοῦ συγγράμματος πραγματεύομαι περὶ τῆς Εὐδαιμονίας, εἰς τὸ δεύτερον περὶ τῶν Καθηκόντων, διὰ τῶν ὁποίων γινόμεθα εὐδαίμονες.

Ἡ πρώτη φροντίς τοῦ ἠθικοῦ πρέπει νὰ ᾖ

ναι τῆς εὐδαιμονίας ὁ ὁρισμός· διότι ὅλα τῶν ἀνθρώπων αἱ πράξεις εἰς αὐτὴν μὲν ὑποβλέπουν καὶ εἶναι καλὰ ἢ κακὰ, καθ' ὅσον νομίζουν τὸ συμφέρον, ἡγοῦν τὴν εὐδαιμονίαν τῶν, εἰς τὸ ἀγαθοεργεῖν ἢ κακοποιεῖν· ὅτερα πρέπει ν' ἀποδείξῃ ὅτι εἰς ὅλους συμφέρει ν' ἀγαθοποιούν, μάλιστα ν' ἀπέχουν ἀπὸ τοῦ κακοῦ, καὶ ἐντεῦθεν νὰ παραγάγῃ ὅλα τὰ καθήκοντα· ὅταν ἐκπληρωθοῦν αὐτὰ τὰ δύο, ἡ ἠθικὴ τελειώνει τὸ ἔργου της ἐντελῶς· καθεὶς ἐμπορεῖ νὰ γνωρίξῃ τὸν ἀσφαλῆ ὁδόν, νὰ προβλέπῃ τὸ καλὸν τέλος, ἂν τὸν ἀκολουθήσῃ, καὶ τὸν κίνδυνον, ἂν παρατραπῇ.

Διὰ τοῦτο προσπάθησα ν' ἀποδείξω, ὅτι διὰ τῆς ἀγαθοεργίας καὶ ἀποχῆς τοῦ κακοῦ ἀπολαμβάνεται ἡ εὐδαιμονία, ἢ ἡ μόνιμος εὐχαρίστησις, καὶ ὅτι ἀπὸ τὸ συμφέρον πηγάζουν ὅλα τὰ καθήκοντα· τοῦτο μόνον τὸ μέσον μεταχειρίσθην πρὸς ὁδηγίαν, προτροπὴν, καὶ ἀποτροπὴν, εἰς τὰ ὅποια ἀναφέρεται πᾶσα ἠθικὴ παρακίνησις καὶ πολιτικὴ ἐνθάρρυνσις.

Εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ εὐδαιμονία, ἥτις εἶναι ὅλων τῶν συμφερόντων τὸ κεφάλαιον, δὲν ἔπρεπεν ἄλλως νὰ εἰκονισθῇ, πᾶρεξ διὰ

τῆς περιγραφῆς τοῦ ἰδίου συμφέροντος, καὶ ὅτι τὸ βιβλίον μου τοῦτο ἐμπορεῖ νὰ ὀρισθῇ: τῶν αἰσθήσεων καὶ τοῦ νοητικοῦ διδάσκαλος εἰς τ' ἀληθὲς τούτων συμφέρον.

Λέγει ὁ Ροχεφουκόλτος: τὸ συμφέρον, τὸ ὅποιον κατηγορεῖται ὡς αἷτιον παντὸς κακουργήματος, εἶναι ἀξιέπαινον ὡς ἀφορμὴ πάσης ἀγαθῆς πράξεως· ὅχι μόνου εἰν' ἀληθείας αὐτῇ ἢ γνώμῃ, ἀλλ' εἶναι καὶ τῶν ἀδυνάτων νὰ κυδερνήσῃ τις τοὺς ἀνθρώπους ἄλλως, πᾶρεξ διὰ τοῦ συμφέροντός των.

Ἐπνευσεν ὁ δημιουργὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἀγάπην τοῦ συμφέροντος καὶ τῆς εὐζωίας, διὰ νὰ ᾔναι φίλαυτος καὶ φιλόζωος· δὲν ἔχει καὶ δὲν ἐμπορεῖ νὰ ἔχῃ παρὰ δύο κινῶντα, τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἡδονῆς καὶ ἀποσροφῇ τῆς λύπης· ὡς καὶ ὅταν φαίνεται ὅτι λησμονεῖ, ἢ θυσιάζει κανεὶς τὸ συμφέροντος, κινεῖται καὶ πράττει χάριν μεγαλητέρου συμφέροντος καὶ ἡδονῆς μεγαλητέρας· ἀλλὰ συχνότατα δὲν γνωρίζει τὸ ἀληθὲς συμφέρον καὶ ἐπιθυμεῖ ἀντὶ πραγμάτων χι-

μαίρας· ἂν δὲν ἡμεθα ὑποκείμενοι εἰς αὐτό
τὸ σφάλμα, δὲν εἴχαμεν τῆς ἠθικῆς χρεῖαν.

Πᾶς ἕνας, καὶ δίκαιος καὶ ἄδικος, ἐνεργεῖ διὰ τὸ ἴδιον συμφέροντος· ἀλλ' ὁ μὲν ἄδικος τὸ νομιῖζει εἰς τὸ ἀδικεῖν καὶ βλάπτειν, ὁ δὲ δίκαιος τὸ βλέπει εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ ἀγαθοεργίαν· ἐκεῖνος πλανᾶται, ἐνῶ τοῦτος βαδίζει τὸν ἀσφαλῆ δρόμον.

Ἡ φιλαυτία καὶ ἡ τῆς εὐδαιμονίας ἐπιθυμία εἰν' ἄρκετὰ νὰ μᾶς κάμουν ν' ἀκολουθῶμεν τὸν ὀρθὸν λόγον· ἀλλὰ πρέπει διὰ τοῦτο νὰ δευχθῇ τί εἶναι, ἡγοῦν ἡ ἠθική, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὑπαγορεύει, νὰ ἦναι εὐλογος, σαφὴς καὶ εὖ-κολος· νὰ μᾶς φέρῃ φανερά καὶ ἀναμφιδόλως εἰς τὴν ποθουμένην εὐδαιμονίαν, ὅταν τὴν ἀκολουθῶμεν, καὶ ἐξεντίας, ὅταν καταφρονῶμεν τὰς συμβουλὰς της, νὰ μᾶς προξενῇται δυστυχία.

Ἡ ἠθική χρεωθεῖ πρὸ πάντων νὰ δείξῃ τὸν κοινωνικὸν δεσμὸν, νὰ σερεώσῃ τοῦτου τὰς ἀρχάς, ν' ἀποδείξῃ ὅτι εἰς καθέναν συμφέρει νὰ τὸν διατηρῇ, καὶ εἰς ὅλην τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν νὰ τὸν ἀσφαλίσῃ ἀπαραδί-

18
ζως, νὰ φανερώσῃ, τί συμβάλλει εἰς τοῦτα
ὡς ἀρετὴ, καὶ τί βλάπτει ὡς κακία.

Ὁ ἠθικὸς διδάσκαλος, διὰ νὰ γράψῃ,
χρειάζεται νὰ ἔγῃ ἀρκετὴν τοῦ κόσμου πείραν,
νὰ γνωρίζῃ καλὰ τοὺς ἀνθρώπους, σπουδάζων,
ἐρευνῶν καὶ γνωρίζων ἀκριδῶς τὰ πάθη
τῶν ὑπὸ διάφορα προσώπεια· νὰ ἦναι πρὸς
τούτοις ἀκριδῆς καὶ σαφής· νὰ μὴν ἐξαπατᾷ,
ἀλλὰ νὰ φωτίζῃ καὶ νὰ διεγείρῃ τὴν ἐπιθυμίαν
μόνου τοῦ ἀληθοῦς συμφέροντος· ὥστε νὰ τὸν
καταλαμβάνουν καὶ νὰ τὸν ἀκολουθοῦν καὶ αὐ-
τοὶ αἱ παχύνοες καὶ ἀφώτιστοι.

Κηρύττουν, ὅτι ὁ μόνος τῆς ἠθικῆς σκοπὸς
εἶναι ἡ βελτίωσις καὶ εὐδαιμονία τῶν ἀνθρώ-
πων, ξερεώνει τῆς ἠθικῆς τὴν ὠφέλειαν καὶ
δείχνει ἐνταυτῷ, ὅτι μεγάλου συμφέρου ἔχει καὶ
θρησκεία καὶ διοίκησις νὰ τὴν περιποιουῖται
καὶ νὰ τὴν προσατεύουν· διότι ἔχουν μ' ἐκεί-
νην καὶ αἱ δύο τὸν αὐτὸν σκοπόν.

Ἄλλ' ὅς μὴ νομίζῃ κανεῖς, ὅτι ἀρκοῦν
μόνοι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ καὶ πολιτικοὶ νόμοι·
διότι ὄντες οἱ ἄνθρωποι πολλὰ φιλόκοσμοι καὶ
ἐρασαὶ τῆς ἐπιγείου εὐδαιμονίας, δεῖν ἀκολου-
θοῦν ἀκριδῶς τὰς θείας ἐντολάς· καθεὶς ἐμ-

πορεῖ νὰ πληροφορηθῇ περὶ τούτου, ἂν πα-
ρατηρήσῃ, τὶ γίνεται εἰς τὸν κόσμον (α). Ὁ δὲ
πολιτικοὶ νόμοι κατέχουν, ὅχι πείθουτες, ἀλλὰ
φοβίζοντες* ὅθεν ὅταν ἡ ἠθικὴ δὲν χαλινάγω-
γῇ, εὐλαδοῦνται τοὺς νόμους μόνον ὅσοι φο-
βοῦνται, ὅτι ἀνομίσαντες, δὲν θέλουν ἐμπο-
ρέσῃ ν' ἀποφύγουν τὴν ποινὴν.

Ἡ δὲ ἠθικὴ πληροφορεῖ, πείθει καὶ γίνεται
νομοθέτρια τῶν ἐνδομύχων* ὁ ἄνθρωπος ἀ-
κολουθῶν τῆς ἠθικῆς τὸς παραγγελίας, μὲ τὸς
ὁποίας θεληματικῶς σῖκειώθη, ὑπακούει αὐ-
τὸς ἑαυτόν* πράττει καὶ ἀπέχει, ὅχι διότι τὸν
προσάζει ὁ νόμος, τὸν ὁποῖον ἤμποροῦσε νὰ
παρακούσῃ μὲ πανουργίαν, ἀλλὰ διότι τὸν
πληροφορεῖ ὁ ὀρθὸς λόγος.

Ἡ πολιτικὴ ἐπανίως ἰδεῖν ἀπὸ τὰ πάθη

(α) Ἡ ἀληθὴς θεησκεία δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ
ἐρανόπειμπος ἠθικὴ* καὶ ἂν δὲν τὴν ἀκολου-
θῶν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, πάντοτε καὶ κατὰ πάν-
τα, πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς ἄλλας αἰτίας, καὶ
ὅχι εἰς τὴν καθ'αυτὸ ἱερὰν θεησκειάν* καὶ αὐ-
τὴ ἡ ἰδίως λεγόμενη ἠθικὴ τὴν κατόρθωσιν
ἕως τῶρα; καὶ ὅμως δὲν πρέπει ν' ἀποδώσω-
μεν τὴν ἀποτυχίαν εἰς αὐτήν (ὁ μεταφρ.)

καρπὸν ὠφέλιμον διὰ τὴν κοινὴν τῶν ἀνθρώπων
 εὐδαιμονίαν· διότι πίστευσεν ὅτι τὴν συμφέρει νὰ
 μεταχειρίζεται ὅλων τὰ πάθη πρὸς ὄφελος μό-
 νου ἀλέγων ἀνθρώπων· καὶ διότι ξέναι περι-
 ράσεις ἀνάτρεψαν τοὺς σκοποὺς της, ἢ διότι
 προτίμησε νὰ μεταχειρισθῇ ἄλλα μέσα, τὰ
 ὅποια ἔχει ἐπίσης εἰς τὴν ἐξουσίαν της. Ἐγὼ
 δὲν θέλω τὰ ἐξετάσῃ, πόσον ἐνέργησαν καὶ
 πόσῃν εὐδαιμονίαν προξένησαν· δὲν ἠμπορῶ
 ὅμως νὰ μὴν εἶπω, ὅτι φαίνεται πλησιάζου-
 σα ἡ σιγμὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπὸ ὅλα τὰ εἰς
 διοίκησιν, προτροπὴν καὶ ἀποτροπὴν ἐπιτή-
 δεια μέσα ἡ ἠθικὴ εἶναι τὸ ἀρμοδιώτερον νὰ
 βαλθῇ εἰς πρᾶξιν. (α)

Ἄν ἡ ἠθικὴ δὲν προξένησεν ἕως τὴν σή-
 μερον ἀποτελέσματα μεγάλα, τουτέστιν ἔκαμεν
 ὀλιγωτάτους σοφοὺς καὶ εὐδαίμονας, πρέπει
 νὰ ἀποδοθῇ εἰς ταῦτα τὰ δύο αἰτία, πρῶτον,
 διότι κόκισα διδάχθῃ καὶ ἀτελέσματα γνωρίσθῃ,

(α) Σοφῆ ἀνδρὸς ἀληθοῦς πρόγνωσης! εἶναι εἰς
 ὅλας γνωστὸν, τί συνέβη μετὰ ταῦτα εἰς
 τὴν πατρίδα τε, τὸ ὅποιον μόνῃ ἡ ἠθικὴ ἠμ-
 πορῆσε νὰ προλάβῃ πολυειδῶς· ὁ μεταφρ.

δεύτερον διότι ἡ ἐξουσία δὲν φρόντισε νὰ τὴν συντρέξῃ, μάλις αὐτὴν καταφρόνησε.

Ἡ ἠθικὴ ὅταν τὴν προσέχωμεν καὶ τὴν περιποιούμεθα, εἰσέρχεται εἰς τὴν καρδίαν, ἐ-
χρυσά πάντοτε σύτροφον τὴν ἀλήθειαν, καὶ
προξενεῖ ἀξιολογώτατα καὶ ὠφελιμώτατα ἀπο-
τελέσματα· παρατηρήσατε εἰς τὰ θεάματα
τὰς χειροκροτήσεις καὶ εὐφημίας ὅσας προξενεῖ
γνωμικὸς τις σίχος, καὶ συμπεράνατε, ἕως ποῦ
ἐμπορεῖ νὰ φθάσῃ ὁ ἐνθουσιασμός καὶ ζήλος
τοῦ ἀληθοῦς καὶ ὠφελίμου.

Ἡ ἠθικὴ ὑπερτερεῖ ὅλας τὰς ἄλλας ἐπιστή-
μας· διότι γνωστοποιεῖ κυρίως τὰ καλὰ, καὶ
τὰ κακὰ· μᾶς προτρέπει εἰς τὰ ὠφέλιμα καὶ μᾶς
ἀποτρέπει ἀπὸ τὰ ἐπιβλαβή· ὁ χωρὶς ἠθικὴν
ἄνθρωπος, ἀφοῦ σφάλῃ, γνωρίζει ὅτι εἶναι ἀ-
ναγκαῖα καὶ ὠφέλιμος ἡ ἐκτέλεσις τῶν καθηκόν-
των του· ἡ δὲ ἠθικὴ προλαμβάνει τὰ ἐπιβλα-
βή ἐπακολουθήματα τῶν σφαλμάτων του, προ-
δείχνουσα τὰ κακὰ ὅσα ἡθέλε προξενηθῇ ἀ-
πὸ τὴν καταφρόνησιν καὶ ἑλλειψιν τῶν καθη-
κόντων του.

Ἄν παρατηρῇται σχεδὸν παντοῦ ἡ βία
καὶ δυναστεία, ὡς ἱκανὰ νὰ προξενοῦν νόμιμα

δικαιώματα, προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι λείπουν εἰσέτι παντοῦ τῆς ἠθικῆς τὰ φῶτα, ἀπὸ τὰ ὅποια γεννῶνται ὀρθὰ καὶ ὠφέλιμα φρονήματα, ὑγιεῖς καὶ σωτηριώδεις ἰδέαι.

"Όταν γνωρισθῇ καλῶς ἡ ἀξία καὶ ὠφέλεια τῆς ἠθικῆς, τότε θέλει κατασταθῇ αὐτὴ ἡ ἐπιστήμη τὸ κυριώτερον τῆς παιδείας καὶ ἀνατροφῆς μέρος, καὶ τότε θέλει ἐπαληθεύσῃ ἐνὸς νεωτέρου σαφοῦς αὐτὴ ἡ γνώμη: ἡ παιδεία τελειοποιεῖ τὸν ἄνθρωπον" (Θωμ. ἐγκώμ. πρὸς Μάρκ. Ἀυρήλ.).

Παρά τὴν εὐδαιμονίαν τί ἄλλο ὠφελιμώτερον καὶ προτιμώτερον ἐμπορεῖ κανεῖς νὰ μάθῃ; ἔμαθες νὰ εὐδαιμονῇς; πίστευε ὅτι εἶσαι ἀληθινὰ σοφώτερος καὶ εἰδημονέστερος παρά τοὺς μὴν ἐξεύροντας νὰ ᾔναι εὐδαίμονες.

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο θέλει φανῇ ἀτελὲς ὡς πρὸς ὅσον καλὸν καὶ ὠφέλιμον ἐμπορεῖ κανεῖς νὰ προσθέσῃ· ἀλλ' ὅν τὸ κρίνῃς μὲ τ' ἄλλα τὰ ἐκδοθέντα ἠθικὰ βιβλία, ἴσως θέλεις εὖρῃ ὀλίγα τῶν ὁποίων δὲν εἶναι τοῦτο ἀντάξιον.

"Αν ἡ μετὰ προσοχῆς καὶ σκέψεως ἀνάγνωσις δείξῃ ὅτι τοῦτο τὸ βιβλίον εἶναι μέ-

τριον, ἢ καὶ ὀχρεῖον, ἢ ἀποτυχία καὶ κατη-
γορία ἀνήκει μόνον εἰς τὸν συγγραφέα· διότι
ἡ ἠθικὴ εἶναι ἐκ φύσεως ἔξοχος καὶ ἀκατηγό-
ρητος· ἂν ὅμως κριθῇ ὡφέλιμον, ἄς πισεύσῃ
καθεὶς ὅτι ἐμπορεῖ νὰ κόμῃ καλῆτερον, ἢ του-
λάχισον ν' αὐξήσῃ τοῦτου τὴν ὡφέλειαν μὲ μόν-
ον τὸν καρπὸν τῆς σκέψεως· ἀλλὰ πρὸ πάν-
των ἄς αἰσθανθῇ ἐγκαρδίως τὴν ἐξῆς ἀλήθειαν·
ἀπὸ τὸ πρακτικὸν πρέπει καθεὶς
νὰ κρίνῃ τὴν ἠθικὴν, καὶ διὰ τῶν
συνετῶν πράξεων δύναται νὰ φθά-
σῃ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τὴν ὁποίαν
ἐκεῖνη προξενεῖ.

Κανεῖς δὲν θέλει ἀπορέσῃ, διατὶ τοῦτου
τοῦ συγγράμματος τὸ δεῦτερον μέρος ὅπου
πραγματεύομαι περὶ Καθηκόντων, εἶναι
συντομώτερον παρὰ τὸ πρῶτον, ὅπου γίνε-
ται λόγος περὶ εὐδαιμονίας, ἂν συλλο-
γισθῇ ὅτι τὰ καθήκοντα, ἢ μέσα, ἐγράφησαν
διεξοδικῶς εἰς τὰ ἠθικὰ βιβλία μόνον, διότι
ὁ σκοπὸς ἦτον ἀδιόριστος καὶ πολλὰ ὀλίγου
γινωσκός· καὶ ὅταν ἀβέβαιος ὁδηγὸς ζητῇ νὰ
δείξῃ ὅ,τι ἐπιχειρήσῃ, ὁ δρόμος εἶναι πάντα
τε πολλὰ μακρός.

Μία συνταγματική καὶ μεθοδικὴ ἠθικὴ πρέπει νὰ ἔχῃ δύο σερεά, ῥήτᾶ, καὶ φανερά, ἡγοῦν τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος· ἡ ἀρχὴ εἶναι, ὅτι κανεῖς δὲν ἐμπορεῖ καὶ δὲν πρέπει νὰ γίνῃ εὐδαιμόν, ἀδικῶν καὶ βλάπτων ἄλλους· τὸ δὲ τέλος εἶναι ἡ εὐδαιμονία, εἰς τὴν ὁποίαν καθεὶς ἐπιθυμεῖ νὰ φθάσῃ. Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τούτου τοῦ βιβλίου ἐνασχολήθην νὰ δείξω αὐτὸ τὸ τέλος κ' ἐπειδὴ εἰς τὰ συζατικά τῆς εὐδαιμονίας, καθὼς τὴν ἐκλαμβάνουν συνήθως, μετροῦνται πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν ἐμπορεῖ κανεῖς σχεδὸν ποτὲ ν' ἀπολαύσῃ, χωρὶς νὰ βλάψῃ ἄλλους, ἔπρεπε διὰ τοῦτο νὰ κάμω τὸ πρῶτον μέρος διεξοδικώτερον, νὰ σερειώσω ὅσα συζαίνουσι ἀληθῶς τὴν εὐδαιμονίαν καὶ ν' ἀποδείξω ὅτι ὅσον ἀποχώρισσα καὶ ἀπόκοψα ἀπ' αὐτὴν, εἶναι ξένον, ἀανοίκειον, συχνάκις καὶ ἐπιβλαβές.

Μετὰ τὴν ἀποπλήρωσιν ταύτης τῆς προθέσεως, τὸ ἔργον εὐρίσκεται ἐκτελεσμένου κατὰ τὰ τρία τέταρτα· διότι γίνεται τίς προθυμότερος νὰ συνεργῇ εἰς εὐδαιμονίαν ἄλλων καθ' ὅσον μᾶλλον εἶναι πληροφορημένος ὅτι εὐδαιμονεῖ, ἢ περτεῖ ὅτι εἶναι πλησίον τῆς εὐδαι-

μονίας· τὰ καθήκοντα εἶναι ἀπλᾶ κ' εὐκόλα,
ὅταν τὰ πάθη ἐφησυχάζουν· ἐξεναντίας δὲ φαί-
νονται δύσκολα, ὅπότε τῶν παθῶν ἡ ταρα-
χὴ καταπιύγῃ τὴν φωνὴν τοῦ ὀρθοῦ λόγου.

Φρόντισα νὰ προδιαθέσω καὶ νὰ προετοι-
μάσω τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, πρι-
χοῦ γένῃ λογικὸς, ὅταν πραγματεύθῃ περὶ
τῆς εὐδαιμονίας προτοῦ νὰ ὁμιλήσω περὶ τῶν
καθηκόντων, ἢ μέσων διὰ τῶν ὁποίων τὴν ἀ-
ποκτιῶμεν· αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς ὁδηγίας μ' ἐ-
φάνη ἀναγκαῖος καὶ ὠφέλιμος· διότι δὲν κα-
τευοδύνεται κανεὶς, ἂν δὲν ἐξεύρῃ, ποῦ ἔχει
νὰ βαδίσῃ· ἄλλοι θέλουν ἐμπαρέσῃ νὰ ἐκτε-
λέσουν καλῆτερα τοῦτο τὸ ἔργον· ἀλλ' εἶμαι
βεβαιος, ὅτι δὲν θέλουν τελεσφορήσῃ, ἂν δὲν
μεταχειρισθῶν τὴν αὐτὴν μέθοδον.

Ἀυτὴν τὴν γνώμην βεβαιώνει ἡ πεῖρα παν-
τοῦ καὶ καθημέραν· ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι φυ-
σικὰ κακὸς, ἀλλ' ἀγαπᾷ τὸ συμφέροντον· ὅ-
θεν ὅσον μᾶλλον θέλεις σμικρύνῃ ὅ,τι θεωρεῖ
ὡς συμφέροντον, τόσον ὀλιγωτέραν θέλει ἔ-
χῃ ἐπιθυμίαν νὰ θυσιάσῃ τὸ συμφέρον τῶν
ἄλλων διὰ τὸ ἰδικόν του· καὶ ὅσον θέλεις τὸν
πληροφορήσῃ, ὅτι δὲν ἔμπορεῖ ἄλλως, εἰμὴ

διὰ τῆς δικαιοσύνης, νὰ διαφυλάξῃ τὸ ἀληθὲς συμφέροντος, τόσον θέλει ἦναι δίκαιος· γίνεται ἄδικος μόνον, διότι πιεεῖ τὸ ἐναντίον· ἂν ἔπειτα ἀποδείξῃς (αὐτὴ ἢ ἀπόδειξις θέλει ἦναι τόσον εὐκολωτέρα, ὅσον μᾶλλον θὰ τὸν πληροφορήσῃ ἢ ἀνωτέρω), ὅτι τὸν συμφέρει νὰ συντρέχῃ ἄλλους, θέλει γένῃ καλοκάγαθος καὶ εὐεργετικός· πιεεῖσατε μετὰ βεβαιότητος ὅσοι διοικεῖτε ἄλλου, ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ μόνον σήριγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐμπορεῖτε νὰ ἐπιστηρικθῇ πολὺν καιρὸν.

Οἱ χωρὶς ἠθικὴν ἀνθρώποι θεωροῦν τὸ συμφέρον εἰς τὸ βλάπτειν καὶ ἀδικεῖν· ἀλλ' εἰς τοῦτο τὸ βιβλίον ἀποδείχεται ὅτι ἀληθὲς συμφέρον εἶναι νὰ συμβονθῇ ἄνθρωπος τὸν ἄνθρωπον· καὶ παρατήρησέ, ποῖοι εἶναι τὴν σήμερον εὐτυχέστεροι, οἱ ἀντιμαχόμενοι καὶ βλάπτοντες ἀλλήλους, ἢ οἱ εἰρημεύοντες καὶ συμβοηθούμενοι.

Πᾶσα πολιτικὴ κοινωνία διαιρεῖται γενικῶς εἰς ἄρχοντας καὶ ὑπηκόους, ἢ (ὡς θέλῃς, εἰπέ) εἰς ἐπεξουσίους καὶ ὑπεξουσίους· σχεδὸν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς καταστάσεις, προσάξουσι καὶ προσάγονται· καθεὶς

λοιπὸν ἔχει συμφέρον νὰ γνωρίζῃ, πῶς πρέπει εἰς τὴν πρώτην ἢ εἰς τὴν δευτέραν κατὰ τὰς αἰτίας νὰ ἐνεργῇ διὰ τὴν ἰδικήν του καὶ διὰ τὴν τῶν ἄλλων εὐδαιμονίαν.

Ἄυται αἱ δύο καταστάσεις, ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι, περιλαμβάνουν τὰς πολιτικὰς πράξεις τόσον γενικῶς, ὥστε ἀφοῦ ἔῃ ἠθικὸς προθάλλη τοὺς γενικοὺς κανόνας, ἐκτελεῖ τὰ δύο τρίτα τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ ἔργου του· εἴπα τοῦ δευτέρου μέρους· διότι τὸ πρῶτον πρέπει πάντοτε νὰ ἔχῃ ὑποκείμενον τὴν ἔκθεσιν τῶν γνώμων (maximes) διὰ τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν, δεικνύον τὴν εὐδαιμονίαν.

Ἴσως ἤθελεν ἀρέσῃ εἰς τὸν ἀναγνώστην καλῆτερα, ἂν τούτου τοῦ βιβλίου καθὲν κεφάλαιον εἶχε τὴν αὐτὴν συμπλοκὴν· ἀλλ' ἄρα ἤθελεν ἦναι εὐκατάληπτοι καθενὸς κεφαλαίου αἱ ἀλήθειαι· τοῦτο εἶχε ὁ συγγραφεὺς ὡς χρέοστον πρὸ ὀφθαλμῶν, συνθέτων ἐν βιβλίῳ, τὸ ὁποῖον ἐμπορεῖ νὰ φανῇ ἄξιον μόνον κατὰ τὴν ὠφέλειάν του.

Ἰδέτε ὅσα πορίσματα γεννῶνται ἀπὸ τὴν αὐτὴν πρότασιν· ὅλα εἶναι χωριστὰ, μόνον ὅτι πηγάζουν ἀπὸ τὴν αὐτὴν ἀρχήν· ἢ ἐνω-

εις τούτων ἤθελε τὰ συγχύση· ἐν βιβλίον ὅ-
σον εἶναι διδακτικώτερον, τόσον μᾶλλον πλη-
σιάζει εἰς τὴν μαθηματικὴν ἀκρίβειαν καὶ ταύ-
την πρέπει ν' ἀκολουθῇ.

Ἡ ῥᾶσις μεταξὺ πάσης προτάσεως δίδει
καιρὸν ἐξετάσεως· εἶναι πασίδηλον, ὅτι ἡ
ἐξέτασις πάσης ἰδέας εἶναι ἀναγκαία· πᾶσα ἐ-
πισημήμη ἔχει ἰδίον τρόπον· ἡ ἀποδεικτική,
ἡ ἡ διδακτικὴ τέχνη δὲν ὁμοιάζει τὴν διη-
γηματικὴν· εἶναι γνώμη τοῦ περιφήμου Βά-
κωνος.

ΠΕΡΙ

ἨΘΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Περὶ Ἠθικῆς, Ἀνθρώπου, Τέλους
καὶ Δυνάμεών του.

Η Ἠθικὴ διδάσκει, τί καθεὶς πρέπει νὰ πράττῃ καί τι νὰ ἀπέχῃ διὰ νὰ εὐδαιμονῇ, χωρὶς νὰ βλάβῃ ἄλλου τὴν εὐδαιμονίαν· ὁθεν σπουδάζοντες τὴν ἠθικὴν, μαθαίνομεν κυρίως νὰ εὐδαιμονώμεν.

Τῆς Ἠθικῆς ἡ μάθησις εἶναι παρὰ πᾶσαν ἄλλην ὠφελιμωτέρα καὶ ἀξιολογωτέρα· διότι μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀφορῶσιν αἱ ἐπιθυμίαι καὶ πράξεις ὅλων τῶν ἀνθρώπων· ἢ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ἀγάπη καὶ ἢ τῆς εὐδαιμονίας ἐπιθυμία ἀρχοῦν νὰ μᾶς καταστήσουν τῆς Ἠθικῆς ἐρασὰς καὶ τῶν παραγελμάτων της εἰλικρινεῖς ἀκολούθους.

Α.

Ἔναι γενικὴ καὶ καθολικὴ ἐπισήμη·
διότι παντοῦ πᾶς ἕνας σκοπὸν ἔχει τὴν εὐδαι-
μονίαν, καὶ πούποτε δὲν πρέπει νὰ εὐδαιμο-
νῇ, προξενῶν εἰς ἄλλους ζημίαν.

Ἔναι καὶ βεβαία κατὰ τὰς ἀρχὰς καὶ
συνεπειᾶς τῆς, διότι συνάγονται ἐκ τῆς πείρας*
καὶ ἐπειδὴ ὁ τέλειος ἄνθρωπος διαφέρει ἀπὸ τὸ
βρέφος μόνον κατὰ τὴν πείραν, διὰ τοῦτο ἐμ-
πορεῖ τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν γίνεται
τέλειος, εἰμὴ κατὰ λόγον τῆς ἠθικῆς, τὴν ὁ-
ποίαν ἀποκτᾷ ἢ διὰ τῆς σπουδῆς, ἢ διὰ τῆς
ιδίᾳς παρατηρήσεώς του.

Ἔναι καὶ εὐκολος εἰς ὅλους, ὥς καὶ εἰς
τὰ ἀνήλικα παιδιᾶ· ἐπειδὴ ὅσας ἀληθείας δι-
δάσκει, εἶναι πολλὰ φανεραὶ καὶ προσαρμόζου-
ται εἰς πᾶσαν ζιγμὴν, ἡλικίαν καὶ βιοτικὴν
κατάστασιν.

Σύγγραμμα ἠθικὸν εἶναι συλλογὴ γνώμῶν,
ὅσαι πρέπει νὰ δείχνουν φανερά ἐκείνου τὸν δρό-
μον, τὸν ὁποῖον βαδίζοντες, φθάνομεν εἰς ὅ-
σην εὐδαιμονίαν μᾶς εἶναι συγχωρημένον· κατ'
αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἠθικὴ εἶναι προσέτι καὶ
τῆς ζωῆς ἐπισήμη· διότι διδασκόμενος
αὐτήν, ὅς τις ζῇ μὲ τὸν κόσμον, μαθηταὶ

πῶς πρέπει νὰ πολιτεύεται διὰ νὰ μὴ πειρά-
ξη, νὰ μὴ πειράζεται καὶ νὰ περναῖ εὐκολα καὶ
ἡσυχᾷ, ὅσον ἐνδέχεται.

Ἐἰς αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν πρέπει νὰ ἔ-
χουν ὅλα ἀλληλουχίαν καὶ συνέπειαν, διὰ νὰ
εἶναι εὐκόλος καὶ καταληπτή. Ἐυθύς κατὰ πρῶ-
τον ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ γνωρίσῃ τὸν προο-
ρισμόν του (τὸ Τέλος διὰ τὸ ὅποιον ἐ-
γεννήθη) τὰς δυνάμεις του διὰ νὰ τὸν
ἐκτελῇ, τὴν φυσικὴν του κλίσιν καὶ τὰ
κινούμενα αὐτοῦ αἵτια.

Ὁ προορισμός (α) τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁ-
σκοπὸς τοῦ δημιουργοῦ αὐτὸν διοργανίζον-
τος, εἶναι ἡ διατήρησις καὶ ἐπομένως ἡ εὐδαι-
μονία του· διότι ὅστις δὲν εὐαρεσεῖται πλέον
νὰ ζῇ, ἀπολαμβάνων, ἢ ἐλπίζων τὴν εὐδαιμο-
νίαν, πάντοτε κινδυνεύει νὰ κόψῃ τῆς ὑπάρ-
ξεώς του τὸ νῆμα.

Νὰ ζητῶμεν τὸ καλὸν καὶ νὰ φεύγωμεν τὸ
κακὸν, εἶναι ἡ φυσικὴ ἡμῶν κλίσις. Ὁι ἄν-
θρωποι πάντοτε καὶ παντοῦ εἰς αὐτὸ ἀφοροῦ-
σαν καὶ θέλουν ἀφορᾶ.

(α) Destination, τέλος, ἡπροορισμός.

A 2

Καλὸν, ἢ ἡδονὴν λέγομεν ὅτι μᾶς προ-
 ξευεῖ εὐάρεσον αἰσθημα· κακὸν, ἢ πόνον, ὅτι
 γίνεται εἰς ἡμᾶς αἰτία αἰσθήματος ῥυθυμικοῦ·
 ἢ ἀγάπη τῆς ἡδονῆς καὶ ἡ πρὸς τὴν λύπην ἀ-
 ποστροφή εἶναι τὰ κινουῦντα ὅλων τῶν πρά-
 ξεων μας αἰτία.

Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον αἰσθανόμεθα, εἶ-
 ναι ὁ κανὼν τῆς διακρίσεως καὶ ἐκτιμήσεως
 τῶν πραγμάτων. Ὅταν γεννώμεθα, εἴμεθα
 ἀδύνατοι καὶ δὲν γνωρίζομεν τίποτε· ἔχομεν
 τότε τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν τελείως ὑλικήν, ἢ ὅ-
 ποῖα γίνεται νοητικὴ καθ' ὅσον, αὐξάνοντες
 καὶ ζῶντες, θεωροῦμεν καὶ ἐξετάζομεν· οὕτω
 μαθαίνομεν διὰ τῆς πείρας νὰ γνωρίζωμεν τὰ
 καλὰ καὶ κακὰ, καὶ τὰ χαρακτηρίζομεν κατὰ
 τὸ εὐάρεσον, ἢ δυσάρεσον εἰς ἡμᾶς ἀποτελέ-
 σμάτων· αὕτη ἡ διάκρισις, καρπὸς τῆς αἰσθη-
 τικῆς ἡμῶν δυνάμεως, ὀνομάζεται κρίσις,
 ἢ διαγνωστικὴ δύναμις.

Αὐτὸς ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον κρίνομεν τὰ
 πράγματα κατὰ τ' ἀποτελέσματά των, εἶναι ὁ
 μόνος δυνατός· κάθε ἄλλος ἤθελε μᾶς εἶναι φθο-
 ροποιὸς καὶ ἐναντίος εἰς τῆς φυσικῆς τὸν σκοπὸν,
 ὅς τις εἶναι ἡ συντήρησις καὶ εὐδαιμονία μας.

Συμφέρον, ἢ φιλαυτία ὀνομάζεται ἡ ἔμφυτος κλίσις ὑ' ἀναφέρει καθείς τὰ πάντα εἰς ἑαυτόν· καὶ προέρχονται τοῦ ἀνθρώπου αἱ ἀρεταὶ καὶ κακίαι ἀπὸ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον μεταβάλλεται, καὶ τροποποιεῖται τὸ συμφέροντου.

Οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι κακοί, ὅμως ἐξουσιάζονται ἀπὸ τὸ συμφέροντων· ἡ ἠθικὴ εἶναι τοῦ ἀληθοῦς συμφέροντος ἡ ἐπισήμη· διὰ ταῦτο παντοῦ εἰς καθέναν συμφέρει νὰ τὴν σπουδάξῃ καὶ ὑ' ἀκολουθῇ τὰ παραγγέλματάτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Περὶ Καθηκόντων, ἢ Ἀρετῶν, Κακιῶν καὶ κοινωνικῆς, ἢ πολιτικῆς Εὐταξίας.

Επειδὴ ἡ φύσις καλεῖ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, κανεῖς δὲν πρέπει νὰ γίνῃται ἡ εὐδαιμονία, βλάπτων τὴν εὐτυχίαν τῶν ἄλλων. Ἐκ τούτου πηγάζουν Ἰδιὰ Καθηκόντα, ἢ ἰδίαι Ἀρεταί (devoirs ou vertus).

privées), τὰ ὅποια ἀφοροῦν εἰς τὴν ἰδίαν ἐκάστου εὐδαιμονίαν· καθὼς καὶ καθήκοντα κοινωνικά, ἢ ἀρεταὶ κοινωνικαὶ (Sociales), τὰ ὅποια σκοπὸν ἔχουσι τὴν διαφύλαξιν, ἢ καὶ αὐτὴν τὴν συνδρομὴν εἰς εὐδαιμονίαν ἄλλων.

Καθῆκον, ἢ ἀρετὴ ὀνομάζεται, ὅ,τι πρέπει καθεὶς νὰ πράττῃ διὰ τὴν ἰδικύν του καὶ διὰ τὴν τῶν ἄλλων εὐδαιμονίαν. Ὅ,τι ὅμως γένηται εἰς αὐτὴν πρόξενον βλάβης λέγεται κακία (vice).

Ὅλα τὰ ἴδια καθήκοντα, ἢ αἱ ἴδιαι ἀρεταὶ περιλαμβάνονται εἰς τὴν μετριότητα, λαμβάνουσι ὅμως διάφορα ὀνόματα κατὰ τὰς περιστάσεις εἰς τὰς ὁποίας προσαρμόζονται· π. χ. ἢ εἰς τὸ τρώγειν μετριότης ὀνομάζεται μετριοφασία, ἢ δὲ μετρία δαπάνη λέγεται οἰκονομία.

Οἱ ἄνθρωποι συνῆλθον καὶ συγκατοίκησαν διὰ τὸ ἀποφεύγειν τὰ κακὰ καὶ νὰ προμηθεύονται τὰ καλὰ, βοηθούμενοι ἀμοιβαίως· ταῦτα ἢ συνάθροισις καὶ συγκατοικήσις ὀνομάζεται Κοινωνία (Société).

Ἡ συμφωνία, ἣτις ἐνώνει τὰ μέλη ἐκάστης

πολιτικῆς κοινωνίας, ἢ ἔθλους, ὀνομάζεται κοι-
νωτικῇ, ἢ πολιτικῇ συνθήκῃ (pacta
Sociale) καὶ μᾶς ὑποχρεώνει, χωρὶς ἐξαίρε-
σιν, ὅλους εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ ἀ-
γαθοεργίαν, τουτέστι νὰ εἴμεθα δίκαιοι καὶ
νὰ εὐεργετῶμεν ἄλλους τὸ κατὰ δύναμιν.

Ἄδικία σημαίνει νὰ βλαπτῶνται τινος τὰ ὑ-
πάρχοντα, ἢ ὑπόληψις, ἢ αὐτὸ κατ' εὐθείαν
τὸ ὑποκείμενόν του, καὶ εἰς βραχυλογίαν νὰ
πράττωμεν κατὰ τινος μὲ ὅποιον ὅληποτε τρό-
πον, ὅ,τι νῆέλαιμεν λυπηθῇ, ἢ πειραχθῇ, ἂν
μᾶς τὸ ἔκαμναν ἄλλοι.

Ὅλα τὰ κοινωνικὰ καθήκοντα συνίστανται
ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην καὶ ἀγαθοποιΐαν·
λαμβάνουσιν ὁμῶς διάφορα ὀνόματα κατὰ τὰς
περιστάσεις εἰς τὰς ὁποίας προσαρμόζονται· διὰ
τοῦτο ἡ δικαιοσύνη εἰς τὸ ἐμπόριον ὀνομάζε-
ται πιστότης, ἢ τιμιότης, ἡ δὲ ἀγα-
θοποιΐα εἰς τὴν κατ' ἰδίαν ζωὴν λέγεται καλο-
καγαθία, φιλοφροσύνη, ὑποχρεω-
τικὴ πρᾶξις καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ὅλοι αἱ ἄνθρωποι διὰ τῶν αὐτῶν πραγμά-
των δοκιμάζουσιν ἡδονὴν, ἢ πόνον· ὅλοι ὀγα-
ποῦν τὴν ἡδονὴν καὶ φοβοῦνται τὸν πόνον, καὶ

ὅλοι κλίνουν νὰ πράττουν τὸ εἶν, ἢ τὸ ἄλλο, καθὼς τ' ἀπολαμβάνουν ἀπὸ τὸν καθέναν τὸ συμφέρον λοιπὸν εἰς καθέναν εἶναι νὰ μὴ πράττῃ κατὰ τινος, ὅ,τι δὲν θέλει νὰ κάμνουν κατ' αὐτοῦ ἄλλοι· ἀλλ' ἐξ ἐναντίας νὰ πράττῃ εἰς ἄλλους ὅ,τι ἀγαπᾷ ὁ ἀπολαμβάνῃ, ἐν ὅσῳ ἐμπορεῖ νὰ ἐλπίζῃ ἀπὸ μέροστων αὐταπόδοσιν.

“Ὅταν καθεὶς εἶναι ἐνάρητος, τουτέστιν ὅταν ὅλοι ἐκπληρώνωμεν τῆς δικαιοσύνης καὶ εὐεργεσίας τὰ καθήκοντα, εἴμεθα ὅλοι εὐδαιμόνες καθ' ὅσον μᾶς συγχωρεῖται· καὶ αὕτη ἡ τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας κατάστασις καλεῖται κοινωνικὴ, ἢ πολιτικὴ εὐταξία (ordre social)· ἀφ᾽ ἧς ὅμως ὥρας γίνεται τις κακός, ἤγουν καταφρόνησις καὶ ἐν τῶν καθηκόντων τούτων, πάσχουν καὶ δυσυχοῦν ἄλλοι.

“Ὅταν ἡ πολιτικὴ συνθήκη καταστῇ εἰς γενικὴν καταφρόνησιν, ἡ πολιτικὴ κοινωνία τότε, ἀντὶ νὰ εἶναι ἄθροισμα ἀνθρώπων εἰς εὐδαιμονίαν ἀμοιβαίως συντρεχόντων, γίνεται ὄχλος ἀνθρώπων, οἵτινες ζοῦν, ἀλληλοζημιοῦντες· καὶ τοῦτο ὀνομάζεται ἀταξία (desordre).

Ἐἰς καθέναν συμφέρει ἡ πολιτικὴ εὐταξία, τούτοις νὰ ᾖναι ἐνάρετα ὅλα τῆς πολιτικῆς κοινωνίας τὰ μέλη· διότι ἄντις ἀδικήσῃ ἄλλον, ἐμπορεῖ ν' ἀδικήσῃ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους· καὶ τὸ κατὰ τινος κακὸν ἐπαπειλεῖ ὅλους.

Ἡ δικαιοσύνη καὶ ἀγαθοεργία εἶναι γενικὰ καὶ καθολικὰ καθήκοντα ἐνὸς ἐκάστου πρὸς ὅλους ὁποιοῦδήποτε τόπου καὶ ὁποιασδήποτε πολιτικῆς κοινωνίας· διότι ἐπίσης συμφέρει νὰ πράττῃ λαὸς πρὸς λαὸν αὐτὸς τὰς ὀρετάς, καθὼς ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπον τῆς αὐτῆς Πατρίδος, ἢ τῆς αὐτῆς πολιτικῆς κοινωνίας· καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἄν τινος πολιτικῆς κοινωνίας τὸ μέρος, ἢ τινος τόπου ὁ ἐγκάτοικος ἀδικῇ, ἢ δὲν συντρέχει ἄλλον ἄνθρωπον ἄλλης πολιτικῆς κοινωνίας, ἢ ἄλλου τόπου, οὗτος θὰ πράξῃ ἀπαράλλακτα εἰς παρουσίαν περὶ τῆς αὐτοῦ· ὅθεν ἐπίσης εἶναι συμφέρον νὰ πράττεται ἡ ὀρετὴ ἀπὸ λαὸν εἰς λαόν, καθὼς ἀπ' ἄνθρωπον εἰς ἄνθρωπον.

Ἡ ἀγάπη τὴν ὁποίαν ἔχουσιν πρὸς τὴν Πατρίδα, ἢ πρὸς τὸ γένος μας καὶ τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν φιλοπατρίαν, ἢ φιλογενεῖαν, αὐτὴ, λέγω, ἡ ἀγάπη εἶναι ἀδικία

πρὸς ἄλλους λαοὺς, ὅταν δὲν πειθαρχῇ εἰς τὴν
δικαιοσύνην καὶ εὐποιῶν, τὰ ὅποια εἶναι, κα-
θὼς ἀνωτέρῳ εἶπαμεν, γενικὰ καθήκοντα. Ὁ-
θεν ἂν κανεῖς ὑπὲρ τῆς Πατρίδος του βλάβη
ἄλλον τινα λαόν, ἢ ἄνθρωπόν τινα ἄλλου λαοῦ,
εἶναι ἀδικία, καὶ τὰ ἴδιον ὡς ν' ἀδικοῦσε τὴν
Πατρίδα ὑπὲρ τῆς οἰκογενείας του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Περὶ Διοικήσεως, Εὐδαιμονίας
καὶ Ἀγαθῶν, ὅσα τὴν κατα-
σάινουν.

Τὸ κοινὸν συμφέρον ἀπαιτεῖ, καθὼς τὸ
προεῖπα, νὰ μὴ παραβαίνεται ἡ δικαιοσύνη·
ἐφάνησαν ὅμως κάθε καιρὸν ἄνθρωποι, οἱ τι-
νες τυφλώττοντες εἰς τὸ ἀληθὲς αὐτῶν συμ-
φέρον ἐβλάψαν καὶ ἀδίκησαν ἄλλους· ὅθεν ἡ
πολιτικὴ κοινωνία ἔπρεπε ν' ἀναδεχθῇ τὴν φρον-
τίδα νὰ δικαιώσῃ τοὺς ἀδικουμένους καὶ νὰ
παιδεύῃ τοὺς ἀδικοῦντας· ὅλλ' ἐπειδὴ δὲν ἤ-
τον δυνατὸν νὰ συναθροίζονται αὐτῆς ὅλα τὰ

μέλη, ὅσας ἤθελε παραβῇ τις τὴν δικαιοσύνην, διὰ τοῦτο ἐκλέξασα ἀπ' ὅσους γινώριζεν ἐμπειροτέρους, ἐναρετωτέρους καὶ ἐμπιστοτέρους, ἐγχείρισεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐξουσίαν νὰ φροντίζουσι περὶ τῆς δικαιοσύνης, τοῖς τε νὰ ἐπαγρυπνοῦν εἰς ἀσφάλειαν ὅλων τῶν μελῶν της καὶ νὰ τὰ ὑπερασπίζουσι ἐναντίον πάσης ἀδικίας.

Ἡ ἐμπιστευθεῖσα δύναμις εἰς μερικοὺς Πολίτας δι' αὐτὸ τὸ προειρημένον τέλος, ὀνομάζεται Διοίκησις, ἢ Κυβέρνησις (Gouvernement)· αὐτὴ εἶναι ὁ φύλαξ τοῦ δικαιώματος, ὡς παρακαταθήκης, τὸ ὅποσον ἔχει πᾶσα πολιτικὴ κοινωνία, νὰ ἐπαγρυπνῇ εἰς εὐδαιμονίαν τῶν μελῶν της, διατηροῦσα τὴν εὐταξίαν διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῆς πολιτικῆς συνθήκης.

Ἀφοῦ κατασταθῇ ἡ διοίκησις, χρεώσεται ὅς τις ἔπαθε καμμίαν ἀδικίαν, νὰ προστρέξῃ εἰς ἐκείνην καὶ ν' ἀναφέρῃ τὰ παράπονά του, διὰ νὰ εὕρῃ ἐκεῖθεν τὸ δίκαιόν του· ὃν ὅμως λόγον ἀφ' ἑαυτοῦ ἐξουσίαν καὶ ἐκδέχῃ κατὰ τοῦ ἀδικήσαντος, παρανομεῖ καὶ γίνεται ἐπίδοστος τῆς

ἐξουσίας, τὴν ὁποίαν ἡ πολιτικὴ κοινωνία ἐμπέτευσεν εἰς τοὺς διοικητάς.

Ὅτι ἡ διοίκησις διατάττει, νομίζεται ὡς ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν διαταγμένον, καὶ αἱ παρ' ἐκείνης δημοσιευόμενοι νόμοι, εἶναι συμφωνίας διὰ τὰς ὁποίας ἡ πολιτικὴ κοινωνία ὑπολαμβάνεται ὅτι εἶναι ὑποχρεωμένη ν' ἀπέχη, ἢ νὰ πράττῃ τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα.

Ὅσοι παραβαίνουν αὐτοὺς τοὺς νόμους, ἀδικοῦν· διότι ἀδικία εἶναι νὰ μὴν ἐκπληρῶνται πρὸς ἄλλους τὰς συνθήκας, ὅσας μᾶς ἐνίστανται μ' ἐκείνους, καὶ ἡ τῶν πράξεών μας συμφωνία μ' αὐτοὺς τοὺς νόμους, ἔγκυς μέρος τῆς δικαιοσύνης καὶ τῶν καθηκόντων μας.

Ἐπειδὴ ἡ διοίκησις νὰ ἐνεργῇ τὸν ἐπιωφελεῖ σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον καταστάθῃ, δὲν ἐμπορεῖ ἄλλῶς, πᾶρεξ διὰ τῆς ὑπακοῆς, διὰ τοῦτο συμφέρεει εἰς καθέναν νὰ ὑποτάσσεται εἰς αὐτήν, διὰ νὰ ὠφεληθῇ ἐκείθεν ὄφελος, τὸ ὁποῖον ν' ἀπολαύσῃ εἶναι τῶν ἀδυνάτων, χωρὶς τὴν ὀφειλομένην ὑποταγήν του.

Ἐπεὶ προλαβόντως, καὶ ἕκαστα γνωστὸν, ὅτι τὸ τέλος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ εὐδαιμονία· ὅτι μόνον δι' αὐτήν ἔχομεν καὶ ἐμποροῦ-

μεν νὰ ἔχωμεν ἐπιθυμίας καὶ πράξεις· ὅτι ἡ πολιτικὴ κοινωνία συγκροτήθη πρὸς πλειοτέραν εὐδαιμονίαν, καὶ τέλος πάντων, ὅτι ἡ διοίκησις καταστάθῃ διὰ νὰ τὴν ἐνεργῇ· εἰς τὸ ἐξῆς εἶναι καιρὸς νὰ εἰπω ἀπὸ τί συνίσταται ἡ εὐδαιμονία.

Ἡ εὐδαιμονία εἶναι μόνιμος εὐαρέστησις καὶ τόσου τελεία, ὅσον συγχωρεῖται εἰς τὴν ἀτέλειαν τοῦ ἀνθρώπου.

Μόλον ὅτι ὅσα διάταξαν καὶ κατάστησαν οἱ ἄνθρωποι, σκοπὸν ἔχουν τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ ὅλοι προσπαθοῦν νὰ γένουν εὐδαίμονες, μόλον τοῦτο ὀλέγοι τὸ ἐπιτυχαίνου· διότι οἱ πλειότεροι ἀπατῶνται εἰς ὅσα προξενοῦν τὴν μόνιμον καὶ σταθερὰν εὐαρέστησιν.

Εὐαρέστησις εἶναι τῶν ἐπιθυμιῶν ἡ εὐχαρίστησις· ὁ φρόνιμος διατόττων καὶ μετριάζων τὰς ὀρέξεις του, φθάνει εἰς τὴν εὐδαιμονίαν· ὁ δ' ἄφρων κυριεύεται ἀπ' ὅλας τὰς ἐπιθυμίας του καὶ γίνεται δυσυχὴς διὰ τοῦτο.

Χαλιναγωγία καὶ μετριάσις τῶν ἐπιθυμιῶν σημαίνει συγκατάθεσιν εἰς ὅσας ὑποχέμενοι εἶναι τ' ἀληθῆ ἢ ἀγαθὰ, καὶ καταδόμισιν

ἐκείνων, ὅσαι σκοπὸν ἔχουν τὰ κατὰ φαντασίαν καλὰ.

Ὅσα πράγματα συντείνουν ἀναγκαιῶς εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, εἶναι ἀληθῆ ἀγαθὰ· ὅσα δὲ ἢ συνεργοῦν μόνον πλαγίως, ἢ εἶναι ἀνεπιτήδεια νὰ τὴν συνεργοῦν, ἐκεῖνα εἶναι κατὰ φαντασίαν ἀγαθὰ, μᾶλλον ὅτι ὁ διόλου ὑπόδουλος τῶν ἐπιθυμιῶν του, τὰ θεωρεῖ ὡς ἀληθῆ τῆς εὐδαιμονίας συνεργά.

Ἡ ὑγεία εἶναι τὸ πρῶτον τῶν ἀληθινῶν ἀγαθῶν, διότι χωρὶς τὴν ὑγείαν, οὐτ' αὐτὴ ἡ ζωὴ εἶναι ἀγαθόν, οὐτ' ἄλλοτε ἐγκόσμιον εἶναι τῆς ὑγείας ἀντάξιον καὶ καλὸν ὡς ἀναπληρώσῃ τὴν ἔλλειψίν της.

Ἡ ἐλευθερία, μετὰ τὴν ὑγείαν, προξενεῖ τῆς ζωῆς τὰ θέλγητρα, τρίτον δὲ ἀληθὲς καὶ πολλὰ περισπούδασον ἀγαθὸν εἶναι ἡ εὐπορία τουτέστιν ἀρκετὸς πόρος (εἰσόδημα) νὰ θεραπεύῃ τὰς χρείας μας καὶ νὰ προμηθεύῃ τὰς οὐσιωδεσέρας τῆς ζωῆς ἀναπαύσεις· τέταρτον δὲ εἶναι ἡ ἡσυχία, ἥγουσιν τοῦ πνεύματος ἡ ἀταραξία, πηγάζουσα ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν παντὸς ταραχώδους αἰσθήματος.

Αὐτὰ τὰ τέσσαρα ἀγαθὰ εἶναι τῆς εὐδαιμο-

νίας τὰ ἀπαραίτητα Θεμέλια · ἀλλ' αὐτὰ μό-
να δὲν τὴν ἀποκατασταίνουν · διότι ἓνας ἄν-
θρωπος ὑγιής, ἐλεύθερος, ἡσυχος καὶ εὐπο-
ρος ἐμπορεῖ μόλα ταῦτα νὰ ᾔηται καὶ εἶναι
ἐντὺς πολλὰ δυσυχής, ἂν περὶ τὰς ἡ-
μέρας τοῦ χωρὶς καμμίαν ἐνασχόλησιν · λοι-
πὸν εὐάρεστος ἐνασχόλησις καὶ ἐνταυτῷ σταθε-
ρὰ καὶ συνήθης εἶναι ἐπίσης ἀναγκαία διὰ τὴν
εὐδαιμονίαν, καθὼς τὰ ἄνω εἰρημένα τέσσα-
ρα ἀγαθὰ.

Ἐμπορεῖ νὰ λέγεται εὐτυχέστατος, ὅς τις
ἔχων τὰ εἰρημένα ἀγαθὰ, ἐξεύρει νὰ τὰ τιμᾷ
κατ' ἀξίαν, νὰ τὰ χαίρεται χωρὶς κατάχρη-
σιν, καὶ ἐνταυτῷ νὰ ἐνασχολῇται · ὅμως νὰ
ᾔηται τις ἀπλῶς τόσον φρόνιμος, ὅσον εἶναι
ἀναγκαῖον νὰ νομίζῃ ἑαυτὸν εὐτυχῇ καὶ νὰ
διαμένῃ εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, εἶναι πολ-
λὰ σπανιώτερον, παρ' ὅσον εἶναι ἡ συνδρομὴ
τῶν συστατικῶν τῆς εὐδαιμονίας ἀγαθῶν. Λοι-
πὸν ἡ φρόνησις, ἡ ἠθικὴ εἶναι ἐν ἄλλοι ἀ-
πολύτως ἀναγκαῖον ἀγαθὸν πρὸς εὐδαιμονίαν,
καὶ τοῦτο εἶναι εὐκολοιούμενον, διότι αὐτὴ μᾶς
ὁδηγῇ νὰ σπουδάζωμεν καὶ νὰ πράττωμεν καθ'
ἕξιν ὅ,τι δύναται νὰ χρησιμεύῃ εἰς τὴν εὐ-

δαιμονίαν, καὶ ν' ἀποφεύγωμεν ὅ,τι ἐμπο-
ρεῖ νὰ τὴν βλάβῃ.

Ἀποῦ φανερῶτα ἀπὸ τι συνίσταται ἡ εὐ-
δαιμονία καὶ ὅτι ἡ ἠθικὴ μᾶς εἶναι ἡ πρὸς
αὐτὴν ὁδηγήτρια, εἶναι καιρὸς νὰ λαλήσω ἰ-
δίως καὶ διαδοχικῶς περὶ τῶν ἀγαθῶν, ὅσα
κατάστησυν τὴν εὐδαιμονίαν, πρῶτον διὰ νὰ
ξερεώσω τὴν τοῦτων ἀνάγκην, δεῦτερον διὰ
ν' ἀποδείξω, ὅτι καθὲν εἶναι εἰς τὴν δύναμιν
τοῦ φρονήτου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Π ε ρ ῖ Ὑ γ ε ῖ α ς.

Η ὑγεία εἶναι τῶν ἀγαθῶν τὸ πρῶτον καὶ
κύριον· διότι χωρὶς αὐτὴν δὲν ἐμποροῦ-
μεν νὰ αἰσθανώμεθα τὴν ἀξίαν καὶ ὠφέλειαν
τῶν ἄλλων· ἡ φύσις μᾶς διοργανίζει καὶ ὅπ'
αὐτὴν μόνην δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν τῆς εὐεξίας
τὴν ἀρχὴν, τὸν δ' ἐλλειπῇ διοργανισμόν ὅλος
τοῦ ἀνθρώπου οἱ ἀγῶνες θέλουσιν εἶναι ἀδύνα-
τοι νὰ διορθώσουν,

"Ευκολόν εἶναι νὰ καταλάβῃ καθεὶς διὰ τὸ ὃ ἄνθρωπος ἀγαπᾷ τὴν ζωὴν, ὅταν εἶναι εὐάρεστος εἰς αὐτόν· εἶναι φυσικὸν ὃ ἀγαπῶμεν τὴν δύναμιν τοῦ αἰσθανέσθαι, ὅταν μᾶς εἶναι τερπνὰ τὰ αἰσθήματα· ἀλλ' εἰπόμεν, τί ἀξίζει ἡ ζωὴ, ὁπόταν τὴν παρακολουθῇ συνεχὴς κακοπάθεια, ἢ μεγάλη τοῦ πνεύματος ταραχή;

"Αν κανεὶς ἀμφισβῆλῃ, ὅτι ἡ ὑγεία εἶναι διὰ τὴν εὐδαιμονίαν ἀναγκαία, ἃς ἀναμνησθῇ τὴν κατάρασίν του, ὅταν ἦτον ἄρρωστος, ἢ ὅς σρέψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς του εἰς ἓνα ἀσθενῆ, νὰ πάσχῃ τις καὶ νὰ μὴν ἐμπορῇ νὰ εὕρῃ ἄνεσιν, ἢ μικρὰν ἐλάφρωσιν· νὰ ἔχῃ χρείας καὶ νὰ μὴ δύναται νὰ ἐκτελῇ τὴν παραμικρὰν κίνησιν διὰ νὰ τὰς θεραπεύσῃ· νὰ τερῇται τὰς πνευματικὰς καὶ σωματικὰς δυνάμεις· νὰ μὴ καλονοῇ κάμψαν εἶδέν, ἢ ἂν σχηματίσῃ κάμψαν, νὰ μὴ δύναται νὰ τὴν ἐκφράσῃ· καὶ τὸ δυσφορητότερον, νὰ εὐρίσκεται εἰς τὴν διάκρισιν καὶ θέλησιν τοῦ τυχόντος. ὅλα ταῦτα εἶναι πολλὰ ὀλγόν μέρους τῶν εἰς ὅσα ὑποκείμεθα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὅταν ἀρρώσῳμεν.

Ὁ εὐεκτικὸς καὶ ὑγιὲς ἄνθρωπος εἶναι εὐ-

τυχῆς κατὰ τὰ τρία τέταρτα· ὁμῶς γνωρίζομεν τοῦ ἀγαθοῦ τούτου τὴν ἀξίαν, ὅταν τὸ χάσωμεν, ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ τὸ μεταποκτήσωμεν, πάλιν συχνότατα τὸ ρίπτομεν εἰς κίνδυνον.

Ὁ εὐδιοργανισμός καὶ ὑγιὲς δύναται νὰ ᾔῃαι ὀρθῆς κρίσεως δεκτικὸς, καὶ διὰ τῆς ὑγείας καὶ ὀρθῆς κρίσεως ν' ἀποκτήσῃ εὐκόλως τ' ἄλλα ἀγαθὰ· ἀπ' αὐτὸν τὸν καλὸν διοργανισμόν, χωρὶς τὸν ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος ζῇ ἀτελεσάτην ζωὴν, ἡ φύσις ἐρεῖ ὀλιγωτάτους· ὁμῶς εἶναι πάμπολλοι, ὅσοι βλάπτουν, ἢ φθείρουν τὴν εὐεξιάντων μὲ τὰς καταχρήσεις· ἐκ τούτου ἐπεταί, ὅτι τῆς ἠθικῆς τὰ παραγγέλματα εἶναι καὶ εἰς τὴν ὑγείαν ὠφελιμώτατα, λόγος ἰσχυρὸς διὰ ν' ἀφιερώνεται καθεὶς εἰς αὐτήν.

Αἱ σωματικαὶ καχεξίαι, ὅσαι παρακολουθοῦν ἐκ γενετῆς, διορθώνονται σχεδὸν ὅλαι μὲ τὴν τῆς ἡλικίας αὐξήσιν, ὅταν ὁ τρόπος τοῦ ζῆν εἶναι σύμφωνος μὲ τὸν ὀρθὸν λόγον.

Αἱ κατὰ τῆς ὑγείας καταχρήσεις προξενοῦν τὰς πλειοτέρας ἀρρώστιας· συχνάκις τὸ ἴδιον προξενοῦν αἱ τῶν γονέων καχεξίαι καὶ ἀσθενεῖαι, ἢ κακὴ ἀνατροφή, ἢ τὰ καταστήματα (les établissements) ἀνάμεσα τῆς κοινωνίας·

ἡ φύσις ἐγέννησεν ὀλίγους ἀρρώστους, τὰ δ' ἐλαττώματα τῶν ἀνθρώπων προξενοῦν σχεδὸν ὅλας τὰς ἀρρώστιας.

Ὅταν ἀρρώσῳμεν, ζητοῦμεν ἀπὸ τῆς ἱατρικῆς βοήθειαν· ἀλλ' ἡ ἠθικὴ μᾶς χρησιμεύει καλλήτερα, διότι μᾶς διδάσκει νὰ προλαμβάνωμεν καὶ ν' ἀποφεύγωμεν τὰς νόσους, καὶ ἂν δὲν προξενῇ τὴν ὑγίαν εἰς ὅσους τὴν ἐξέρησεν ἡ φύσις, τοῦλάχιστον τοὺς παρηγορεῖ, καὶ προφυλάττει ὅλους τοὺς ἄλλους ἀπὸ τῆς πλειοτέρας ἀρρώστιας· καὶ κατὰ τοῦτο πράττει περισσότερον παρ' ὅ,τι ἐμπορεῖ νὰ κατορθώσῃ ὁ ἐμπειρότερος ἱατρός, χωρὶς τὴν συνδρομὴν αὐτῆς· ποῖον ἱατρικόν, εἰπέμοι, ἤθελε δυνηθῇ νὰ προφυλάξῃ ἕνα ἄφρονα ἀπὸ τοῦ κακοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ἀγαπᾷ νὰ συχνοῖ ῥίπτεται; ἡ ποῖον ἱατρικόν δύναται νὰ τὸν ἱατρεύσῃ, ὅταν ἡ ἀνόητος διαγωγὴ τοῦ φθείρῃ ἀκαταπαύστως τοῦτου τὴν ἐνέργειαν;

Ἡ ἱατρικὴ ἤμπορεῖ μὲν νὰ μᾶς δείξῃ τὰ ἐναντία καὶ ἐπιβλαβῆ, ἀλλ' ὁ ὀρθὸς λόγος δύναται μόνος νὰ μᾶς τ' ἀπομακρύνῃ· διότι αὐτὸς χαλινάγωγεῖ, μετριάζει καὶ καταδαμάζει, ὅταν εἶναι χρεῖα, τὰς κακὰς μᾶς ὀρέξεις.

B 2

Πρὸ πάντων διὰ τὴν εἰς τὰ φαγοπότια σω-
φροσύνην προφυλάττεται ὁ φρόνιμος ἀπ' ἀρρώ-
στίας· ἡ ἀλλόκοτος καὶ τερατώδης μίξις τῶν
κρεάτων, τῶν καρπῶν, τῶν χόρτων, τῶν ὁσ-
πρίων καὶ ἑχθύων, καρυκευμένων μὲ διάφορα ἄρω-
ματικά, ἐργάζεται τὴν κακὴν κράσιν τῶν ὑγρῶν,
ὅθεν προέρχονται ὅλαι αἱ ἀσθένειαι τοῦ ἀνθρώ-
που· εἶναι λοιπὸν ἀληθὲς, ὅτι ἡ ἠθικὴ προ-
λαμβάνουσα διὰ τῆς γαστροκρατείας τὴν ἀλλοίω-
σιν τῶν ὑγρῶν, χορηγεῖ πλαγίως τὴν ὑγείαν·
αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν μᾶς εἶπεν ὁ περίφημος Ἱπ-
ποκράτης. „Ὅς τις τρώγει καὶ πίνει
„ὀλίγον, εἰς ὀλίγας ἀρρώστιας ὑ-
„ποπίπτει.

Ἀπὸ ἑκατὸν ἀρρώστους, ἂν τοὺς λάβωμεν
κατὰ τύχην, οἱ ἐννῆντα πέντε τοῦλάχιστον ἀ-
σθενοῦν, διότι καταχρῶνται τὴν ὑγείαντων·
ἀπὸ ἑκατὸν λοιπὸν ἔμπορεῖ ἡ ἠθικὴ νὰ προ-
φυλάττῃ τοῦλάχιστον τοὺς ἐννενῆντα πέντε·
λοιπὸν χωρὶς τὴν εὐεργεσίαν τῆς φύσεως δὲν
θέλωμεν ἔχει τελείως καλὸν διοργανισμόν, χω-
ρὶς δὲ τὴν φρόνησιν, ποσῶς ὑγείαν.

Ἐπειδὴ ὅλαι σχεδὸν αἱ ἀρρώστiai προέρχον-
ται ἀπὸ τὴν κατάχρησιν τῆς ὑγείας, ὅλαι σχε-

δοῦν ἐμποροῦμεν μὲ τὴν φρόνησιν νὰ τὰς ἀποφεύγωμεν καὶ ἐπομένως νὰ ζῶμεν ὑγιεῶς, τὸ οὐσιωδέστερον πρὸς εὐδαιμονίαν ἀγαθόν· τοῦτο ἐπιχειρήσα ν' ἀποδείξω κατὰ δεύτερον λόγον εἰς τὸ παρὸν κεφάλαιον.

Πρὸ τοῦ νὰ τελειώσω τὸ κεφάλαιον τοῦτο, ἄς προσθέσω ἀκόμη, ὅτι τ' ἀπνευκταῖα συμπεδηκότα καὶ γηρατεῖα, ἄφθονοι πηγαὶ τῶν κακῶν, ἔχουν πολλὰ ὀλίγην λαβὴν κατὰ τοῦ φρονήμου· διότι ἡ φρόνησις τὸν προφυλάττει ἀπὸ τ' ἀπνευκταῖα συμπεδηκότα, καὶ τὰ ὑγιᾶ γηρατεῖα εἶναι τῆς τακτικῆς ζωῆς τὸ σύνθημα βραβεῖον.

³Εἶναι ἀληθέστατον, ὅτι τῆς νεότητος αἱ ἀσωτίαι εἶναι κατὰ τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας συννομοσῖαι· ἂν ὁμῶς εἴμεθα σώφρονες εἰς τὴν νεότητα, προετοιμάζομεν καὶ ἀσφαλιζομεν καλὴν ὑγείαν διὰ τὴν προδεδικεῖαν ἡλικίαν.

Ἡ ἡθικὴ λοιπὸν διὰ τῆς τακτικῆς ζωῆς προλαμβάνει τὰς ἀρρώστιας τῶν γηρατεῶν, ἀπομακρύνει διὰ τῆς φρονήσεως τὰς ἀπὸ ἐναντία προερχομένας ἀσθενείας, ἀποδιώκει διὰ τῆς εἰς τὸ τρώγειν σώφροσύνης, ὅσας γεννᾷ ἡ ποικίλη πολυφαγία, καὶ ἅπαντ' αὖ διὰ τῆς μετριότητος.

ὅσας ἤμποροῦσαν νὰ προξενήσουν θλιβερώς αἱ ἄλογοι ἐπιθυμίαι· τὰς δὲ ὀλιγαριθμούς ἀσθενείας ἀπ' ὅσας νὰ μᾶς διαφυλάξῃ δὲν δύναται, τὰς γλυκαίνει διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τὰς συντέμνει διὰ τινος ἰδιαζούσης καὶ ὁρμодίας εἰς αὐτὰ τὰ πάθη διαίτης.

Συνόγεται ἐκ τούτου τοῦ κεφαλαίου, πρῶτον, ὅτι ἡ ὑγεία μᾶς εἶναι διὰ τὴν εὐδαιμονίαν ἀγαθὸν οὐσιωδές, δεύτερον, ὅτι ἂν ὁ ἄνθρωπος γίνεται συχνάκις δυσυχής διὰ τὴν ἐκρηκτικὴν τῆς ὑγείας, δυσυχεῖ, διότι καταφρονεῖ τὴν ἠθικὴν· ὅθεν ἔπεται ἀναγκαίως, ὅτι διὰ νὰ ζῶμεν ὑγειῶς, χρεωσθῶμεν νὰ διαγῶμεν κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἠθικῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Π ε ρ ῖ Ε υ π α ρ ῖ α ς. (α)

Η εὐπορία συνίσταται ἀπ' ὅσα μᾶς ἐξαρ-

(α) Absence τῆς ὁποίας τὴν σημασίαν ἐμπορεῖ τις νὰ ἰκφράσῃ καὶ διὰ τῆς λέξε: αὐταρκοπορία.

κοῦν εἰς τὰς φυσικὰς χρεῖας καὶ οὐσιωδεσέρας
τῆς ζωῆς ἀναπαύσεις· ἀληθεὶς χρεῖται εἶ-
ναι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, καὶ συνίστανται
ἀπ' ὀλίγα πράγματα, ἡγουν τροφήν, ἐνδυμα-
σίαν καὶ ἄσυχον ἐναντίον τῆς κακοκαιρίας· αἱ
δὲ ἀναγκαῖαι ἀναπαύσεις ἀπαιτοῦν ὀ-
λίγα τινα ἐπιπλα καὶ σκεύη, καθὼς εἰρῶμα, τρά-
πεζαν, καθήσματα καὶ μερικὰ ὄγγεα· ἀπ' αὐ-
τὰ ὅσον ἐλιγώτερά τις χρειάζεται, τόσον εὐκο-
λότερα ἔχει, ἢ ἀποκτᾷ, ὅταν δὲν ἔχῃ, τὴν
εὐπορίαν.

Ὁ περίφημος Βολτ. περιορίζειν εἰς 135 γρόσι-
τουρκ: (α) τὸ διὰ τὰς φυσικὰς χρεῖας ἐνὸς ἀνθρώ-
που ἀναγκαῖον ἐτήσιον· ἀλλ' ἡ εὐπορία ἐκ-
τείνεται, καθὼς εἶπα, ἕως εἰς τὰς οὐσιωδεσέ-
ρας τῆς ζωῆς ἀναπαύσεις· καὶ διὰ τοῦτο πρέ-
πει νὰ διορισθῇ εἰς αὐτὴν ποσότης μεγαλητέρα,
ἡγουν 225 γρόσι: χρονικῶς· ἐξεύρω, ὅτι ἡ
διαφορετικὴ τῶν ζωοτροφικῶν τιμῇ κατὰ δια-

(α) Τετέστιν εἰς 40 γαλλικὰ σκῆτα· τὸ σκῆ-
τον ἀξίζει 3 γαλλ: λίτρας, ἡ δὲ λίτρα τὴν
σήμερον περίφη 45 τουρκ: παράδ: ὥς 40
σκῆτα ἰσοδυναμῶν μὲ 135 γρόσι:

φόρους τόπους, δὲν συγχωρεῖ νὰ προσδιορισθῇ γενικὴ τῆς εὐπορίας ἐκτίμησις, μόλου τοῦτο ὅσοι φρόνιμοι ἔχουν 225 γρόσι· χρονικὸν εἰσόδημα, ἂν ζοῦν, ὅπου αἱ ζωοτροφίαι πωλοῦνται εὐθηνὰ, ἐμποροῦν μὲ τόσην ποσότητα νὰ προμηθεύουν τὰς ἀληθεῖς χρεῖας καὶ τὰς οὐσιωδεσέρας ἀναπαύσεις των· ἂν ἔμως διατρέθουν ὅπου τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐπιτήδεια εἶναι ἀκριθὰ, μὲ ἐλαφρὸν καὶ μικρὸν κόπον θέλουν ἔχῃ ἀνελλιπῇ τὴν εὐπορίαν καὶ θὰ νομίζονται εὐτυχεῖς ὡς πρὸς τοῦτο.

Ἔναι φανερὸν, ὅτι ἡ προσδιορισθεῖσα τιμὴ τῆς εὐπορίας, περιορισμένης εἰς τὰς ἀληθεῖς χρεῖας καὶ κυριωτέρας ἀναπαύσεις, δὲν ἐξάπλώνεται εἰς τὰς φαντασιώδεις χρεῖας καὶ εἰς ὅσας ψευδοπρεπείας ἐγέννησαν αἱ προλήψεις καὶ ἡ πολυτέλεια.

Κατ' αὐτὴν τὴν ἐκτίμησιν, πόσοι εἶναι πλούσιοι, μόλου ὅτι νομίζονται πτωχοί! καὶ πόσοι μεταξὺ τούτων θέλουν νομίσῃ, ὅτι τόση ποσότης δὲν ἐξαρκεῖ εἰς ἕνα ὁμοίου των! ἀλλὰ μεγάλως ὀπατῶνται· δι' ὅτι ὅλοι γεννώμεθα, ἔχοντες τὴν αὐτὴν αἰσθησιν πείνας, δίψας καὶ ψυχρας, καὶ ὅλοι ἐμποροῦμεν νὰ τὰς θερα-

πεύωμεν μὲ τὰ ἴδια μέσα. „Ἡ φύσις ὅτι
 „εὖρεν ἀναγκαῖον· εἰς τὸν ἄνθρω-
 „πον, τὸ κατάρτισεν εἰς ἀπόκτησιν
 „εὐκόλου· ὀλίγον μᾶς χρειάζεται
 „να τρεφώμεθα καὶ να σκεπαζώμε-
 „θα. Σένικας.“

Ἄν θείλῃς να βεβαιωθῇς περὶ τῆς ὀρθότη-
 τος τῆς ἐκτιμήσεως ταύτης, μὴν ἀκούῃς τῶν
 φιλοπλούτων, ἢ ὑσώτων τὰς συμβουλὰς, ἀλ-
 λὰ παρατήρησε τοὺς ζῶντας μὲ τὸ ἐργόγει-
 ρούντων καὶ λογαρίασε τούτων τὰ ἔξοδα· πό-
 σοι ἐργάται καὶ τεχνίται ἔχουν τὰ ἡμερομίσθιά
 των, συμποσούμενα κατ' ἔτος 200 ἕως 300
 μόνον γρόσι· καὶ μὲ τήσῃν πλούτηα αὐτοὶ καὶ
 αἱ αἰχογένειαί των τρέφονται καὶ ἔχουν τὰς ἀ-
 ναγκαιοτέρας ἀναπαύσεις! (α)

Τοῦτος τῆς εὐπορίας ὁ προσδιορισμὸς, ἐ-
 ξεύρω, προξενεῖ δυσαρέσκειαν εἰς τοὺς φιλοκερ-

(α) Ἀπ' ὅσα λέγει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ πα-
 ρὸν κεφάλαιον, ἐπειδὴ ἀναφέρονται μόνον εἰς
 τῆς Γαλτίας συμπατριώτας τε, ἦτον ἀναγ-
 καῖον μέρος να συντέμω, μέρος να μεταβά-
 λω καὶ μέρος να μὴ καταχωρήσω· ὁ μεταφρ.

δεῖς καὶ πολυποθοῦντας · καταταχύνει τοὺς πλουσίους, ὅσοι παραπνοοῦνται, ὥς νὰ ἔλλειπεν εἰς αὐτοὺς τὸ πᾶν· ἀλλὰ παρηγορεῖ τοὺς ὀλιγαρκεῖς καὶ μετριόποθοῦντας καὶ εὐθαρρύνει τοὺς μὴν ἔχοντας ἀκόμη τὴν εὐπορίαν.

Ἡ εὐπορία εἶναι ἀγαθὸν ἀληθῶς ἐπιθυμητὸν καὶ ἀληθῶς οὐσιῶδες εἰς τὴν εὐδαιμονίαν· καθεὶς δύναται νὰ τὴν ἀποκτήσῃ μὲ τοὺς κόπους του· εἰπέμοι, ποία τέχνη, ἢ ποίου ἐπαγγέλματος εὐτάμα μὲ τὴν ἐπιμέλειαν, οἰκονομίαν καὶ τὸν καιρὸν δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ προμηθεύουν, ὅσα χρειάζονται εἰς τερέωσιν τῆς εὐπορίας; ὅσον εἰσόδημα συμπληρῶναι τὴν εὐπορίαν, τότε μόνον εἶναι ἀπὸ τὴν εὐδαιμονίαν ἀχώριστον, ὅταν τῆς ὑγείας ἢ κατὰστασις δὲν μᾶς συγχωρῇ νὰ κερδαίνωμεν μὲ τὸν κόπον τὴν καθημερινὴν αὐταρκοπορίαν· παρεκτὸς ταύτης τῆς περιττάσεως, πρέπει, ἐργαζόμενοι, νὰ τὴν ἀποκτῶμεν, καὶ διόταν ὑγιαίνωμεν, καὶ διόταν δὲν θὰ ἐμπορῶμεν νὰ ἐργαζώμεθα.

Ἡ ἐργασία ὅχι μόνον πρέπει νὰ μᾶς προμηθεύῃ τὴν εὐπορίαν, ἀλλὰ συνεργεῖ καὶ ἄλλως πρὸς εὐδαιμονίαν· ἂν τις ἀμφισβῆλλῃ, ὅς περὰς ἡμέρας, ἢ τρεῖς ἡμέρας τελείως ἀργεῖς, καὶ

τότε θέλει πληροφορηθῇ· ἀλλὰ περὶ τούτου θέλω ὁμιλήσῃ ἄλλοτε διεξοδικῶς εἰς τὸ περὶ ἀσχολίας κεφάλαιον.

Εὐὼ μόνῃ ἡ πλεονεξία δὲν εὐχαριστεῖται εἰς αὐτὸν τὸν ὅρον τῆς εὐπορίας, ὁ ὀρθὸς λόγος εὐρίσκει ζηλωτὴν καὶ ἐπιθυμητὴν ταῦ εὐπόρου τὴν τύχην, καὶ μυριάδες ἀνθρωποειδῆ λακταροῦν· πόση μεγίστη διαφορά μεταξὺ εὐπόρου καὶ ἀπόρου! ἡ διάσασις μεταξὺ τῆς εὐπορίας καὶ τοῦ ἀμετροτέρου πλούτου δὲν εἶναι τόσον μεγάλη, ὅσαν μεταξὺ τῆς εὐπορίας καὶ ἀπορίας· διότι ὁ πλούσιος μόνον κατὰ τὸ περιττὸν ὑπερέχει τὸν εὐπορον· ἀλλ' εἰς τὸν πτωχὸν λείπει ὅλον τὸ ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον.

Ἡ ὑγεία παρακολουθουμένη ἀπὸ τὴν εὐπορίαν, δὲν συγχίζεται τόσον συχνάκις, ὅσον ὅταν συνοδεύεται ἀπὸ τὸν πλούτου· διότι αἱ ἐπιθυμίαι διεργεῖνται τότε ὑσθενέστερα.

Ἄν ἡ δαπάνη προξενούσε πάντοτε τὴν εὐαρέστησιν, ἦτον πολὺ ἀναγκαῖος καὶ χρήσιμος ὁ πλούτος· ἀλλ' ἂν ὁμιλήσουν εἰλακρινῶς, ἔσοι ἀπὸ τῶν εὐπόρων τὴν τάξιν, ἐπέρασαν εἰς τῶν πλουσίων τὸν ἀριθμὸν, θέλουσι ὁμολογήσῃ, ὅτι δὲν αὐξήσῃ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν αὐτῇ ἡ

προσθήκη· οἱ εὐλακρυνέστεροι ἴσως βεβαιώσουν, ὅτι δὲν εὐρίσκουν εἰς τὸν πλοῦτον οὔτε τὸ ἴσον.

Ἡ εὐπορία εἶναι χρήσιμος καὶ πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς ἐλευθερίας καὶ ἡσυχίας· τῆς ἐλευθερίας, διότι ὁ πτωχὸς καταθλιβόμενος ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ἀνάγκην, δὲν εἶναι ἐλεύθερος· αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὸν πλούσιον· διότι κατατρίβει τὴν ζωὴν του, ἐπαγρυπνῶν, φροντίζων καὶ διοικῶν τὰ ὑπάρχοντά του· προσέτι τῆς κοινωνικῆς ζωῆς αἱ συνήθειαι τὸν ὑποδουλῶνουν εἰς ὅ,τι ὀνομάζεται καταχρηστικῶς εὐπρέπεια· χρησιμεύει δὲ εἰς τὴν ἡσυχίαν· διότι ἡ μέριμνα εἶναι σὺντροφος τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἀπορίας· ὅστις δὲν ἔχει βέβαια τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα καὶ ἐπιτήδεια, ἢ σερεὰν ἐλπίδα, ὅτι θέλει τ' ἀποκτήσῃ διὰ τῆς ἐργασίας, ἐκείνος δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἡσυχάσῃ παρέξ ὀλίγα λεπτὰ λήθης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τὸν ἀποσπᾷ ὕστερα τὸ αἶσθημα τῆς ἀνάγκης ἐπερχόμενον· ὁ δὲ πλούσιος βασανίζεται ἀκαταπαύτως ἀπὸ τὸν φόβον, μὴ χάσῃ τὸν πλοῦτον, καὶ ἀπὸ τὴν φροντίδα νὰ τὸν φαλάττῃ· ὅθεν ὅταν ἐξετάσῃ κανεὶς προσεκτικῶς καὶ ἀ-

προκαταλήπτως, θέλει εὔρη, ὅτι ἡ μεταξὺ
πτωχείας καὶ πλούτου μεσαία κατάστασις, του-
τέστιν ἡ εὐπορία, εἶναι ἐπιθυμητοτέρα, παρὰ τοῦ
ἰδίου πλούτου.

Πρὸς τούτοις ὅστις ἀπολαμβάνει τὴν εὐπο-
ρίαν, εὐρίσκεται εἰς ἀρμοδιωτέραν κατάστασιν νὰ
καταγίνεται εἰς τὴν ἠθικὴν ἐπιστήμην· διότι ὁ
θόρυβος καὶ οἱ περισπασμοί, ἀχώριτοι σύν-
τροφοι τοῦ πλούτου, καὶ αἱ μέριμναι, πικροὶ
τῆς πτωχείας καρποί, εἶναι ἐπίσης ἐναντία εἰς
τὴν σκέψιν, καθολικὸν ὄργανον ὅλων τῶν ἐπι-
στημῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν τῆς ἠθικῆς.

Ἄνθρωποι, ὅσοι ἔχετε τὴν εὐπορίαν, μὴ
θετε νὰ μὴν ὑπερπηθᾶτε τὰ ὅριά της· κανεὶς
οὐκ αὐξάνει τοῦτο τὸ πολίτιμον ἀγαθόν, χω-
ρὶς κίνδυνου νὰ τὸ χάσῃ· διότι, ἐνῶ σπουδάζει
καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸ αὐξήσῃ, ἀμελεῖ τὴν ἠθι-
κὴν, χωρὶς τὴν ὑπόσταν, ἀδύνατον εἶναι νὰ εἴ-
πῃ, „ἀρκεῖ τόσον.“ τοῦτο εἶναι ὁ ὅρος
τῆς εὐπορίας, τὸ ἰδίον εἶναι καὶ καθενὸς
πλούτου.

"Ἐχων τὴν εὐπορίαν, θέλεις νὰ εὐχαρισῇσαι εἰς αὐτήν; ἐξοδευε τακτικῶς καὶ πάντοτε ὀλιγώτερα παρὰ τὸ εἰσόδημά σου.

"Ὅταν δὲν μᾶς λείπη τίποτε, τί πλεον ἔμπορεύμεν νὰ ἐπιθυμήσωμεν εὐλόγως; μὴ δὲ ν' ἄγαν, ἀλλ' ὅσον ἀρκεῖ· ἰδοὺ ἡ εὐχὴ καὶ ἐπιθυμία τοῦ σοφοῦ.

Ἀγαθὸν εἶναι τὸ χρήσιμον, τὸ δὲ περιττὸν δὲν εἶναι ἀγαθόν, ἀλλὰ προξενεῖ φρουτίδας καὶ ἐναχλήσεις· διὰ νὰ νομίζῃς σεαυτὸν εὐπορον καὶ νὰ εὐχαρισῇσαι εἰς τὴν εὐπορίαν, πρέπει μᾶλλον νὰ μετριάξῃς τὰς ἐπιθυμίας σου, παρὰ νὰ ἐνασχολῇσαι εἰς ἀπόκτησιν ὑπαρχόντων· διότι ἀπὸ τὰς ἐπιθυμίας πλατοργοῦνται αἱ χρεῖαι, καὶ ὅταν εἶναι ἀπεριόριστοι, ἀδύνατον εἶναι ν' ἀποκτήσῃ κανεὶς τὴν εὐπορίαν· „ἀποκτᾷ
„τις εὐθύς ὅσον θέλει, ὅταν θέ-
„λῃ ὅσον ἀρκεῖ“ (Σένεκας)· ἐξαναυτίας δὲ τὸ μέτρον τῆς περιττότητος δὲν ἀποπληροῦται ποτέ.

Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῶν χρημάτων μόνον δύναται τις νὰ προμηθεύῃ τὰς ἀναγκαιωτέρας χρεῖας καὶ ἐπομένως τὰς ἀναπαύσεις του, πρέπει νὰ εἰπῶ τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἔμπορεῖ ἀσφα-

λῶς νὰ πορίζεται ὅσον προσδιορίσθῃ ἡ εὐπορία· αὐτὰ εἶναι τὸ κέρδος καὶ ἡ οἰκονομία, ἡγουν νὰ μὴν εὐρίσκεται ποτὲ ἄργος, καὶ νὰ μὴν ἐξοδεύῃ εἰς περιττά· αὐτὰ μᾶς φέρουν ἀσφαλῶς καὶ συντόμως εἰς τὴν εὐπορίαν· ἡ ἐργασία καὶ οἰκονομία καταδάμασαν πάντοτε τὴν πτωχείαν.

Ὅς τις εἶναι εὐπόρος καὶ ὑγιής, τίποτε ἄλλο δὲν χρειάζεται ν' ἀποκτήσῃ· ἂν δὲν ἔχῃ οἰκογένειαν, κρατεῖ εἰς τὰς χεῖρας τὴν τύχην· μόνον νὰ ἐξεύρῃ νὰ τὴν ἀπολαμβάνῃ ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ ἡσυχίᾳ, ἐνασχολούμενος εἰς τι εὐαρέσως, πρὸ πάντων εἰς τὴν ἠθικὴν· διότι ἀπ' αὐτὴν μόνον δύναται νὰ μάθῃ νὰ τιμᾷ κατ' ἀξίαν αὐτῆς τῆς καταστάσεως τὴν ὠφέλειαν.

Ὅσοι ἔχουν τὴν εὐπορίαν, ἂν δὲν ἀκολουθοῦν τῆς ἠθικῆς τὴν ὁδηγίαν, θέλουν κυριευθῇ ἀπὸ φιλοπλουτίαν, καὶ ἔκτοτε δὲν θέλουν εἶναι πλέον εὐχαριστημένοι· καὶ ἂν πλουτήσουν, θέλουν μετ' ὀλίγου μετρηθῇ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ὅσων ὁ βίος ἀποδείχνει ἀληθῆ τὴν παρατηρηθεῖσαν ἀκόλουθον κλίμακα, τὴν ὁποίαν ὁανείζομαι ἐνταῦθα ἀπὸ ἑνὸς Κινέζου συγγραφέα· καὶ ἡ εὐδεια καὶ εὐτέλεια γενομένη τὴν

„ἐργασίαν καὶ οἰκονομίαν· ἐκ
 „τούτων προέρχονται αἱ τιμαὶ
 „καὶ τὰ πλούτη· τὰ πλούτη καὶ αἱ
 „τιμαὶ φέρουν τὴν ὑπερηφάνειαν
 „καὶ πολυτέλειαν, τὴν πολυτέ-
 „λειαν καὶ ὑπερηφάνειαν παρακο-
 „λουθεῖ ἡ ἀργία καὶ ἀταξία, αἱ
 „ὁποῖαι προξενοῦν τὴν δυσυχίαν
 „καὶ ἀθλιότητα.“ τοιαῦτα ἔπαθον αἱ
 προελθοῦσαι γενεαί. ὅλοι ἔχομεν ἱσχυροὺς
 προγόνους, αἱ τινες χρημάτισαν κατὰ διαδο-
 χὴν περιφανεῖς καὶ πλούσιοι, ὕστερα ἀφανεῖς
 καὶ δυσυχεῖς· συνέργησαν μὲν εἰς τοῦτο ἔθνη
 καὶ ἐπαναστάσεις καὶ πολιτικαὶ μεταβολαί, ὅ-
 μως ἡ πολυτέλεια καὶ ἀνόητος διαγωγὴ ἔγιναν
 τούτου τὰ κυριώτερα αἰτία· αὐτὰ ταῦτα ἐτοι-
 μάζουν καὶ εἰς τὸ μέλλον παρρημοίας μεταβο-
 λάς· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἔξω τοῦ πρακτιμένου
 σκοποῦ μου.

Ἀποδείξαι, ὡς νομίζω, εἰς τοῦτο τὸ κεφάλαιον,
 ὅτι ἡ εὐπορία εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν
 εὐδαιμονίαν, καὶ ὅτι πᾶς ἕνας, ἂν εἶναι φρό-
 νιμος, ἐμπορεῖ νὰ τὴν ἀπολαμβάνῃ· εἰς τὸ ἀκό-
 λουθον κεφάλαιον θέλω ὁμιλήσῃ περὶ ἐλευθερίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Π ε ρ ι ἑ λ ε υ θ ε ρ ί α ς.

93 **Π**ολιτικὴ μὲν ἑλευθερία ὀνομαζέται ἡ ἐξουσία, ἥ ἡ ἄδεια νὰ πράττῃ καθεὶς ὅ,τι εἰς τοὺς νόμους δὲν εἶναι ἐναντίον καὶ δὲν ἐπιφέρει τὴν παραμικρὰν βλάβην εἰς ἄλλους. ἡ δὲ ἠθικὴ ἑλευθερία ἐκτείνεται περισσύτερον· διότι ὑποθέτει τὸν ἄνθρωπον ἐλευθερὸν καὶ ἀπὸ τὰ πάθητου.

Ἀγαπητοτέρα κατάσσεις εἶναι ἐκείνη, ἥτις μᾶς προξενεῖ πλειότερας τερπνὰς ἀπολαύσεις· τοιαύτη εἶναι ἡ ἑλευθερία· διότι κατασφαίνει τὸν ἄνθρωπον τῆς τύχης τοῦ κύριου· ἐλευθερὸς ὢν, ἐμπορεῖ νὰ φεύγῃ τὴν δυστυχίαν, νὰ τρέχῃ εἰς τὴν εὐτυχίαν καὶ νὰ ἐνασχολῇται πρὸς ὠφέλειάν του· πείθεται μόνον εἰς τοὺς νόμους τῆς εὐδαιμονίας, διατρίβει καὶ ζῇ ὅπου τὴν εὐρίσκει, καὶ φεύγει ἐκεῖθεν, ἀφοῦ τὴν εἰδῇ συγχισμένην.

Ἡ ἑλευθερία εἶναι τὸ πάθος τῶν γενηαίων ψυχῶν· αὐτὴν ἐπιποθοῦν καὶ ἐπιζητοῦν οἱ δέσ-

C

μιοι* δι' αὐτὴν οἱ φρόνιμοι καταφρονοῦν καὶ
 θυσιάζουν ὅσα διὰ τὸ ἀπολαύσουν οἱ ἄφρο-
 νες καὶ ἀπειρόκαλοι ἐμδαίνουσι ὑπὸ τὸν ζυγὸν
 τῆς δουλείας.

“Ὅπου βασιλεύει ἡ ἐλευθερία, ἐκεῖ ἀναβλα-
 σάνουν καὶ ἀνθοῦν πολυάριθμοι ἀρεταί, τὰς ὁ-
 ποίας μαραίνει καὶ ἀφανίζει ἡ δουλεία* αὐτὴ
 ἡ ἀλήθεια ἔγινε πάντοτε γνωστὴ· ὁ Ὅμηρος
 λέγει ὅτι „ἡ δουλεία ἀφαιρεῖ ἀπὸ
 „τὸν ἄνθρωπον τὸ ἥμισυ τῆς ἀρε-
 „τῆς του* τοιαύτη εἶναι ἡ θ' ἐλπίς
 „σεις τοῦ Διὸς.“

Ἡ ἐλευθερία μᾶς εἶναι ἀναγκαῖον διὰ τὴν
 εὐδαιμονίαν ἀγαθόν· διότι ὅστις εἶναι ἐλεύ-
 θερος, ἐμπορεῖ ὁ ἴδιος νὰ ᾔηται τῆς εὐδαιμο-
 νίας του πρόξενος· ἀλλέως διὰ τὸν σκο-
 πὸν τοῦτον χρειάζεται τὴν συνδρομὴν ἀπ' ὅ,τι
 ἐξαρτᾶται· χωρὶς τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν, ἥ-
 τις συνίσταται ἀπὸ τὴν χαλιναγωγίαν τῶν πα-
 θῶν, ἔχει ἀτελέσματα τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν·
 διότι τὰ πάθη τὸν βιάζονται, νὰ βάλλῃ εἰς κίν-
 δυνον τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν διὰ νὰ τὰ εὐ-
 χαρισῇ· λοιπὸν ὅστις ἔχει ὀλιγώτερα πάθη,
 τουτέστι ἐπιθυμίας, ἢ καταφροναστίαν χρειάζεται

ὀλιγωτέρας, εἶναι χωρὶς ἀμφισβολίαν ἐλευθερώτερος· ἡ δουλεία εἶναι ἐνίοτε τῆς βίας ἀποτέλεσμα· ἀλλὰ τοῦτο εἰς τὴν εὐρώπην συμβαίνει σπανιώτατα· ἡ δὲ ἀπὸ τὰ πάθη προερχομένη δουλεία εἶναι σχεδὸν πάγκοινος.

Ἡ ἠθικὴ μᾶς προξενεῖ ἐλευθερίαν ἐντελῆ καθ' ὅσον εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι συγχωρημένον· ὑπόθεσέ τινα κύριον τῶν παθῶν τοῦ· αὐτὸς δὲν θὰ διοικῇ μὲν ἄλλους, ὅμως δὲν θὰ κλένῃ οὔτε τὸν αὐχένα εἰς τὸν ζυγὸν ἐκείνου, ἀλλὰ θὰ εἶναι καλὸς νὰ κυβερνᾷ ὁ ἴδιος ἑαυτὸν.

Ἡ ἐπιθυμία τοῦ πλούτου, τῶν τιμῶν, ἡ τῶν ἡδονῶν μᾶς ὑποδουλώνει καὶ μᾶς ἐξάπτει νὰ πολεμῶμεν ἄλλους διὰ νὰ τοὺς ἐξουσιάζωμεν. Ὁ πλεονέκτης θυσιάζει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ εἰς ὅσα ἐπιχειρῶνται διὰ νὰ θησαυρίσῃ, καὶ ἀφοῦ ἐπισωρεύσῃ μεγάλα πλούτη, πάλιν εἶναι δοῦλος διὰ τὴν πρὸς αὐτὰ ἐπίπονον καὶ πολυμέριμον ἐπιστάσιν, πηγὴν χιλίων βασάνων, καὶ δὲν ἔχει οὔτε ἄδειαν, οὔτε καιρὸν νὰ εὐφραίνεται. Ὁ φιλόδοξος δὲν ζῇ, δὲν πνέει πᾶρεξ τὰς τιμᾶς, ὑπεροχᾶς καὶ ἐξουσίαν· δαπανᾷ εἰς αὐτὰ τὸν καιρὸν, χύνει τὸ αἷμα, θυσιάζει καὶ

αὐτὴν τὴν ζωὴν του, καὶ ὅλαι του αἱ πράξεις
ἀποδλέπουν πρὸς αὐτὸ μόνον τὸ τέλος· ἐ-
ξαρτᾶται ἀπ' ὑψωτέρους καὶ ἀπὸ τὰ χρέη-
του, ὅσον καὶ ὅν προχωρήσῃ· τὰ πολιτικά ὑ-
πουργήματα εἶναι βαρύτερα ἄλυστοι· διότι
ὑπόκειται νὰ δίδῃ λογαριασμὸν εἰς τὸ κοι-
νὸν, καὶ ἐκεῖ ἀπαντᾷ ἀνθρώπους ἀνωτέρας
τάξεως.

Ὁ φιλήδονος ἤμποροῦσε νὰ ᾔναι ἐλεύθερος,
ἂν καταγίνετο ἐλευθέρως εἰς ὅ,τι τὸν ἀρέσκει,
ὅμως τόσον κρατεῖται ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀπολαμ-
βάνει ἡδονὴν, καὶ ἐπιπλέον ἀπὸ τὴν ὁποῖαν
ἐπιθυμεῖ ν' ἀπολαύσῃ, ὥς-δε δὲν εἶναι καλὸς νὰ
γνωρίσῃ τῆς ἐγκρατείας τὴν ἀξίαν.

Ἀπατᾶται ὅς τις πειθεύει, ὅτι τῆς ἡδονῆς
ἡ δουλεία εἶναι πολλὰ γλυκεῖα· ἐλεύθεροι, ἐ-
ρωτῶ, εἶναι ὅσοι κατεξουσιάζονται ἀπὸ μίαν
γυναῖκα· πρὶν ἀποκριθῆς, λάβε κατὰ νοῦν, ὅ-
τι περνοῦν τὰς ψυχροτέρας νύκτας ὑποκάτω εἰς
τῆς ἐρωμένης των τὰ παράθυρα· μάθε, πῶς
ἐκεῖνος καταπατεῖ τὴν τύχην του, πῶς κατα-
φρουεῖ τῆς θαλάσσης τοὺς κινδύνους καὶ τῶν
ἀνέμων τὴν μανίαν, διὰ νὰ τὴν προφθάσῃ. πα-
ρατήρησε τοῦτον, πῶς ῥίψοκινδυνεύει ἐναντίου

τοῦ αὐτερασσοῦται καὶ φονεύεται δι' ἀπειλασίαν,
 ἀφ' οὗ ματαιωθοῦν ὅλοι του οἱ ἀγῶνες· ἰδὲ,
 πῶς αὐτὸς ὁ ἄλλος καταξοδεύει τὴν περιου-
 σίαν του, τρέφων σκύλων, ἀλόγων καὶ συγκυ-
 νηγῶν πλήθος, καὶ κατατρίβει τὸς ἡμέρας του
 εἰς βιασμένα καὶ κινδυνώδη κυνήγια ἀνάμεσα
 εἰς δάστη καὶ εἰς κορυφὰς ἀποτόμιον πετρῶν·
 πῶς τοῦτος ὁ ἄλλος καταναλίσκει εἰς τὰ παιγ-
 νίδια τὸν καιρὸν, ἐνῶ τὸν προσκαλεῖ ἡ φύ-
 σις εἰς ἀνάπαυσιν, καὶ κυλιόμενος εἰς τὰς ἐ-
 πιβλαβεζέρας ἡδονὰς, φθείρει τὴν ὑγείαν καὶ τὴν
 κατὰσασίν του.

Ἄλλος πάλιν, ὅσα ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῇ
 εἰς ἀνατροφὴν καὶ τρεφῶσιν τῶν παιδιῶν του,
 τὰ δαπανᾷ εἰς εἰκόνας, ἀγάλματα καὶ ἄλλα
 τοιαῦτα.

Ἄν ἐρωτήσῃς ὅλους αὐτοὺς, οὔτ' αὖτε γίνου-
 νται θύματα εἰς ὅ,τι ὀνομάζουσι ἡδονὴν των,
 θέλουν σὲ εἰπῆν, ὅτι ἦσαν κυριευμένοι καὶ ἀ-
 δύνατοι ν' ἀντισταθοῦν.

Παντοῦ τέλος πάντων, ὅπου εὗρης τὸν ἄν-
 θρωπον εἰς τὸς ἐπιθυμίας του ἀχαλίνωτον, θέ-
 λεις τὸν ἰδῆ δοῦλον αὐτῶν· μόνος ὁ ὀρθὸς λό-
 γος μᾶς κατασφαίνει ἐλευθέρους.

Ὅς τις δὲν ἡμπορεῖ, ὅταν πρέπη, νὰ γίνε-
ται ἐγκρατὴς ἐπιθυμίας τινος, εἶναι ταύτης
παντοτεινὸς δοῦλος· ἡ ἐλευθερία ῥέκεται εἰς
τὴν ἀπαλλαγὴν, ἡ δὲ τῆς ἀπελευθερίας ἀδύ-
ναμία προξενεῖ τὴν δουλείαν.

Ἡ ἐλευθερία εἶναι προσέτι ἀνάλογος μετὰς
σχέσεις· ὅσον ὀλιγωτέρας ἔχει κανεῖς, τόσον
εἶναι μᾶλλον ἐλεύθερος· ὅς τις ἡμπορεῖ καὶ ἀρ-
κεῖται νὰ ζῇ θεληματικῶς μοναδικὴν καὶ ἀπό-
κοῖνον ζωὴν, προχώρησε πολὺ εἰς τὸν δρόμον
τῆς ἐλευθερίας.

Οἱ ἄνθρωποι ἐξαρτῶνται μόνον διὰ τὰς ἀπὸ
ἀλλήλων χρείας των· λοιπὸν ὁ ἔχων πλειοτέ-
ρας, ἐξαρτᾶται ἀπὸ πλειότερου ἀριθμὸν ἄν-
θρώπων· ἂν ὅμως δὲν εἶχε καμμίαν, ἦτον
πάντῃ ἐλεύθερος.

Ὅς τις συνεθίζει νὰ ἐνδύεται, νὰ ξυρίζεται,
καὶ ἀπλῶς νὰ ἐτοιμάζεται καὶ νὰ ὑπηρετῇται
ἀπὸ ἄλλους, εἰπέμοι, δὲν ἔχει χρεῖαν συνδρο-
μῆς ξένων χειρῶν; ὅσοι ἀπὸ ματαιότητα, ἢ
χαυνότητα φερόμενοι, τρέχουν μετ' ὄχημα, δὲν
ἐξαρτῶνται ἀπὸ τόσα τοῦ ὀχήματος ἐπακόλου-
θα; ἰδοὺ λοιπὸν ἡ ἐξάρτησις, ἐναντία τῆς ἐ-
λευθερίας.

Ἐἰς τὴν αὐτὴν δουλείαν μᾶς φέρουν αἱ ἰδιοκτησίαι καὶ ὅσα ἄλλα μᾶς κατεξουσιάζουν τὴν καρδίαν καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ τὰ κατασαινόμεν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς ἀνεγκαῖα· ὅσας ὀλιγοτέρας ἔχει καθεὶς χρείας καὶ ἰδιοκτησίας, τόσον εἶναι ἐλευθερώτερος.

Οἱ παντὸς εἶδους δεσμοὶ (engagements) προξενοῦν τὸ ἴδιον ἀποτέλεσμα· „ἡ φύσις μᾶς
 „σέλλει εἰς τὸν Κόσμον ἐλευθε-
 „ρους, καὶ ἡμεῖς δεσμευόμεθα,
 „συμπλέκοντες δεσμοὺς“ (Μον-
 ταίνης).

Ὅταν θέλωμεν νὰ ὑποσχωμέθα, πρέπει νὰ ἐνθυμώμεθα, ὅτι δὲν ἀποσρεφόμεθα νὰ ὁμολογῶμεν, ὅτι ὀγνώστερος χαρακτήρ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ εὐμετάβλητον, καὶ ἐπομένως νὰ μὴ πιστεύωμεν εὐκολα ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους· αὐτὸς ὁ παλίμδουλος χαρακτήρ εἶναι τοῦ διοργανισμοῦ μας συνέπεια· ἡ ζωὴ μας εἶναι ὀλιγοχρόνιος, καὶ αἱ ἐπιθυμίαι μας χρεωτοῦν νὰ ᾔναι ὀλιγοχροनिώτεραι διὰ νὰ ἐκτελοῦνται τῆς φύσεως οἱ διάφοροι σκοποί.

Ὁ ἀπροσόχαστος βλέπει τὸ παρὸν μόνον, καὶ πιστεύει μετὰ βεβαιότητος, ὅτι καθὼς εἰ-

χάζεται σήμερον, μετὸν αὐτὸν τρόπον θ' ἄκο-
λουθήσῃ νὰ τραχάζεται καὶ ἐν ὧσιν ζῇ· ὅθεν δια-
νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν, τὴν ὁποίαν αἰ-
σθάνεται κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν, ὑπόσχεται
τὸ μέλλον μὲ ἄκραν ταχύτητα καὶ παντελεῖ
ἀσκεψίαν.

Ὁ δὲ φρόνιμος προφυλάττεται ἀπὸ δεσμούς,
ὅσοι δὲν ἔχουν ἀναγκαίαν ἐπιρροὴν εἰς τὴν εὐ-
δαιμονίαν του· ἐξεύρει, ὅτι εὐρίσκονται περισ-
σότερα μέσα εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ μεταβάλλειν
γνώμην, παρὰ εἰς τὴν καλητέραν ἐκλογὴν τοῦ
κόσμου· διότι ὅς τις ἀκόμῃ δὲν ἔκλεξεν, ἔχει
πάντοτε ἐλευθερίαν νὰ ἐκλέξῃ· ἀλλ' ὅς τις ἄ-
παξ ἐδέσθη, δὲν εἶναι πλέον ἐλεύθερος, καὶ δυ-
συχία εἰς αὐτοῦ, ὃν ἔμπλεξε κακῶς!

Ὅς τις δὲν εἶναι δεμένος μὲ κἀνεὸς εἰδους
δεσμὸν, ἀπολαμβάνει, ἂν εἶναι φρόνιμος, ἐλευ-
θερίαν ἐντελεῖ· ἡ τιμιότης καὶ ἡ χρηστότης εἴ-
ναι τὰ καθ'αυτὸ καθήκοντά του, καὶ τοῦτο μό-
νον εἶναι ἀρκετὸν νὰ τοῦ προμηθεύῃ τύχην
πολλὰ γλυκεῖαν· ἡ φύσις εἶναι εἰς αὐτὸν ἀ-
νοικτὴ καὶ δὲν τοῦ λείπει πᾶρεξ νὰ ἐκλέξῃ τὸν
ἀρμονιότερον καὶ τερπνότερον τόπον· πείθεται
μόνον εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ ἐπιείκειαν, διὰ τε

δύναται ν' ἀποφεύγῃ τὴν τυραννίαν· εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ τὰς τοπικὰς προλήψεις· τέλος πάντων ὁ τοιοῦτος ὑπόκειται μόνον εἰς τοὺς νόμους τοῦ παντός, καθὼς τὸν θάνατον.

Φεύγει τὸ κακὸν καὶ τρέχει εἰς τὸ καλὸν μόνον ὅς τις γυνώσκει ἀρκετὰ ἑαυτοῦ καὶ τοὺς ἄλλους καὶ δὲν ἐμβαίνει εἰς κἀνέναν ζυγόν· αἰδιοκτησίαι, τὰ πολιτικὰ ὑπουργήματα, ἀξιώματα, καὶ κάθε ἄλλος δεσμός εἶναι ἐνέχυρα δοσμένα εἰς τὴν τύχην· εἶναι συνηῆκαι, διὰ τῶν ὁποίων ἐξαρτώμεθα ἀπ' αὐτῆς.

Ἔπōθεσε ἓνα φιλόσοφον, ὅς τις ἐξοδεύει ὅσα καὶ ὅν ἐξοδεύῃ, ὀλιγώτερα παρὰ τὸ εἰσόδημά του· ὅς τις σοχάζεται ἑαυτὸν εἰς τοῦτον τὸν κόσμον ὡς εἰς μετοικεσίαν, ὅπου εἶναι συγχωρημένον εἰς αὐτὸν νὰ λαμβάνῃ ὅλας τὰς εὐπορίας του χωρὶς νὰ ἐνοχλῇ κἀνέναν· καὶ ὅς τις σοχάζεται τὸν θάνατον ὡς μίαν θύραν, διὰ τῆς ὁποίας θέλει ἔλθῃ καιρὸς καὶ χρεῖα νὰ ἐξέλθῃ· εἰπέμοι τώρα, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ὁ πλεόν ἐλεύθερος καὶ ὁ πλεόν ἀπόμακρα ἀπὸ τῆς τύχης τὰς καταδρομὰς;

Ἡ ἐλευθερία εἶναι, καθὼς ἡ ὑγεία, ἀτίμητον ὄγαθόν, τὸ ὁποῖον μόνῃ ἡ ἠθικὴ μᾶς δι-

δάσκει νὰ εἴ ἀξιολογῶμεν καὶ νὰ μὴ τὸ ῥέπτω-
μεν εἰς κίνδυνον· οἱ πλείότεροι ἄνθρωποι γνω-
ρίζουν, πόσον ἀξίζει, μόνον ἀφ' οὗ τὴν χάσουν,
καὶ τότε τὴν λατρεύουν, μεταμελοῦντες καὶ ἐ-
πιποθοῦνθές τὴν.

Τὸ συμπέρασμα τοῦτου τοῦ κεφαλαίου εἴ-
ναι, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι εὐδαίμων, ἂν
δὲν ᾔναι ἐλεύθερος, καὶ δὲν εἶναι ἐλεύθερος,
ἂν δὲν εἶναι κύριος τῶν παθῶν του· τοῦτο κα-
τορθώνεται διὰ τῆς ἠθικῆς· εἰς τὴν σπου-
δὴν αὐτῆς τῆς ἐπιστήμης καὶ εἰς
τὴν ἐκτέλεσιν τῶν παραγγελμά-
των της χρεωσεί πᾶς ἕνας νὰ ζητῇ
τὴν ἐλευθερίαν· ὥς ἔλθωμεν τώρα εἰς
τὴν ἡσυχίαν.

~~~~~

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Περὶ ἡσυχίας.

Ἡ ἡσυχία εἶναι ἡ ἀπὸ τῆς μετριοπαθείας πη-
γάζουσα ἀταραξία καὶ ἐκεῖνη ἡ εἰρηνικὴ κατά-

σεις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνασχολεῖται τις χωρὶς ἀγῶνα καὶ ἡδύνηται χωρὶς βρασμῶν.

Ὁ ἄνθρωπος εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν εὐημερεῖ, ἐπιθυμῶν ὅσον ἀρκεῖ, διὰ μὴν ἀδιαφορῇ, καὶ ἡδυνόμενος ὅσον ἀρκεῖ, νὰ εὐαρεσῇται.

Τοῦτο τὸ ὅσον ἀρκεῖ φανερώνει τὴν εἰς τὴν ἡσυχίαν τοῦ πνεύματος καὶ σώματος ἔξιν, καὶ τὴν συμμετρίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν, ἔχει κανεῖς, ἡδύνηται καὶ ἐνασχολεῖται ὀλιγώτερου τούτου εἶναι πολλὰ ὀλίγον, περισσότερον εἶναι πολὺ καὶ τοῦτο θεωρεῖται εἰς ὅλα τὰ πράγματα.

Εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιθυμητὴν κατάστασιν δὲν μᾶς φέρει ἡ τύχη, ἀλλ' ἡ ἠθικὴ, ἡ τοῦλάχιστον αὐτὴ μᾶς κάμνει νὰ πεισθῶμεν, ὅτι ἐφθάσαμεν, καὶ ν' ἀπομένωμεν ἄφ' οὗ χάσῃ κανεῖς ἀπεμπρός του τὴν ἠθικὴν, δὲν εἶναι καλὸς νὰ φυλάξῃ ταύτην τὴν εὐτυχῇ ἰσορροπίαν.

Αὐτὴν τὴν περιγραφομένην κατάστασιν χαίρεται ὁ ὑγιής, ἐλεύθερος καὶ εὐπορος, ὃν εὐρίσκεται ἀμέτοχος πάσης μερίμνης καὶ παντὸς περισπασμοῦ. διότι αἱ μερίμναι εἶναι εἰς

τὴν ἡσυχίαν ἐναντίαι, ἐν ᾧ ὀλίγη φρουρὶς μᾶς
χρειάζεται πρὸς εὐδαιμονίαν.

Ὅταν ἐπιθυμῇ κανεῖς ὀλίγα, ἔμπορεῖ νὰ ζῇ
ἐν ἡσυχίᾳ· ἀλλὰ διὰ νὰ ἐξουσιάζῃ χωρὶς νὰ
ἐξουσιάζεται, εἶναι ἀναγκαστὸν νὰ προετοιμα-
σθῇ εἰς ἀδιαφορίαν, ἅν τυχὴ νὰ τερηθῇ καὶ
τ' ὀλίγον, ὅσον ἔχει.

Ὅστις εὐρίσκεται ἔτι εἰς τὴν μεθυστικὴν ἀ-
πόλαυσαν ζωῆρ᾽ τινος ἡδονῆς, ἔμπορεῖ νὰ νο-
μίσῃ ἄχαριν καὶ ἀνούσιον αὐτὴν τὴν εὐτυχίαν
ἀταραξίαν, τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν ἡσυχίαν·
ἀλλὰ πρόσμενε πρῶτον, καὶ δὲν θὰ προσμελ-
νῇς πολὺ, ἕως νὰ παύσῃ ἡ παραφροσύνη, καὶ
ὑστερὰ παρατήρησέ τοι τὴν δυσθυμίαν καὶ ἀη-
δίαν ἐναντίου ἑαυτοῦ καὶ τοῦ κόσμου, παρά-
βαλέ την μὲ τὴν ἡσυχίαν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς
χλευάζε πρὸ ὀλίγου, καὶ τότε ἔκλεξε.

Φιλοσοφικωτέρα ζωὴ εἶναι πάντοτε ἢ ὕψυ-
χος καὶ ἀπλή· ὁμολογῶ, ὅτι ὁ ζῶν τοιαύτην
ζωὴν, χαίρεται χωρὶς κρότους καὶ τύμπανα,
ῥῆκος ἡδύνηται μὲ πλειοτέραν ἀσφάλειαν, καὶ
δὲν μετανοεῖ πώποτε· εὐρίσκεται μὲν μακρὰν
ἀπὸ τῆς λαμπρᾶς τύχης καὶ ὀδύνης τὸ σαδίου,
ὅμως εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ φαίνονται ὡς μία

ἀπατηλῇ χίμαιρᾳ· δὲν χάνει τίποτε, πα-
ραιτῶν τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον δὲν ἀγαπᾷ
νὰ τρέξῃ.

Μετὰ μίαν ζωὴν ἐπέπουσεν, ἀνήσυχον καὶ
θλίψεων γεμάτων· τί κερδαίνει κανεῖς, χωρὶς
τὸ ὁποῖον δὲν ἤμποροῦσε νὰ ζήσῃ εὐχαρίστως;
ἢ πόσος καιρὸς μένει εἰς αὐτὸν νὰ χαρῇ, ὡς
πρὸς τὸν ὁποῖον ἔζησε χωρὶς ἡδονὴν;

Ἡ ἡσυχία μᾶς ἀσφαλίζει τὴν μόνιμον εὐα-
ρίστησιν· εἰς τοῦτα ἀποβλέπει ἡ φιλοσοφία·
ἀλλ' ὅν τὴν ἀφήσῃ κανεῖς, προτιμῶν πλούτη,
τροφὰς καὶ δόξας, πράττει ἀπαράλλακτα, κα-
θὼς ὅταν τις ἀπολύῃ τὴν ἄγρην διὰ νὰ τρέξῃ
κατόπιν τῆς σκιάς της.

Οἱ ζῶντες εἰς τύρβας, ταλανίζουσι ἴσως τοὺς
διαγόντας μακρὰν ἀπὸ τὰ τοιαῦτα τῆς κουφό-
τητος καὶ ματαιότητος παίγνια· ὅμως δὲν ὁμι-
λοῦν κατὰ τὴν ἀληθῆ τούτων ἀξίαν, ἀλλὰ κα-
τὰ τὴν πρὸς αὐτὰ προσήλωσίν των.

Ὀλίγον εἶναι νὰ χαίρεται τις αὐτὴν τὴν
ζωὴν; νὰ μὴν ἔχῃ χρεῖαν ὑπερασπίσεως; νὰ
εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ τῶν μεγαλειῶν τοὺς λα-
θυρήθους καὶ πειρασμοὺς, ὅσοι συνερίζουν νὰ
ἐπακολουθοῦν τὴν τύχην;

Τὸ ἀληθὲς μέτρον τῶν πραγμάτων εἶναι ἡ
ὠφέλεια· διὰ τοῦτο ὁ φρόνιμος ἐπιθυμεῖ ὀλί-
γα· ἀρκεῖ νὰ ἰδῇ μακρόθεν τὰς προσβολὰς καὶ
ἀταξίας τῶν παθῶν, διὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν εὐ-
τελεῖαν ἐκείνων ἀξίαν καὶ νὰ τὰ καταφρονῇ.

Ὅς τις ἔχει ὅσον ἀρκεῖ, δὲν εἶναι φρόνι-
μος, ἂν ζητῇ ὃ ἀποκτήσῃ πλείότερα· εἶναι
εὐδαιμόνων, θέλει νὰ γένη πλούσιος, ἢ δυνα-
τὸς, ἴσως τὸ κατορθώσῃ, ὅμως θὰ χάσῃ σχε-
δὸν βέβαια ἀπὸ τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ὅσον θὰ
προχωρήσῃ εἰς τὸ ἐν, ἢ εἰς τὸ ἄλλο.

Ἡ ἡσυχία λοιπὸν εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὴν
εὐδαιμονίαν καὶ ἀπὸ τὸν φρόνιμον εὐαπόκτη-
τος· διότι πηγάζει ἀπὸ τὴν ὑγείαν, εὐπορίαν
καὶ ἐλευθερίαν, ἀγαθὰ εἰς ἀπόκτησιν εὐκόλα,
καθὼς προλαβόντως ἀποδείχθη· εἰς τὸ ἐπόμε-
νον κεφάλαιον θέλω ὁμιλήσῃ περὶ τῶν τερπ-
νῶν ἀπολαύσεων, ὅσαι διαφυλάττουσι τὰ θέλ-
γητρα τῆς ἡσυχίας καὶ μᾶς κάμνουσι ὃ ἀπο-
λαμβάνωμεν ἐκεῖ τὴν μόνιμον εὐχαρίστησιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ Τερπνῶν Ἀπολαύσεων, διασ-
κεδάσεων, καὶ ἐξαιρέτως περὶ ἐ-
νασχολήσεως, καθ' ὅσον εἶναι
ἀναγκαῖαι καὶ ὠφέλιμοι εἰς
τὴν εὐδαιμονίαν.

Εἶπα πολλάκις, ὅτι ἡ ὑγεία, εὐπορία, ἐλευ-
θερία καὶ ἡσυχία εἶναι ἀγαθὰ οὐσιώδη καὶ ἀ-
παραίτητα συζατικά τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμο-
νίας· ἀλλ' αὐτὰ μόνα δὲν ἐμποροῦν νὰ τὴν
συντελέσουν καὶ νὰ τὴν καταστήσουν μόνιμον,
ὅν δὲν ἔχουν σύντροφον καὶ συνεργὸν τὴν τερπ-
νὴν ἀπόλαυσιν.

Νὰ ἡδύνηται τις σημαίνει νὰ ὠφελη-
ται ἀπὸ τὴν ζωὴν, ἢ (καθὼς κοινώτερον λέ-
γομεν) νὰ χαίρεται τὴν ζωὴν· τερπνὴ ἡ ἀ-
πόλαυσις σημαίνει ἡδονικὸν αἶσθημα· ζωὴ
χωρὶς ἡδονικὴν ἀπόλαυσιν φανερώνει θάνατον
ἔωρον, ἢ τοῦ ζῆν ἀμέλειαν καὶ καταφρόνησιν.

Ἡ ζωὴ εἶναι ὡς μία λαμπάδα, καὶ ὅστις
δὲν χαίρεται, κοιμᾷται, ἐν ᾧ ἐκείνη καίεται καὶ
δαπανᾷται ἀνωφελῶς.

"Ιδίου τοῦ φρονίμου εἶναι νὰ ἡδύνηται, τοῦ δὲ κούφου καὶ ὀλιγόφρονος νὰ καταχράται τὴν ζωὴν, τούτεστιν ἢ νὰ μὴ τὴν χαίρεται ποσῶς, ἢ νὰ τὴν χαίρεται πέραν τοῦ μέτρου· ὁ ὀρθὸς λόγος δὲν λέγει „μὴν ἀγαπᾶτε καὶ μὴν ἡδύνησθε,“ ἀλλὰ μᾶς ἀπαγορεύει μόνον ἀπ' ὅτι ἡμπορεῖ νὰ μᾶς βλάψῃ.

Ἀηδία (ἀνηδονία) εἶναι ἐκείνη ἢ δυσθυμία, ἣτις μᾶς κυριεύει εὐθύς ἀφοῦ τὸ πνεῦμα καὶ σῶμα παύσουν νὰ εἶναι εἰς τερπνὴν κίνησιν· εἶναι τρομερὰ ἐσθένεια· διότι ἀφανίζει τὸ σῶμα καὶ φθείρει τῆς ζωῆς τὰς χάριτας.

Ἐπεὶ ὁ Μονταίγνης „ἡ ζωὴ ἂν εἴη ἢ τῆς δὲν εἶναι οὔτε καλὸν, οὔτε κακὸν, ἀλλ' εἶναι τοῦ ἐνὸς, ἢ τοῦ ἄλλου ἢ χωρὰ.“ ἐγὼ προσθέτω, ὅτι ὁπότεν δὲν τὴν κατέχῃ τὸ ἐν, τὴν κυριεύει ἀφεύκτως τὸ ἄλλο.

Ἡ ἀδιαφορία δὲν εἶναι κατάστασις, ἀλλὰ μεταβάσις ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην εἴασιν· εἶναι τὸ μεταξὺ ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον παύει ἡ ἡδονὴ καὶ ἀρχίζει ἡ λύπη, τῆς ὁποίας ἡ παρασιτία εἶναι ἀκόμῃ ἀνεπαίσθητος.

Ἐκείνη ἢ πληῆξις, ἢ ἡ δυσαρέσκεια, ἣτις

γεμίζει τὸ κενὸν τῆς ἀργῆς ζωῆς διάσημα, εἶναι αὐτόχρονα ἀηδία· αὐτὴ τῆς ἀργίας ἡ μάστιξ τυραννεῖ ὅσους κυριεύῃ, καὶ τοὺς κατανατᾷ νὰ εἶναι εἰς ἑαυτοὺς καὶ συχνότατα εἰς ἄλλους ὀχληροὶ καὶ δυσφόρητοι.

Ἀπ' ὅσους βλέπομεν, ἢ ἀκούομεν, ὅτι κόπτουν ἐθελουσίως τῆς ζωῆς τῶν τὸ νῆμα, ὀλίγοι κατανατοῦν εἰς ταῦτο δι' ἀπελπισίαν, οἱ δὲ λοιποὶ δι' ἀηδίαν καὶ ἀπέχθειαν εἰς τὸ ζῆν, ταῦτα μὴν ὑποφέροντες πλέον τὸ βάρος τῆς ὑπάρξεώς τιν.

Αὐτὸ τὸ σκληρὸν πάθος ἀναγκάζει πολλοὺς νὰ προτιμῶσιν ἀπὸ τὴν ἡσυχον, ὅμως ἀπλῆν καὶ μονότροπον ζωὴν, τὴν κινδυνώδη, ὅμως πολύτροπον καὶ πολupoίκιλον· δι' αὐτὸ τοῦτο συχνάκις γίνονται ἄλλοι θαλασσοπόροι, ἄλλοι πολεμικοί, καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀφίνοντες τὴν πατρίδα τιν, τρέχουν εἰς ξένους τόπους μόνον πρὸς διασκέδασιν, ἤγουν ν' ἀποφύγουν τὴν κατατήκουσαν αὐτοὺς ἀηδίαν· πρὸς τοῦτους τοὺς τελευταίους λέγει ὁ Σένεκα· „μελετᾶτε ν' ἀλλάξετε τόπον, διὰ νὰ διασκεδάσσετε τὴν ἀηδίαν· μεταβάλετε σᾶς αὐτοὺς καὶ μὴν ἀλλάξετε τόπον.“

D

Ἀπ' ὅσα λοιπὸν εἶπα, γίνεται φανερόν, ὅτι ἡμπορεῖ καὶ ὅς τις ἀπολαμβάνει τὰ τέσσαρα, περὶ τῶν ὁποίων ὁμίλησα ἀγαθὰ, νὰ ὑποπέσῃ εἰς τὴν τυραννίαν τῆς ἀηδίας, ἀληθινὸν κακόν· διότι ὅς τις κυριεύεται ἀπ' αὐτὴν, δὲν εὐχαριστεῖται εἰς καινὴν, καὶ ἀποσρέφεται τὴν ζωὴν.

Ἐν ὁποιονδήποτε συμφέρον γίνεται τῆς ἀηδίας ἀντιφάρμακον· τοῦτο τὸ συμφέρον εἶναι πάντοτε ἀπόλαυσις τερπνῆ· ἐπειδὴ ἡδυνόμεθα εἰς ὅ,τι μᾶς θέλγει καὶ μᾶς ὑπόσχεται χρησίμευσιν· ὅθεν ἔχουν τερπνῶν ἀπολαύσεων χρεῖαν καὶ ὅσοι ἔχουν ἀλλέως τὰ τέσσαρα προειρημένα ἀγαθὰ.

Ἡδονικὸν μᾶς εἶναι πᾶν ὄρεξόν· ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἀρεσῶν πραγμάτων, ὁ φρόνιμος ἐγκρατεύεται ἀπ' ὅσα ἐμποροῦν νὰ βλάψουν, καθὼς ἀποφεύγει νὰ φάγῃ νόσιμον ὀπωρικόν, ἂν ᾗναι βλαβερόν καὶ γίνεται πρόξενον νόσου.

Ὅσαι τερπναὶ ἀπολαύσεις μᾶς ἡδύνουν καὶ μᾶς χρησιμεύουν εἰς τὴν ζωὴν μὲ διαμονήν, δὲν εἶναι προσωριναὶ ἢ στιγμαῖαι διαχύσεις, τὰς ὁποίας ὀνομάζουνται ἡδυπαθείαι· ἢ ἡδοναί.

μή φεύγει τοὺς μὲν ἔχοντας ἄλλην ἐνασχόλη-
σιν καὶ ἄλλο σπουδαζόμενον, παρὰ τὴν ἀπό-
λαυσιν αὐτῆς· ὅς τις δὲν ἐργάζεται, δὲν αἰ-
σθάνεται ποτὲ τὴν ἀνάπαυσιν.

Ἡ ἡδονὴ εἶναι φυσικὰ βραχεῖα καὶ σύντο-
μος, καὶ ὅς τις ἔχει ἔξιν νὰ μεταβαίνει ἀπὸ ἡ-
δονῆς εἰς ἡδονὴν κατασταίνεται εἰς ὅλας ἀναλ-
σθητος.

Τῆς ζωῆς τὸ συμφέρον, τοῦτ' ἐστὶ τὸ αἰσθη-
μα, τὸ ὁποῖον κάμνει τὸν ἄνθρωπον νὰ εὐχα-
ρισῇται εἰς τὴν ὑπαρξίν του, δὲν εἶναι δυνα-
τὸν νὰ διατηρηθῇ παρὲξ διὰ τινας τερπνῆς ἐ-
νασχολήσεως, ὅμως σταθερᾶς καὶ συνήθους.

Τερπνὴ τις ἐνασχόλησις ἔχει ὅλον τὸ θέλ-
γητρον τῆς ἡδονῆς, καὶ διαφέρει ἀπ' αὐτὴν
μόνον κατὰ τὴν σταθερότητα καὶ διαμονὴν,
καὶ διὰ τοῦτο εἶναι τερπνοτέρα παρ' ἐκεῖνα τὰ
ζωηρὰ, ὅμως προσωρινὰ, αἰσθήματα, τὰ ἐ-
πὶ πάντα ὀνομάζομεν κατ' ἐξάίρεσιν ἡδονῆς, ἢ
ἡδυπάθειαν.

Τοιαύτη ἐνασχόλησις εἶναι πηγὴ τῆς εὐ-
δαιμονίας· διότι διαφυλάττουσα τὴν ψυχὴν
εἰς συνήθη εὐχαρίστησιν, ἐπέχει χώραν διη-

νεκοῦς ἡδονῆς. ἰδιότης, τὴν ὅποιον, ἡ ἡδονή παθεῖα δὲν ἔχει.

Ἡ ἐνασχόλησις εἶναι πρὸς τὴν ἡδονήν, ὅ, τι πρὸς τὴν τροφήν ἢ ὄρεξις· οὔτε τοῦτο, οὔτ' ἐκεῖνο ἐγγέουν τὸν γλυκασμὸν, ἀλλὰ τὸν κάμουν νὰ παρευρίσκεται, μὲ τὴν ἐξῆς ὅμως διαφορὰν, ὅτι ἡ μὲν ὄρεξις δὲν δύναται νὰ ᾔ- ναι ἀντὶ τῆς τροφῆς, ἡ δὲ τερπνὴ ἐνασχό- λησις δύναται νὰ ἐπέχη τὸν τόπον τῆς ἡδονῆς.

Ἡ ἐνασχόλησις διὰ τὴν διατηρήσιν τοῦ γλυκα- σμοῦ τῆς, χρεωσθεῖ νὰ ἔχη ἕνα σκοπὸν ὠφέ- λιμον, ἀλλέως χάνονται παρευθὺς αἱ χάριτες, ὅσας καὶ ἀρχὰς ἀπαντῶμεν εἰς αὐτήν· διότι τῶν ποταπῶν καὶ ἀνωφελῶν πραγμάτων ἰδίου εἶναι νὰ προξενοῦν ἡδονὴν μόνου εἰς ὀλίγον καιρὸν, ὕστερον δὲ παντοτινὴν ἀηδίαν καὶ ἀ- ποσροφήν.

Ἐπαγγέλματος τινος ἡ ἐξάσκησις εἶναι ἡ φυσικὴ ἐνασχόλησις τῶν ὅσους παρακινεῖ ἡ ὄ- ρεξις, ἡ τὸ συμφέρον, νὰ τὸ ἐπαγγέλωται· καὶ ὅταν τὸ συμφέρον καὶ ἡ ὄρεξις ἀποφασί- ζουν τὴν ἐκλογὴν, ἡ ἐντεῦθεν προερχομένη ἐ- νασχόλησις εἶναι πάντοτε εὐάρεστος καὶ ὠ- φελίμος.

"Αν καὶ ἐπάγγελμα δὲν μᾶς συγχωρῇ νὰ διασκεδάζωμεν, δὲν μας εἶναι ἄλλο εἰς παρηγορίαν ἀρμοδιώτερον παρὰ τὴν ἀλήθειαν ταύτην· καὶ ἂν δὲν ἔχητις χρεῖαν διὰ κέρδος νὰ ἐνασχολῇται, χρεώσεσθαι νὰ καταγίνεται εἰς τί, διὰ τὴν ἀποφεύγει τὴν ἀηδίαν.

"Όταν μᾶλλον ἐπιβάλλει καὶ προσέχει τις εἰς τὰς ἐνασχολήσεις του, τόσο καλλίτερα πράττει, καὶ ὅσον μᾶλλον προκρίπτει, τόσο πλεονέστεραν αἰσθάνεται εὐχαρίστησιν πρὸς ὃ, τι πρέπει νὰ κάμῃ· τότε περὶ ὃ καιρὸς μὲ ἀνεπαίσθητον ταχύτητα.

"Όταν μὴτε κλίσις, μὴτε κέρδος μᾶς παρακινῇ εἰς ἐπιχείρησιν καὶ ἐξάσκησίν τινος ἐπαγγέλματος, γνωστικὸν εἶναι νὰ μὴ πλησιάζωμεν ποσῶς. Τὸ εἶπα, ὁμιλῶν περὶ ἐλευθερίας καὶ θέλω τὸ εἶπῃ, ὅταν ὁμιλήσω περὶ δεσμῶν (des engagements). Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν ἔχητις ἐπάγγελμα ἢ ὑπούργημα, ἡμπορεῖς μὲν τοῦτο νὰ μὴν εἶναι ἀργός· διότι ὁ Κόσμος εἶναι εὐρυχωρότατος καὶ πολυποικιλώτατος τοῦ ἐργαστήριου, ὅπου εὕρισκει κανεὶς διαφοροὺς ἐνασχολήσεις· καὶ πρέπει νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι

ὅς τις δὲν ἐργάζεται τίποτε, ἀναμφισβόλως δὲν θέλει νὰ πράττῃ τίποτε.

Ἡ φυσικὴ Ἱστορία, σπουδὴ ἐπωφελὴς καὶ εὐάρεστος, πρέκειται ὡς μία τόσο πολλὰ εὐρύχωρος πεδιάς, ὥστε νὰ ἐνασχοληθοῦν ὅλων τῶν αἰώνων αἰγενεαί, καὶ μόλις μέρος νὰ καλλιεργήσουν.

Ἡ ἐνασχόλησις ἡμπορεῖ νὰ ᾖται συνηθῆς, καὶ ὅμως διακομμένη ἀπὸ διασκεδάσεις, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐνασχολεῖται ὀφράνιμος· ἡ ἠθικὴ δὲν μᾶς λέγει: ζήτε, ἐνασχολούμενοι μόνου καὶ μοχθοῦντες ἀκαταπαύτως, ἀλλὰ νουθετεῖ, ὥστε ἡ ἐνασχόλησις νὰ κατασταλῇ τὴν ζώην εὐάρεστον.

Ἡ ἠθικὴ θεωρεῖ τὸ ὑποκείμενον τῆς ἐνασχολήσεως, ὡς ἐκτελεσμένον κατὰ τὸ ἥμισυ, ὅπουται αἱ ἡδοναὶ μὲ τὰς ὁποίας διακόπτει κανεῖς τὴν ἐνασχόλησιν, δαυερίζονται ἀπ' αὐτῇ τὸ ἅλας, τὸ ὅπουτον ἄλλέως δὲν θέλουν ἔχῃ.

Ὅθεν ἡ ἠθικὴ δὲν θεωρεῖ ὡς ἡδουήν μόνου τὴν ἐνασχόλησιν, ἀλλ' ἔτι κηρίπτει, ὅτι πᾶσα ἀβλαβὴς ἡδονὴ εἶναι ὠφέλιμος, καθὼς ἡδονή.

Αἱ ἡδοναὶ ὁμοιάζουν τὰ ῥόδα, ἀλλὰ τὰ ῥόδα

μαραίνονται καὶ μένουν αἱ ἄκανθαι· αὐτοῦν μόνον τὴν ἀνοιξιν, αἱ δὲ ἄκανθαι διαμένουν καὶ αὐτὸν τὸν χειμῶνα· ἀληθεὺς ἡδοναὶ εἶναι ὅσαι δὲν ἐπιφέρουν προσῶς δυσαρέσκειαν, ἀλλέως εἶναι τῶν αἰσθητηρίων καταχρήσεις καὶ ὅχι ἡδοναὶ καὶ ἀπολαύσεις. Ὅσαι δὲ ἡδοναὶ βλάπτουν τοὺς ἄλλους, εἶναι παρανομίαι· εἰς αὐτὰς μόνον οἱ ἄτιμοι ἐλευθεριάζουν, ὁ δὲ ὀρθὸς λόγος τὰς ἀποδοκιμάζει.

Πᾶσα ἡδονὴ εἶναι νόμιμος, ὅταν δὲν προξενῇ εἰς ἄλλον ζημίαν καὶ δὲν ἀπαγορεύεται ἀπὸ τοῦς νόμους· ὅμως ὅταν βλάβη τινα, εἶναι ἀσυγχώρητος, καὶ ἂν ἀκόμη οἱ νόμοι δὲν τὴν ἀπαγορεύουν.

Ἐκείνη εἶναι ζωηροτέρα ἡδονὴ, τὴν ὁποίαν ἀπολαμβάνουντες, θεραπεύομεν καὶ καταπραΰνομεν τὴν πλέον κατεπεύγουσαν χρεῖαν· πρόσμενε λοιπὸν, εἰς τοῦτο καὶ σ' ἀναγκάσῃ ἡ φύσις· τότε θελεῖς ἔχῃ διπλὴν ὠφέλειαν, ὅηλονότι τὴν φύλαξιν τῆς υἱείας σου καὶ τὴν αἰσθησιν πολλὰ τερπνῶν καὶ ζωηρῶν ἀπολαύσεων.

Μεταξὺ τῶν ἀβλαβῶν ἡδονῶν χρειάζεται καὶ καὶ κάμνωμεν ἐκλογὴν· διότι ἂν ἐπιθυμῶμεν καὶ προσηλωνώμεθα εἰς ἡδονὰς δυσπορίστους, καὶ

εἰς ὅσας χρειάζεται ἄλλοι ἄνθρωποι νὰ μᾶς συντρέχουν, συχνότατα θέλομεν ἀποτυγχάνη, καὶ εἰς τούτων τὴν ἀποτυχίαν ἐπακολουθεῖ πάντοτε λύπη τερήσεως ἀκουσίας.

Ὁ φρόνιμος καταδαμάζει τὴν ἐπιθυμίαν ὅσων πραγμάτων δὲν ἡμπορεῖ ν' ἀπολαύσῃ, καὶ ἀπολαμβάνει, ἐκλέγων ἀπὸ τὰς εὐπορίστους ἡδονὰς καὶ ἀπ' ὅσας εἶναι δυνατόν νὰ ἔχῃ συνήθως εἰς τὴν ἐξουσίαν του.

Ἡ ἐνασχόλησις ἐνεργεῖ νὰ γεννῶνται ἡδοναὶ ὅπου δὲν ἤθελεν εὐρητίς παρ' ἀηδίας· αὐτὴ ἡ ἀλήθεια εἶναι παρῆσθη· διότι κάθε ξεχωρισμὸς εἶναι ἡδονή· διὰ τοῦτο ὅς τις συνήθως ἐνασχολεῖται καὶ μελετᾷ, αἰσθάνεται ἡδονὴν, ὅταν διακόπῃ τὸ ἔργου του πρὸς καιρὸν.

Τὸ ἀπὸ τῆς ἐνασχολήσεως βεβαιότερον καὶ ἴσως μεγαλότερον ὄφελος εἶναι ἡ ταπείνωσις καὶ ἐξασθένησις τῶν παθῶν, καὶ ἡ ἀποχὴ τῶν ἐπιβλαδῶν ἡδονῶν καὶ κακῶν ἔξεων.

Ὅς τις δὲν προλαμβάνει τὴν ἀηδίαν διὰ τῆς ἐνασχολήσεως, ζητεῖ μετ' ὀλέγον νὰ τὴν ἀποφύγῃ διὰ τινος ἀταξίας· τὸ ἐξῆς εἶναι μίᾳ γνωστῇ ἀλήθειᾳ καὶ ἔγινε παροιμία. Ὅς τις

δὲν ἐργάζεται, ἢ δὲν ἐνασχολεῖται,
μελετᾷ τὴν πράξιν κακόν.

Ὁ ἀργὸς εἶναι σχεδὸν ἀληθινὰ ἄνθρωπος μὲ ἐλαττώματα, ὁ δὲ φιλεργὸς σχεδὸν πάντοτε καλοῦ πολιτεύματος· λοιπὸν μία ὁποιαδήποτε εὐρέτος καὶ ἐνταυτῷ ἀβλαβὴς ἐνασχόλησις εἶναι διὰ τὴν εὐδαιμονίαν ἀναγκαία· ὅμως ἡ διασκέδασις νὰ διαδέχεται τὴν ἐνασχόλησιν, καθὼς ἡ ἀνόπαισις τοῦ κόπου· κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπαναλαμβάνει καὶ οὖν τὴν ἐργασίαν μὲ ἡδονὴν πάντοτε νέαν.

Εἰς τὴν ἐκλογὴν τινος ἀσχολίας εἶναι εὐλογώτατον νὰ συμβουλευέται καθείς τὴν κλίσιν του· διότι ἔχων ὄρεξιν εἰς τι, εὐρίσκει εἰς αὐτὸ ἡδονὴν, καὶ ἡ ἡδονὴ τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται εἰς τέχνην, ἢ ἐνασχόλησιν τινα, προξενεῖ καλὰς ἐκδόσεις.

Ὅστις ἀγαπᾷ ἐγκαρδίως τὴν εὐδαιμονίαν, ἢ δύνεται κατ' ἐξοχὴν εἰς ἐκείνας τὰς ἐνασχολήσεις, ὅσαι τὴν αὐξάνουν, ἢ τὴν σερεῖνουν. Λοιπὸν ἡ συνήθης σας ἀσχολία καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἡδονὴ ἄς ᾗναι ὠφέλιμος εἰς σᾶς, ἢ εἰς τοὺς ἄλλους. Ὅταν εἶναι ὠφέλιμος εἰς τοὺς ἄλλους, εἶναι καὶ εἰς σᾶς τοὺς ἰδίους.

Τοιαύτη εἶναι ἡγεωργία διὰ τοὺς χωρὶς ἐ-
πάγγελμα κατοικοῦντας τὴν ἐξοχὴν· τοιαύτη
εἶναι πρὸ πάντων ἡ σπουδὴ· ἀλλ' ὅσον πρέπει
να ὁμιλήσω περὶ ταύτης, ἀπαιτεῖ ἐν ξεχωρι-
στὸν κεφάλαιον, ὅμως πρὶν νὰ τ' ἀρχίσω, ἅς
παρατηρήσωμεν, τί συμβάγεται ἀπ' ὅσα εἶπα
ἕως τὴν ὥραν εἰς τὸ παρὸν κεφάλαιον· πρῶ-
τον, ὅτι ἡ εὐάρεστος, ὅμως σταθερὰ ἐνασχόλη-
σις, εἶναι ἡ πρώτη τῶν ἀναγκαίων ἡδονικῶν
ἀπολαύσεων, δεύτερον, ὅτι πᾶς ἕνας δύναται
καὶ χρεώσεται νὰ προμηθεύῃ αὐτὸ τῆς εὐδαιμο-
νίας τὸ μέσον, εἴτε ὡς πραγματικὴν ἡδονήν,
εἴτε ὡς προφυλακτικὴν ἐναντίον μελλούσης τι-
μῆς δυσυχίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Περὶ Σπουδῆς, Ἐπισημῶν, Βιβ-
λίων καὶ Σκέψεως.

Θεωρῶν τις τὰς ἐπισήμας μόνον ὡς ἡδονι-
κῆς χρονοτριβῆς μέσον, θέλει ἦναι πολλὰ εὐ-
δαίμων, ὅταν ἔχῃ ὀρεξίν εἰς αὐτόν· διότι ἐμ-

πορεῖ νὰ τὴν εὐχαριστῇ εὐκαλώτατα καὶ μὲ ὀ-
 λύγα ἔξοδα, καὶ νὰ περνᾷ δι' αὐτὴν γλυκύτε-
 ρα τῆς ζωῆς τὰς ἡμέρας, ἡμέρας πολλὰ μα-
 κρὰς καὶ ἀηδεῖς εἰς ἐκείνους, ὅσοι δὲν μετροῦν
 τὴν ἐνασχόλησιν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμέ-
 ρων τῶν,

Γνωμοδότησαν τινὲς καὶ δι' ὀσχυρίσθησαν, ὅ-
 τι αἱ ἐπιστῆμαι προξενοῦν πολλὰς κακίας (ἐ-
 λαττώματα) ἢ πρὸς τοῦτο ἀπόκρισις φαίνε-
 ται ἀναντίρρητος. ὡς ἀπαγορευθοῦν
 κ' ἐμποδισθοῦν αἱ ἐπιστῆμαι, τὰ ἐ-
 λαττώματα πάλιν θέλουσι μείνῃ,
 καὶ θέλομεν ἔχῃ τὴν ἀμάθειαν
 προσθήκην. (προλεγ'. ἐγκυκλ.)

Ἡ ἀμάθεια εἶναι κατάσσεις παντοτινῆς νη-
 πιότητος, καὶ ταύτης μέτοχοι εἶναι ὅσοι
 ζοῦν χωρὶς νὰ σκέπτονται ἢ πείρα τοὺς λέ-
 πει δι' ἀσκέψαν, καὶ εἶναι ἀνεπιτήδευτοι καὶ ἄ-
 χρηστοι ἀπὸ γενετῆς μέχρι τελευταίας ἀνα-
 πνοῆς.

Πολλὰ σπάνιον εἶναι ἀμαθὲς χωρὶς μεγάλα
 ἐλαττώματα ἢ ἀπόλυτος καὶ παντελὴς ἀμά-
 θεια, ἥτις περιλαμβάνει τῆς τέχνης τὴν ἀμά-
 θειαν, ὑποθέτει τὴν ἀργίαν, ἥτις τὰ γεννᾷ ὅλα

Προσοχή ὅμως, νὰ μὴ πλανώμεθα ἀπὸ τὴν γοητείαν τῆς λέξεως ταύτης Ἐπισήμη, ὥς μάθωμεν σύνταχα, ὅτι ἀπὸ τὴν σπουδὴν τοῦτο πρέπει νὰ καρποφορούμεθα: νὰ ἐλευθερωνώμεθα ἀπὸ ἀπάτας μᾶλλον, παρὰ ὅς ἀποκτιῶμεν γνώσεις· αὐτὴ ἡ εἰδήσις δὲν ἐγκωμιάζει οὔτε τὴν σημερινὴν ἀνατροφὴν, οὔτε τὰς ἐπικρατούσας δόξας, οὔτ' αὐτὴν τὴν ἐνεσῶσαν τῶν ἐπισημῶν κατάστασιν· ἀλλ' ἄραγε εἶναι ἀληθές; μάλιστα, ἂν κρίνωμεν τῶν γνώσεων τὴν ἀξίαν ἀπὸ τὴν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν ἐπὶ ῥοιάν των.

Ἄν ὀνομάζωμεν ἐπισήμην τὴν γνώσιν τῶν αἰτιῶν, εἰπέ μοι, τί ἐξεύρομεν; (Βάκων). Ἡμεῖς γεννώμεθα, ζῶμεν καὶ τελευτῶμεν χωρὶς νὰ ἐξεύρωμεν πῶς.

Ἀποκτιήσαμεν πολλὰ ὀλέγας ἐπιφελεῖς γνώσεις, διότι τὰ αἰσθητήριά μας, τὰ πρῶτα εἰς ὅλας τὰς ἐπισήμας ὄργανα, εἰς ἀτελή, καὶ διότι αὐτὸ τὸ βραχὺ τῆς ζωῆς τῶν κακῶς μεταχειριζόμεθα, καὶ κακῶς ὁδηγοῦμεθα· καὶ πρὸς τοῦτοις εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων δὲν ἐφάνη κανὲν, ὅπου χρειάζε-

το, μεγαλοφυῆς πνεῦμα, διανὰ δεῖξη τὸν ἀληθῆ τῆς σπουδῆς δρόμον· μᾶς ἔδωκαν ὕστερά τινες ἐλπίδας, ἀλλὰ μικρὰς καὶ ἀτελεῖς.

Πόσοι κατὰτριψαν τὴν ζωὴν των, διανὰ γένουσι πολλὰ πεπαιδευμένοι εἰς πράγματα, ὅσα εἶναι συμφερότερον νὰ λησμονήσουν, παρὰ νὰ τὰ ἐξεύρουν.

Πόσα πράγματα πρέπει νὰ ἐξορισθοῦν ἀπὸ τὰς σπουδὰς καὶ βιβλία μας, ἂν ζητῶμεν ἀπ' αὐτὰ ὠφέλιμον τέλος! οἱ πλείότεροι σπουδάζουν, καθὼς κυνηγοῦν τινες, περιτρέχοντες πολὺ διάστημα τόπων, διὰ νὰ κτυπήσουν ὀλίγα ἀγρίμια, τὰ ὅποια καὶ δὲν ἐπιτυχαίνουν πολλάκις. Ἡ σπουδὴ εἰς ἐκείνους καὶ τὸ κυνῆγι εἰς τούτους δὲν εἶναι πάρεξ ἀπλοῦν χρονοτριβῆς ὑποκείμενον.

Πρέπει νὰ κρίνωμεν κάθε σπουδῆς εἶδος κατὰ τοῦτον τὸν γενικὸν καὶ ἀμετάβλητον κανόνα, τὴν ὠφέλειαν· διότι τὸ φιλοσοφικὸν πνεῦμα εἶναι ζωηγόνος ἀφορμῇ, ὅταν διαχύνεται εἰς τὰς ἐπιστήμας (Βάκων).

Ὅταν σπουδάζωμεν μὲ τοιοῦτον σκοπὸν καὶ τρόπον, φωτίζεται τὸ λογικὸν ἀναμφισβόλως,

καὶ φωτιζόμενον μᾶς κατασαίνει καλητέρους καὶ εὐτυχεσέρους, διότι κάθε ἄλογος ἐπιθυμία εἶναι τοῦ νοῦς καὶ τῆς καρδίας ἀπάτη, καὶ ὅταν γνωρίσῃ καυσὶς τὴν ἀπάτην, εἶναι εὐκολον νὰ τὴν ἀπορρίψῃ· τοῦτο ἡ ὀρθὴ σπουδὴ τὸ κατορθώνει.

Ἡ ἀπάτη εἶναι πλάνης πηγὴ, καὶ πᾶσα πλάνη εἶναι ἐπιβλαβής· φρόντιζε λοιπὸν ν' ἀντιστέξῃς εἰς τὰς ἰδέας σου, συνήθιζε ν' ἀκριβολογῇς κάθε τι καὶ μὴν ἀποδέχεσαι ποτὲ χωρὶς προσεκτικὴν ἐξέτασιν.

Ὁ φωτισμένος κατὰ τὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν ἐγὼ προσκολλῶ εἰς αὐτὴν τὴν λέξιν, δυνατὸν μὲν νὰ μὴν ᾔναι εὐδαίμων, ὅμως ὑπερέχει τοῦ ἀμαθῆ, καθότι ἠξεύρει, τί πρέπει νὰ πράξῃ διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν δυσυχίαν· φωτισμένος εἶναι ὅς τις ἔμαθε νὰ διακρίνῃ τὸ καλὸν ἀπὸ τὸ κακόν, τὸ ἀληθὲς ἀπὸ τὸ ψευδές, ὅς τις γνωρίζει τὴν ιδιότητα καὶ ἀξίαν τῶν πραγμάτων, ὅς τις ἠξεύρει τὰ καθήκοντα καὶ τὰς χρεῖας του, καὶ δύναται ἐκεῖνα μὲν νὰ ἐκτελῇ, ταύτας δὲ νὰ προμηθεύῃ· ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος ἐμπορεῖ ν' ἀρκῆται εἰς

ἐαυτὸν καὶ νὰ ᾔηται εἰς τοὺς ὁμοίους τοῦ ὠφέλιμος.

Πρέπει νὰ σπουδάζωμεν λοιπὸν νὰ διακρίνωμεν τὸ καλὸν, νὰ γνωρίζωμεν τὸ ὠφέλιμον, νὰ μὴν εἴμεθα, καθὼς πολλοὶ ἄλλοι, πολλὰ ἀμυθεῖς, καὶ ἀφ' οὗ κατατρίψωμεν εἰς τὴν σπουδὴν ἑλὴν σχεδὸν τὴν ζωὴν μας. Ἡ παιδεία πρέπει νὰ μᾶς κατασαινῇ ἐγκρατεῖς καὶ ἐλευθέρους, δεικνύουσα τ' ἀληθῆ καθήκοντά μας· νὰ μὴς προξενεῖ τὴν αὐταρκοπορίαν, διδάσκουσα νὰ γνωρίζωμεν καὶ νὰ τιμῶμεν κατ' ἀξίαν τὰ πλούτη· νὰ μᾶς βάλλῃ ὑπεράνω τῶν τιμῶν, ἀνακαλύπτουσα τὴν ματαιότητά των· νὰ μᾶς τρευνῇ τῶν ἡμερῶν τὴν ἡσυχίαν, καταπείθουσα νὰ προκρίνομεν τὴν ἀπράγμονα καὶ ἡσυχον ζωὴν· νὰ ᾔηται εἰς τὴν καρδίαν μας, ἀντὶ τῶν εὐδαιμονίας κενῶν ἡδονῶν· νὰ καταδαμάξῃ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ματαίων καὶ ἀνωφελῶν· τοιαύτη σπουδὴ εἶναι ἀναμφισβότως καρποφόρος, καὶ εὐρίσκομεν τὴν πηγὴν τῆς εἰς τὴν σκέψιν μᾶλλον, παρὰ εἰς τὰ βιβλία.

Ὅσοι σπουδάζουν μόνον διὰ νὰ ἐξεύρωσιν, ἢμποροῦν νὰ γένουν σοφοὶ κατὰ τὴν κοινὴν αὐτῆς τῆς λέξεως σημασίαν, ὅμως θὰ ᾔηται

πάντοτε μακρὰν ἀπ' ὅ, τι συνίσταται κατ' ἐξο-
χὴν ἢ ἐπιστήμῃ, ἤρουν ἀπὸ τὴν γνώρισιν τῆς
εὐδαιμονίας· ἐπειδὴ τί ὠφέλιμον ἐμπορεῖ κα-
νεῖς νὰ διδάξῃ τοὺς ἐξεύρουτας νὰ ἦναι εὐδαί-
μονες; ἀπὸ τί συνίσταται προσέτι ἡ ἐπιστήμη
ἐκείνου, ὅς τις ἀγνοεῖ ὅ, τι εἶναι ἀναγκασιότε-
ρον καὶ χρησιμώτερον νὰ ἐξεύρῃ; εἶναι σο-
φὸς, εἰπέμει, διότι ἐξεύρει ὅσον εἶναι ἀ-
νοίκειον, ἐνῷ ἀγνοεῖ ὅσον εἶναι πανταπῶς
ὠφέλιμον;

Δὲν ἐμπορῶ, ὅσον πρέπει, νὰ συγχολέγῃ,
ὅτι ἡ μόνιμος εὐαρέσθησις εἶναι τὸ κέντρον;
εἰς τὸ ὁποῖον πρέπει καθεῖς ν' ἀνάγῃ κάθε τι·
εἶναι ἡσάθμη μὲ τὴν ὁποῖαν χρεωσθεῖ νὰ γνῶ-
ρίξῃ τῶν πραγμάτων τὴν ἀξίαν· αἱ πράξεις,
αἱ ζητήσεις καὶ οἱ ἴδιοι σοχασμοὶ τοῦ ὠφε-
λοῦνται ἀναλόγως καθ' ὅσον κλίνουσιν εἰς αὐ-
τὸν τὸν καθολικὸν σκοπόν.

Εἰς ὅλα τὰ ὑποκείμενα ὁποῖωνδήποτε ἐπι-
σημῶν τὸ εἰδέναι σημαίνει τὴν γνώρισιν τοῦ ἀ-
ληθοῦς καὶ ὠφελίμου, ἀλλέως εἶναι
ὡς τὸ μηδέν· τὴν γνώρισιν τοῦ ἀληθοῦς, διότι
ἡ ἀπάτη ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην καὶ
ὅστις ἔχει πολλὰς ἀπάτας, εἶναι ἀπὸ τὸ εἰ-

δέναι ἀπείρως μακρύτερα, παρὰ τὸν μὴν ἐ-
 ξεύρουντα παντελῶς· διὰ τὴν φθάσῃ εἰς τὸν ἔ-
 δειν σκοπὸν, ὁ τελευταῖος δὲν χρεώσεται νὰ
 κατορθώσῃ τὸ μέγα κατόρθωμα, ἡγουν νὰ ἐ-
 πιστρέψῃ ἀπὸ τὴν ἀπάτην. τὴν εἰδήσει δὲ τοῦ ὠ-
 φελίμου, διότι ἡ γνώσις πολλῶν ἀνωφελῶν
 πραγμάτων δὲν καταστραίνει τὴν ἐπιστήμην, κα-
 θὼς πλήθος πραγμάτων χωρὶς ἀξίαν καὶ τι-
 μὴν ἀδύνατον νὰ συστήσουν τὸν πλοῦτον.

Τῆς σπουδῆς ὁ σκοπὸς εἶναι τὸ ἀληθὲς
 καὶ ὠφέλιμον· τὸ μὲν ἀληθὲς βεβαιώνει τὴν
 ιδιότητα τῶν πραγμάτων μεῖναι ἰδιαίτερον τρόπον·
 τὸ δ' ἐπωφελὲς ἔχει πλείω ἀναφορὰν εἰς
 τὴν χρῆσιν· ἀναζητῶν αὐτὰ τὰ δύνω, ἀπόφευ-
 γε τὰ ἀνταρτίδια καὶ νὰ εὐχαριστῆσαι μὲ λέ-
 ξεις, πράγμα πολλὰ σύνηθες, καὶ διόλου ἐναν-
 τίον εἰς τὴν μάθησιν· ἀλλάζουν τινες μίαν λέ-
 ξιν μὲ ἄλλην σκοτεινότεραν καὶ νομίζουν, ὅ-
 τι μὲ τοῦτο εὖραν δυσκολίας τινος τὴν λύσιν·
 ἄλλοι ἀποδέχονται χωρὶς ἐξέτασιν καὶ πιστεύουν
 ἀνδρῶν ὀνομασῶν ἀδασανίστους καὶ βιασμένους
 γνώμας, καὶ πλουτίζουν τὸ μνημονικόν, βλάπ-
 τουντες τὸ κριτικόν των.

Πόσοι ἄνδρες ἠμποροῦσαν νὰ ἐκτείνουσαν τὰ

Ε

ὅρια τῶν γνώσεών μας, ἂν μεταχειρίζοντο τὸν ὀρθὸν λόγον μᾶλλον, παρά τὴν πολυμαθειαν τοῦ μνημονικοῦ των!

Μὴν εὐχαριστῆσθε μόνου μαυθάνοντες, ὅτι ταιαύτη, ἢ τυιαύτη ἰδέα ἔγινεν ἐν γένει δεκτὴ· ἀλλ' ἐξετάζετε καὶ σεῖς οἱ ἰδιοὶ, ἂν ἔπρεπε νὰ ἦναι ἀποδεκτὴ· ὅλοι ὅσοι τὴν ἀποδέχθησαν, χρεωσοῦσαν νὰ πράξουν ἀπαρόλλακτα· διότι ἀλλεως, δὲν εἶναι γνώμη ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἰδέα ἐνὸς μόνου, τὸν ὁποῖον ἀκολούθησαν οἱ ἄλλοι τυφλόποδα.

Ἐἰς ὅλας τὰς ἐπισήμας, πρὸ πάντων ὁμῶς εἰς τὴν ἠθικὴν, μία γνωσὴ καὶ ἀποδειγμένη ἀλήθεια ἀπέχει μακρὰν ἀπὸ μίαν δόξαν διαδοθεῖσαν καὶ πραττομένην· διότι καθὼς ὅλα τὰ παρὰ δόξα δὲν εἶναι πάντοτε ψευδῆ, οὕτω καὶ αἱ σερεωθεῖσαι ἰδέαι δὲν εἶναι πάντοτε ἀληθεῖς. Γαράτ.

Ἀκούει κανεὶς τι καὶ τὸ πιστεύει, τὸ λέγει καὶ τὸ συχυολέγει χωρὶς πλειοτέραν ἐξέτασιν· ἄλλοι τὸ ἀποδέχονται ὡσαύτως καὶ τὸ διαδίδουν πολλὰ εὐκόλα καὶ ἄσόχαστα· ἰδοὺ πῶς αἱ ἀπάται ἐκτείνονται καὶ γίνονται παγκόσμιαι·

μένουν δὲ εἰς τὰς ἀπάτας καὶ κακόδοξίας δι' ἄκνηρίαν καὶ δυσπιστίαν εἰς νέας ἰδέας, τὰς ὁποίας χρειάζεται ν' ἀκριβολογήσουν· ἀλλ' ἡ ἀκριβολογία εἶναι κόπος, καὶ εἶναι συντομώτερον νὰ τὰς ἐκλάβουν ὡς παρόδοξα.

Ἡ ἀμφισβολία εἶναι τὸ καλῆτερον εἰς μάθησιν μέσον· ὁ φιλόσοφος ὅς τις ἐξεύρει ν' ἀμφιβάλλῃ, ἐξεύρει πλειότερον παρ' ὅλους τοὺς πεπαιδευμένους τοῦ κόσμου (Βάκων)· ἡ ἀμφισβολία εἶναι τῆς ἀκριβολογίας τὸ συνεθέστερον ἀποτέλεσμα· ἐπειδὴ συχνότατα ἀγνοοῦμεν ὅτι πράγμα νομίζομεν, ὅτι τὸ ἐξεύρομεν κάλλιστα· ἀποδεχθῆτε λοιπὸν μόνον ὅτι θέλετε ἀποδείξῃ ἀληθές, καὶ ἐπανασκευθῆτε πᾶν ὅτι θέλετε ἀποδεχθῇ· ἂν πράττετο γενικῶς τοῦτο, ἐγράφαμεν καὶ ὁμιλοῦσαμεν ὀλιγώτερον, καὶ δὲν ἀποπλανώμεθα ἀμοιβαίως.

Θέλεις νὰ μάθῃς ν' ἀμφιβάλλῃς; ἀνακάλεσε εἰς τὴν μνήμην σου τὰς ψευδεῖς ἐκείνας γνώμας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐπέσρεψας, μόλον ὅτι σ' ἐφαίνοντο τότε καλῶς θεμελιωμέναι· ἔχων τὴν ἔξω τῆς ἐξατάσεως, θέλεις ὑποστηρίξῃ

E 2

τινα ἀλήθειαν μὲν ὅσην περίσκεψιν καὶ προφύλαξιν πρέπει νὰ ἔχῃ ὅς τις συχνάκις ἀπατᾶται.

Θεώρει κάθε πρᾶγμα καθ' ὅλα τὰ μέρη, ἔργον ἀναγκαῖον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον κρέμεται τῆς γνώμης ἡ ὀρθότης. (Μιραβός) αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργον τῆς σκέψεως, ἡ ὁποία ἐδόθη ὡς ὄργανον εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὅμως πολλὰ ὀλίγοι τὴν μεταχειρίζονται.

Ἡ σκέψις εἶναι πάσης ἐπισήμης τὸ ὄργανον· ἐπειδὴ ἡ ἐπισήμη δὲν εἶναι ἄλλο, πᾶρεξ σειρὰ παρατηρήσεων, ὅσας ἡ σκέψις συλλέγει, βασανίζει καὶ συνάγει ἐξ αὐτῶν ἀρχὰς καὶ συνεπέας· τῆς σκέψεως ἡ ἔλλειψις γίνεται ἀφορμὴ διὰ τὴν ὁποίαν ἀπομένουν αἱ πλειότεροι εἰς παντοτινὴν νηπιότητα.

Μόνη τῆς σκέψεως ἡ ἕξις μᾶς διδάσκει νὰ κρύνωμεν ὑγιῶς καὶ ταχέως· ὅμως αἱ τρυφαί, οἱ περισπασμοὶ καὶ ἡ ἀργία τὴν κατάστησαν τόσον σπανίαν, ὥς τε εἶναι ἔπαινος πρὸς τινα, ὅταν λέγομεν, ὅτι σκέπτεται.

Πνεῦμα ὀνομάζω ἐνταῦθα τὴν εὐκολίαν τοῦ συγκρίνειν καὶ τὴν ταχύτητα τοῦ συνάγειν ἐκ

τῆς συγκρίσεως συμπεράσματα· καὶ ὅταν τὸ συναγόμενον τοῦτο εἶναι ἀληθές, τὸ πνεῦμα εἶναι ὀρθόν· ὅταν δὲ τοῦναντίου, τὸ πνεῦμα εἶναι σφαλρόν.

Ὅταν σφόδρῃ τὸ πνεῦμα, προέρχεται ἐκ τῆς ταχύτητος τῶν ὀργάνων· ἡ δὲ τοῦτου ἀρθότης εἶναι καρπὸς τῆς ἕξεως τοῦ παρατηρεῖν καὶ συγκρίνειν, ἡγουν καρπὸς τῆς καθ' ἑξιν· σκέψεως, ἥτις κατασαινούσα συνήθεις τὰς προσεγγίσεις καὶ ἀναλογίας, τὰς κατασαιίνει εὐκόλως.

Ὅσοι δὲν ἔχουν τὴν ἑξιν νὰ σκέπτονται, ἡ σκέψις εἰς αὐτοὺς εἶναι μέγιστος κόπος· ὅσοι δ' ἀπόκτησαν τῆς σκέψεως τὴν ἑξιν, ἡδύνονται εἰς αὐτὴν καὶ τὴν θεωροῦν μάλιστα ὡς ἐνασχόλησιν ἀναγκαίαν· ἴσως διὰ τοῦτο δὲν εὐρίσκουν οἱ δεῦτεροι πολλὴν εὐχαρίστησιν εἰς τὰς συνελεύσεις τὰς ὀνομαζομένας κύκλους (les cercles.)

Ὅς τις δὲν ἔχει τῆς σκέψεως τὴν ἑξιν, εὐρίσκεται εἰς τὰ αὐτὰ, καθὼς ὅς τις δὲν ἐνασχολήθη ποτὲ εἰς τὰς ὑποθέσεις του· ἡ ἰδέα μόνη τὸν ἐνοχλεῖ· ἀγαπᾷ καλῆτερα νὰ χάνῃ, παρὰ νὰ ἐξετάζη καὶ νὰ παίρνῃ λογαριασμόν.

ἀλλ' ἄρχισε νὰ πραγμουῇ; τὸ συμφέρον αὐξάνει· αἱ πρῶται ἀνακαλύψεις γεννοῦν εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπιδᾶλλη καὶ νὰ προχωρῇ· καὶ ἂν δὲν εὕρισκε ἀηδίαν, πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὰς ἐξῆς δύο αἰτίας: πρῶτον, διότι κοπιᾷ πρὸς ἰδιὸν του ὄφελος, δεῦτερον, διότι ἡ ὠφέλεια αὐξάνει, καθ' ὅσον ἐκεῖνος προχωρεῖ.

“Ὅς τις σκέπτεται, μαυθάνει· ὅς τις ὁμῶς ἀναγινώσκει, ἢ ἐνεργεῖ, ἐπιπολαίως, ἐπιθεσβαιώνει τὴν ἀμάθειάν του καὶ ῥιψοκινδυνεύει· (συγγραφ: Κινέζ:)

Τοῦ νοὸς ἡ ὀκνηρία μᾶς παρακινεῖ εἰς ἀνάγνωσιν· ἡ δὲ ταύτου ἀοκνία καὶ προθυμία μᾶς κινεῖ νὰ σκεπτώμεθα· πολλοὶ ζητοῦν μάλλον τοὺς σοχασμοὺς τῶν ἄλλων, παρὰ νὰ γεννήσουν αὐτοὶ ἰδικούς των· ἀπομένει πάντοτε εἰς τὴν πρώτην τῶν ἰδεῶν στάσιν, ὅς τις πισεύη, ὅτι ἐξεύρει ὅτι δὲν ἐξεύρει, καὶ ὅς τις ἰσχυρογνωμεῖ εἰς τὰς ἰδέας του, καθὼς ἂν τὰς εἶχε βαθυσήση.

Ἀναγινώσκοντες χωρὶς σκέψιν, ἐμποροῦμεν ν' ἀποκτήσωμεν πολυμάθειαν, ἀλλὰ τοιαύτη

πολυμάθεια δὲν εἶναι ἐπισήμη, καθὼς ἡ πρὸς οἰκοδομὴν ὕλη δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ κτίριον.

Τὰ βιβλία προξενοῦν τῆς πολυμαθείας τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλ' ἡ πολυμαθεια εἶναι τόσον ὀλιγώτερον ἀναγκαία, ὅσου πλείονα ὑπάρχουν βιβλία.

Πρὶν εὐρεθῇ ἡ τέχνη τοῦ γράφειν καὶ ἡ τυπογραφία, ἦτον ὠφελιμώτατον νὰ ἔχῃ κανεῖς τὸ μνημονικόν του γεμάτων ἀπὸ ἰδεῶς· διότι οἱ ζῶντες δὲν εἶχαν, παρὰ τὸ μνημονικόν, ἄλλο μέσον νὰ φυλάττουν τὰς γνώσεις καὶ πράξεις τῶν παρελθουσῶν γενεῶν· τότε ἤξευρε κανεῖς μόνον ὅσα ἐνθυμᾶτο· ἀλλ' ὅπου ἡ τυπογραφικὴ τέχνη πλούτισε τὸν κόσμον μὲ βιβλιοθήκας, ταμεῖα ἀσφαλέςερα καὶ ἀσυγκρίτως εὐρυχωρότερα, παρ' αὐτὰ τὰ εὐτυχέστερα μνημονικά, δὲν νομίζεται ἀναγκαῖον νὰ ἐξεύρῃ τις τὴν σήμερον, πλὴν ὅσα ἔκλεξε περιληπτικῶς, βασάνισε, καὶ ἀποκατάστησε τὸ κριτήριόν του· διότι ἀπὸ τοῦτο συνίσταται ὁ οὐσιώδης καρπὸς τῆς ἐπισήμης, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἐννοίαν εἶπεν ὁ Μονταίγνης: μὴν ἐξετάξῃς πόσα κανεῖς ἐξεύρει, ἀλλὰ πῶς ἐξεύρει.

Χρειάζεται αναμφισβότως νὰ ἐξεύρωμεν ἀπο-
σθήθου ὅσα πρέπει νὰ μᾶς κανονίζουσιν καὶ νὰ
ὁδηγοῦν τὴν ζωὴν, καὶ ὅσα μᾶς εἶναι εἰς κα-
θημερινὴν χρῆσιν· ὅσα δὲ σπανίως χρειάζο-
μεθα, ἀρκεῖ νὰ ἐξεύρωμεν εἰς ποῖον βιβλίον εὐ-
ρίσκονται, καὶ νὰ ἐμπορῶμεν νὰ τὸ συμβουλευώ-
μεθα, ὅταν λάβωμεν χρεῖαν· τὸ βιβλίον τὸ
κρατεῖ σερεώτερα παρὰ τὸ μνημονικόν· ἔπειτα
καὶ ἡ φρόνητις ἀπαιτεῖ νὰ τρέχωμεν, ὅταν
τύχη χρεῖα, εἰς τὸ βιβλίον διὰ νὰ πληροφο-
ρούμεθα, ἂν τὸ μνημονικόν μας ἦναι ἀξιόπιστον.

Ἡ ζωὴ εἶναι πολλὰ βραχεία, καὶ δὲν πρέπει
νὰ κατατρίβωμεν τὸν καιρὸν, ἀναγινώσκοντες
βιβλία μετρίου λόγου ἄξια. ἀρκετὸν ἔχει κα-
νεῖς νὰ πράττῃ καὶ νὰ ὠφεληθῇ, περιοριζόμε-
νος εἰς τὰ ἐκλεκτότερα καὶ συντομώτερα καθε-
νὸς εἰδους.

Ὅς τις μεταχειρίζεται μόνον ὠφέλιμα βιβ-
λία, ἤμπορεῖ νὰ λέγῃ περὶ πλουσίων βιβλιο-
θηκῶν, καθὼς καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων ὑποκει-
μένων· πόσα πράγματα δὲν χρειάζο-
μαί!

Τόσων πολυπλασιάσθησαν τὰ βιβλία, καὶ τὰ
ἐν αὐτοῖς ἐπωφελῇ πράγματα εἶναι πνιγμένα

εἰς τόσον πολυαριθμούς περιττότητας, ὥστε τὸ μόνον μέσον νὰ κατασταθῇ ἡ ἀνάγνωσις ὠφέλιμος, εἶναι νὰ γίνεταὶ αὐτῶν ἐπιτομὴ καὶ ἀνάλυσις.

Ἀναγινώσκουν χάριν ὁπλῆς ἀναγνώσεως, ὅσοι παραδίδονται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν χωρὶς ὁδηγὸν καὶ σκοπὸν ὁρισμένον· καὶ μόνον ἀφ' οὗ κατατρέφουν πολὺν καὶ πολύτιμον καιρὸν εἰς ἀμελεῖς καὶ ἀσκέτους ἀναγνώσεις, γνωρίζουν, ἂν διαλογισθοῦν, ὅτι δὲν ἔμαθαν τίποτε· εὐτυχεῖς ὅσοι προλαμβάνουν καὶ διορίζουν σύνταχα τὸν σκοπὸν τῆς ἀναγνώσεώς των!

Νὰ μὴν ἀναγνώσῃ κανεὶς ποσῶς, ν' ἀναγνώσῃ τὸ πᾶν καὶ νὰ τὸ πισεύσῃ, ἢ νὰ λησμονήσῃ ὅσα ἀνάγνωσεν, εἶναι σχεδὸν τὸ ἴδιον· ἐπειδὴ εἰς ὅλας αὐτάς τὰς περιστάσεις δὲν γίνεταὶ σκέψις.

Ἐκλεγε τὰ βιβλία σου, ἀναγίνωσκε συλλέγων, βάλλε τάξιν εἰς τὴν συλλογὴν σου, σκέπτου ὅσα κάμνης ἐπιτομὴν καὶ νὰ τ' ἀποδέχεται μόνον, ἀφοῦ τὰ ἐξετάσῃς ἀκριβέστατα.

Διάτριβε τὸν καιρὸν τῆς ζωῆς σου ὡσαύτως, ἦγουν παρατηρῶν, ἐξεταζῶν, παραβά-

λων καὶ κρίνων· ἂν ἀποκτήσης τούτων τὴν ἔξιν, θέλεις ἀπολαμβάνῃ ὄφελος ἀπ' ὅλα καὶ δὲν θά σε λαυθάῃ κανέν.

Ὅς τις δὲν εἶναι ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμά του ἀναγκασμένος νὰ δαπανᾷ τὸν καιρὸν εἰς αὐτὸ, καὶ ὅς τις ἀγαπᾷ νὰ τὸν μεταχειρίζεται μ' εὐάρεστον καὶ ἐπωφελεῖν τρόπον, πρέπει ν' ἀναλογίζεται τὴν ἀνατροφὴν του, νὰ βασανίζῃ κατὰ τὸ ἀληθὲς ὅσας γνώσεις ἀπόκτησεν ἕως ἐκείνην τὴν ὥραν, νὰ ἐρευνᾷ ὅσας ἀκόμῃ δὲν ἔχει, καὶ νὰ ἐνασχολῇται εἰς αὐτὰς καθ' ὅσον λόγου ἐκᾶςη συμφέρει καὶ ἔχει σχέσιν πρὸς αὐτόν· πειρακτικὸν εἶναι νὰ τὸ λέγῃ κανεὶς, ὅμως εἶναι ἀληθὲς, ὅτι ἡ μέθοδος, κατὰ τὴν ὁποίαν ἕως τὴν σήμερον διδασκάμεθα, δὲν εἶναι οὐτ' εὐλογος, οὐτε καρποφόρος ὅσον ἀρκεῖ νὰ μὴ παρατρέχῃ πολλὰ ἀξιωμαθῆτα· ὅθεν εὐτυχῶς εἰς ἐκείνον, ὁπόταν ἡ τοιαύτη διδασκαλία δὲν τοῦ γέμισε τὴν κεφαλὴν μὲ πολλὰ ὀξιολησμοῦντα! ἀλλὰ διὰ νὰ γνωρισθῇ τοῦτο, ἀπαιτεῖται μεγάλη καὶ συχνάκις πολυχρόνιος ἐνασχόλησις.

Τὸ μνημονικὸν δέχεται τὰς δόξας, πριχοῦ τὸ νοητικὸν ὀυνηθῇ νὰ τὰς κρίνῃ· αἱ παρα-

μάνναι, οἱ παιδαγωγοί, οἱ διδάσκαλοι, οἱ γονεῖς καὶ αἱ τοπικαὶ προλήψεις κατεξουσιάζουν τὸ κριτήριόν μας καὶ κατά τινα τρόπον μᾶς δεσμεύουν· χρειάζεται ἀγὼν καὶ συχνάκις αὐξηρότης, διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ κανεὶς ἀπὸ τοιαύτας τρομερὰς καὶ ἐκ νηπιότητος ἀληθῶς καταβαρυνούσας ἀλύτους, ἀπὸ τὰς ὁποίας οἱ πλειότεροι δὲν ἀπολύονται ἐφ' ὅρου ζωῆς.

Ἡ σπουδὴ καὶ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, τοιαῦτα, καθὼς πρέπει νὰ σπουδάζονται, χρειάζεται νὰ φέρουν τὸ σχῆμα τοῦ κύκλου, καὶ ὁ σπουδάζων νὰ ᾔηται εἰς τὸ κέντρον, ἔχων τὴν ἠθικὴν ὑποστήριγμα, καὶ μεταξύ τοῦ κέντρου καὶ τῆς περιφερείας τοῦ κύκλου νὰ καταταχθῶν αἱ ἐπισήμαι εἰς τόσας μικροτέρας περιφερείας, καθὼς συμφέρουν καὶ ἔχουν σχέσιν πρὸς τὸν ἄνθρωπον· ἡ ἀρχὴ τῆς σπουδῆς νὰ γίνε-ται ἀπὸ τὴν πλησιεσάτην καὶ νὰ μεταβαίνει βαθμηδὸν εἰς τὴν πλησιεσέραν.

Τοιαύτη σπουδῆς διάταξις, ὅχι μόνον θὰ ᾔηται καλὴ καὶ βεβαιώσῃ ἐξ ἀρχῆς τὸν νέον, τὲ τὸ χρησιμώτερον νὰ γνωρίζῃ, ἀλλὰ θὰ προσενῇ καὶ ἄλλας ὠφελείας μεγαλητέρας· ἡγοῦν, ἡ σπουδὴ τινος ἐπισήμης θὰ τὸν ὁδηγῇ εἰς ὅλ-

λην, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ εὕρεται προετοιμασμένος ἀπ' ἐκείνην· τὸ συμφέρον θὰ διατηρεῖται εἰς ὅλον τῆς διδασκαλίας τὸν δρόμον· διότι τὰ διδαχθέντα πράγματα θὰ εὕρισκονται προσοκειώμενα μὲ τὸν νέον, καὶ ἐπομένως ἐκεῖνο θὰ ἦναι εἰς ὅλα παρὺν· καὶ ἐπειδὴ κανὲν δὲν θὰ ἦναι εἰς αὐτὸν ξένον, διὰ τοῦτο ὅλα θὰ τὸν φαίνονται γνωστὰ καὶ εὐκόλα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κατάληψις τῶν πραγμάτων εἶναι εὐκολώτερα καθ' ὅσον αὐτὰ εἶναι πρὸς ἡμᾶς πλησιέστερα, ἡ δύναμις τῆς διδασκαλίας θ' αὐξάνη μὲ τὴν δύναμιν τοῦ νέου, καὶ θὰ εἶναι πάντοτε εὐκατάληπτος. Ἡ τῆς μαθήσεως προσάρμωσις εἴτε εἰς αὐτὸν τὸν ἰδίον, εἴτε εἰς τὰ πράγματα, θὰ γυμνάσῃ τὸ κριτήριόν του καὶ θὰ ξερεώσῃ τὴν προσοχήν του· ἐκ τούτων ὁ νέος θὰ συνελθῇ νὰ παρατηρῇ, νὰ παραβάλλῃ καὶ νὰ συνάγῃ συνεπείας· δι' αὐτοῦ τοῦ δρόμου πρέπει καθεὶς νὰ χωρῇ εἰς πᾶσαν ἐπισήμην.

Ἐἰς τὴν ἐνεσῶσαν τῶν γραμμάτων παιδείαν τὸ μνημονικὸν εἶναι τὸ πᾶν, τὸ δὲ κριτήριον μετρεῖται ὡς τὸ μηδὲν, ἢ τόσον ὀλίγον, ὥστε ἐμπορεῖ νὰ πισεύσῃ κανεὶς, ὅτι οἱ διδάσκαλοι φοβοῦνται νὰ τὸ μεταχειρισθοῦν οἱ μαθηταί.

των· τὸ „ἐνθυμηθῆτε,“ εἶναι πρὸς αὐ-
τοὺς ἢ μόνῃ παραγγελίᾳ, τὸ δὲ παρατη-
ρήσετε, παραβάλετε, κρίνετε,
συμπεράνετε, εἶναι συμβουλαὶ παντελῶς
ἀνήκουσαι.

“Ὅθεν ὁδηγούμενοι κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον,
κατανοοῦν οἱ σπουδάζοντες νὰ γένουν κοῦφοι,
ἐπιπόλαιοι καὶ ἀσόχαστοι, ἂν δὲν γένουν ἡλί-
θιοι· ὁ δὲ τὸν ὁποῖον ἔδειξα, δρόμος εἶναι
καλὸς νὰ κατασαίνει ἄνδρας ἀκριβολόγους,
ἐξιχνιαστὰς καὶ εὐσόχους.

Ἄυτοὶ οἱ σοχασμοὶ περὶ τῆς ἐνεσώσεως δι-
δασκαλίας δὲν εἶναι ἔξω τοῦ παρόντος σκοποῦ·
διότι θεωρῶ τὴν σπουδὴν ὡς τὴν ἀρμοδιωτέ-
ραν ἐνασχόλησιν εἰς τὸν ἐλεύθερον παντὸς ἐ-
παγγέλματος, καὶ συμβουλεύω, ὅτι τὸ πρῶ-
τον βῆμα πρὸς ὠφέλιμόν τινα σπουδὴν, εἶναι
ν’ ἀναλογιζώμεθα καὶ νὰ βασανίζωμεν ὅσας ἰ-
δέας παραλάβομεν ἀνεξετάσως· ἔπειτα τῆς σπου-
δῆς τὸν σκοπὸν καὶ τρόπον θεωρεῖ ἡ ἠθικὴ
ὡς πολλοῦ λόγου καὶ φρενιτικῆς ἄξια.

Ἀφιερώονται τινες εἰς τὴν σπουδὴν τοιου-
τοτρόπως, ὥστε γίνεται εἰς αὐτοὺς ἡ σπουδὴ
τιμωρία καὶ ἐνίοτε παντοτινὴ κόλασις· ὀρθῶς

λέγεται περὶ τῶν τοιούτων, ὅτι τὸ σπουδασή-
ριόν των εἶναι τάφος, ὅπου ἐνταφιάζονται ζου-
τανοί.

Ὁ δὲ φρόνιμος, ἐκτὸς ὅτι δὲν ζῇ διὰ νά-
μοχλῆς, ἐνασχολεῖται μόνον διὰ νά τρέχῃ τὸ
ζάδιον τῆς ζωῆς τερπνότερα καὶ σπουδάζει ὅ-
σον καὶ ὅ,τι δύναται νά συντελῇ εἰς τὸν σκο-
πὸν τοῦτου· τὰ ὠφέλιμα ἴδιον ἔχουν νά μὴ
λησμονῶνται ποτέ· ἀλλ' ἐξεναντίας τελειο-
ποιῶνται διὰ τῆς ὠφελίμου αὐτῶν χρήσεως,
καὶ διὰ τοῦτο συμβάλλουν μᾶλλον καὶ μᾶλλον
εἰς τῆς ζωῆς τὴν εὐδαιμονίαν.

Λοιπὸν διασπείρουτες τῆς σπουδῆς τὸν ἡ-
δονικὸν καρπὸν εἰς ὅλον τὸ ζάδιον τῆς ζωῆς
σας, μὴ θυσιάζεσθε εἰς τὴν σπουδὴν, καὶ
πρὸ πάντων προσέχετε, μὴ βλαφθῇ ἡ υἡγεία
σας ἐξ αἰτίας ὑπερβολικῆς ἐνασχολήσεως.

Τὸ πνεῦμα ἀπαράλλακτα, καθὼς τὸ σῶμα,
δίδεται εἰς ἡ δυνάθειαν καὶ ἀσωτείαν· καὶ ὅ-
ταν κοπιάζῃ, σπουδάζον καὶ μελετῶν εἰς ὑπερ-
βολὴν, ἀσωτεύει, καὶ ἡ ἐντεῦθεν προερχομέ-
νη ἐνόχλησις ἢ βλάβη διαδίδεται εἰς ὅλον τὸ
ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς.

Χρῆσιν καὶ μὴ κατάχρησιν συμβου-

λείπει ἢ φρόνησις, καὶ ὅς τις καταφρονεῖ αὐ-
τὴν τὴν συμβουλὴν, δὲν εἶναι φρόνιμος· ἢ
σπουδὴ, καθὼς κάθε ἄλλο πρᾶγμα, δὲν ἐμ-
πορεῖ νὰ ᾔηται μόνιμος ἡδονή, πάρεξ ὅταν δια-
δέχεται αὐτὴν συχνάκις ἢ κατὰ παύσεις.

Ἀρκετὴ τις σωμασκήα, καθημερινῶς πρατ-
τομένη μεταξὺ τῶν ὥρων τῆς σπουδῆς, εἶναι
ξεκορασμὸς εἰς τὸ νηητικὸν ὠφελιμώτατος,
εἰς τὸ σῶμα ὑγιεινόςτατος, καὶ εἰς τὴν εὐδαι-
μονίαν ἀναγκασιότατος.

Τοιαύτη ἀμοιβαία χρῆσις τῶν πνευματικῶν
καὶ σωματικῶν δυνάμεων πολλὰ συντείνει εἰς
διατήρησιν τῆς εὐδαιμονίας· πάμπολλοι, τῶν
ὁποίων ὁ διοργανισμὸς ἀπαιτεῖ σωματικὰς ἐ-
ξασκήσεις, ἐπειδὴ δὲν πράττουσιν καμμίαν, ζοῦν
δυσάρεστοι κατ' ὅλην σχεδὸν τὴν ζωὴν των.

Ὁ Ι. Ι. Ρουσώ, διὰ νὰ μᾶς περιορίσῃ εἰς
αὐτὸ μόνον τὸ παράδειγμα, προμήθευσεν μίαν
ἐκπληκτικὴν ἀπόδειξιν αὐτῆς τῆς βεβαιώσεως
δύναται καθεὶς νὰ πληροφορηθῇ περὶ τοῦτου,
ἀναγινώσκων εἰς τὰς ἐξαγορεύσεις του (See
Confessions) τὴν ἀναφορὰν τῶν ἐργοχειρίων
καὶ τῆς μακαριότητός του εἰς τὴν νῆσον τοῦ
ἁγίου Πέτρου, καὶ παραβάλλων αὐτὸ τὸ μέ-

ρος τῆς ζωῆς του μέ τὴν ὕστερον μελαγχολικὴν καὶ ἀνήσυχον διαθέσιν, ἡ ὁποία τὸν παρakoλαύθησεν ἕως τέλους τῆς ζωῆς του.

Οἱ σπουδαῖοι δὲν γνωρίζουν, ὅσον πρέπει, τὴν ἐξῆς ἀλήθειαν, ἀποδειγμένην ἀπὸ τὴν καθημερινὴν πείραν: ἡ ταχύτερα ἄνεσις τοῦ πνεύματος ἀποκτᾶται μὲ τοὺς φρονήμας τοῦ σώματος κόπους.

Ὅστις ἐνασχολεῖται πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς εὐαρεσΐας, σπουδάζει ἑαυτὸν, γνωρίζει, τί συγχωρεῖ καὶ τί ἀπαιτεῖ ἡ κοῆσις του, καὶ συνεθίζει νὰ ζῇ σύμφωνα μὲ τὰς κλισεῖς καὶ χρεῖας του.

Λοιπὸν εὐάρεστος τις καὶ συνήθης ἐνασχόλησις εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὴν εὐδαιμονίαν. ἀπὸ τὰς ταιαύτης ἐνασχολήσεις ἡ φρόνιμος σπουδὴ συντελεῖ εἰς αὐτὸν τὸν σκοπὸν πλεονέτερον. βλέπει καθεὶς φανερά, ὅτι ἡ γνωστικὴ σπουδὴ, ἡ γοῦν τοῦ ἀληθοῦς καὶ ὠφελίμου ἡ μόθησις, μᾶς χειραγωγεῖ κατὰ φυσικὸν λόγον εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ ἐπεὶδὴ αὕτη εἶναι οὐσιωδῶς ἡ σπουδὴ τῆς εὐδαιμονίας, εἶναι καιρὸς κατὰ τὸ παρὸν, ν' ἀποδείξω ὅσῃν ἀνάγκην ἔχει πᾶς ἓνας ἀπὸ τὴν ἠθικὴν, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ Ἠθικῆς, Θεωρουμένης ὡς ἀ-
ναγκαίας διὰ τὴν Εὐδαιμονίαν,
καὶ περὶ συνειδήσεως.

Η Ἠθικὴ εἶναι τῆς ζωῆς ἡ ἀσφαλὴς καὶ ἀ-
ναγκαία ὁδηγήτρια πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, καθὼς
τὸ φῶς εἰς τὸν ὁδοιπόρου διὰ τὴν ἀποφεύγη
τὰ καθ' ὁδὸν κακὰ συναντήματα. Ὁ τυφλὸς
καὶ ἂν ἔχῃ ὅλα τ' ἀγαθὰ, δὲν ἐμπορεῖ μόνου
τοῦτο νὰ ὀδεύῃ χωρὶς κίνδυνον· ἀπαράλλακτα
συμβαίνει καὶ εἰς ὅσους δὲν ὀδηγεῖ ὁ ὀρθὸς λό-
γος, ἅς ἔχουν καὶ τ' ἀγαθὰ, ὅσα ἀποδείχθησαν
ἀναγκαῖα εἰς τὴν εὐδαιμονίαν.

Ἄν κανεὶς ζητητῆς τῆς εὐδαιμονίας, ἀφ' ὅτε-
ρος ὅμως καὶ ἀκατήχητος ἠθικῆς, ἐρωτηθῇ,
ἀπὸ τί συνίσταται ἡ εὐδαιμονία, θέλει ἀποκρι-
θῇ, ὅτι συνίσταται ἀπ' ὅλων τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ
τὴν εὐχαρίστησιν· ἀποκρίσις ἀνοήτου· διότι
εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ καθυποβάλλωμεν τὸ πᾶν
νὰ πράττῃ ὅ,τι, κ' εὐθὺς ὅταν, μᾶς ἀρέσῃ.

Ἄλλ' ἅς ὑποτεθῇ, ὅτι γίνονται τούτου τοῦ

F

ἀνθρώπου ὅλαι αἱ ἐπιθυμίαι· μή γάρ εὐδαιμονεῖ διὰ τοῦτο; ἰδὲ τοὺς δυνατοὺς καὶ πλουσίους· ἔχουν τὰ πλείονερα μέσα εἰς εὐχαρίστησιν τῶν ἐπιθυμιῶν των, καὶ ὅμως εὐχαρίζονται ὀλιγώτερον, καὶ μᾶλλον ἀηδιάζουν, ἀφοῦ πληρωθῶν αἱ ἐπιθυμίαι των.

Δὲν ἐμπορεῖ κανεὶς χωρὶς τὴν ἠθικὴν, νὰ ἐξεύρῃ ἀπὸ τί συνίσταται ἡ εὐδαιμονία, ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ γνωρίσῃ, δὲν ἔμπορεῖ ποτὲ νὰ φθάσῃ εἰς αὐτήν, ἂν δὲν ἔχῃ τὴν ἠθικὴν ἀχώρῃ σου ὁδηγόν· πῶς θὰ φθάσῃ εἰς τὴν εὐπορίαν, ἂν δὲν ἐξεύρῃ νὰ λέγῃ, ἀρκεῖ τοσοῦτον; πῶς θὰ ἔχῃ τὴν ἐλευθερίαν, ὅποταν τὰ πάθη τὸν τυραννοῦν, καὶ τὸν ὑποδουλώσουσιν εἰς ὅ, τι δύναται νὰ τὰ εὐχαρίστη; πῶς δοῦλος ὢν τῶν παθῶν του, δύναται νὰ ᾔῃ φίλος καὶ μέτοχος τῆς ἡσυχίας; αὐτὰ ἔχουν μέτρον καὶ ὄρον, ὃ δὲ χωρὶς ἠθικὴν ἄνθρωπος, μὴ ὢν κύριος τῶν ἐπιθυμιῶν του, δὲν γνωρίζει οὔτε μέτρον, οὔτε ὄρον.

Κανεὶς λοιπὸν χωρὶς τὴν ὁδηγίαν τῆς ἠθικῆς δὲν ἐμπορεῖ μῆτε νὰ γνωρίσῃ, μῆτε ν' ἀπολαύσῃ τὴν εὐδαιμονίαν· ἀλλ' ἂν, καθ' ὑπόθεσιν,

ἐγγινεν εὐδαιμόνων, εἶναι καλὸς τόχα νὰ διαμει-
νη; ἡ πείρα δείχνει, ὅτι δὲν ἡμπορεῖ.

Ἡ ὑγεία εἶναι τῶν ἀγαθῶν τὸ πρῶτον·
ἀλλ' ὁ εὐρῶστος, ὅταν δὲν ἀκούῃ τῆς ἡθικῆς
τὰς συμβουλας, εἶναι ἄφρων καὶ τολμηρὸς καὶ
ἐπομένως τὴν καταχρᾶται καὶ τὴν καταδιάζει
συχνάκις· ὅθεν ἀρχίζουσι πολυειδεῖς ἀσθένειαι,
πρόδρομοι καὶ σύντροφοι τῆς δυσυχίας.

Ἀπαράλλακτα συμδαίνυει εἰς τὴν ἐλευθερίαν
ὑπόδουλος ὢν τῶν παθῶν του δι' αὐτὸ τοῦτο,
διότι εἶναι χωρὶς ἡθικὴν, γίνεται παρעוהוּס ὑ-
ποκείμενος εἰς ἄλλους ἀνθρώπους.

Αἱ ἐπιθυμίαι μας δὲν ἡμποροῦν νὰ ᾔναι
σύμφωνοι μὲ τὸν ὀρθὸν λόγον, ὅταν δὲν γνω-
ρίζωμεν τὴν ἡθικὴν, ἥτις εἶναι ἡ φωνὴ τού-
του τοῦ λόγου· καὶ ἀνάμεσα τῆς εὐπορίας
καὶ θησαυρῶν ἔτι μεγάλων εὐρισκόμενοι, δὲν
αἰσθανόμεθα παρὰ τὴν πενίαν.

Τὴν δὲ ἡσυχίαν, ἐπειδὴ συνίσταται ἀπὸ τῶν
παθῶν τὴν ἀταραξίαν, ἀδύνατον εἶναι εἰ κατα-
φρονῶν τὴν ἡθικὴν, καὶ διὰ τοῦτο εἰς συνεχῆ
ταραχὴν εὐρισκόμενος, ν' ἀπολαυθῇ αὐτὴν
τὴν τερπνὴν κατάσσειν· καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐνασχό-
λησις, μόνη σταθερὰ ἡδονή, δὲν εἶναι καλὴ

ἄλλως νὰ τὸν ἐφελκύσῃ, γίνεται φανερόν, ὅτι ὁ τοιοῦτος δὲν δύναται νὰ ᾔναι εὐδαίμων, μή-
τε νὰ διαφυλάξῃ τὴν εὐδαιμονίαν, κι ἂν πε-
ριστάσεις ἤθελαν τὸν φέρῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιθυ-
μητὴν κατόψασιν.

Ἡ κατάχρησις μεταβάλλει τὰ πολιτιμώτερα
ἀγαθὰ εἰς κακά· καὶ ἐπειδὴ ἡ ἠθικὴ τὰ κρα-
τεῖ εἰς ὀκρεθεῖς μέτρον, ἀπ' ὅλα δύναται νὰ
βλαφθῇ ὅς τις τὴν ἀμελεῖ· διὰ τοῦτο πάμ-
πολλοι ἔπεσαν εἰς δυσυχίαν καὶ μόλον ὅτι εἴ-
χαν ὅσα συζαίνουν τὴν εὐδαιμονίαν.

Συμφέρεi ὅχι μόνον ἀτομικῶς εἰς τοῦτον, ἢ
εἰς ἐκεῖνον, ν' ἀκολουθῇ τὴν ἠθικὴν, ἀλλὰ καὶ
εἰς ὅλην τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, εἶναι συμ-
φέρον τὰ μέλη της ὅλα νὰ πολιτεύονται κατὰ
τοὺς νόμους ἐκείνης· καὶ τῇ ἀληθείᾳ ὁ ἀμέ-
τοχος ἠθικῆς ἀναφέρει κάθε τι εἰς ἑαυτὸν μό-
νον, καὶ θεραπεύει τὸ συμφέροντου, χωρὶς
νὰ ψηφᾷ, ἢ νὰ προσέχῃ τῶν ἄλλων τὸ ὄφε-
λος· ἐκ τούτου προέρχεται ἡ γενικὴ ἀταξία,
τῆς ὁποίας τὴν φρικτὴν εἰκόνα παρασαίνουν
τόσαι πολιτικαὶ κοινωνίαι.

Ἡ πολιτικὴ κοινωνία χρεωθεῖ νὰ ἐπιμελῇ-
ται τὴν ἠθικὴν τόσον περισσότερον, καθ' ὅ-

σον ἀδυνάτησεν ἡ θρησκεία· αἱ νόμοι εἶναι μὲν ἀληθῶς, ὥς σκέπη καὶ φρουρά, ὅμως τόσον ἀσθενής, ὅταν λείπῃ ἡ ἠθικὴ, ὥς τε δύναται νὰ θεωρηθῶν, ὥς πολλὰ ἀδύνατον περίφραγμα, τὸ ὅποιον οἱ ἄτιμοι καὶ πονηροὶ εἶναι σχεδὸν πάντοτε βέβαιοι, ὅτι ἐμποροῦν νὰ τὸ ὑπερπηδῶσιν.

Οἱ νόμοι εἰς τὸν θέλοντα ν' ἀπατήσῃ εἶναι, καθὼς τὰ ἐπὶ τῶν συνόρων ὀχυρώματα· κρατεῖται καὶ ἐμποδίζεται βέβαια, ὅταν τρέχῃ τὸν μέγαν ὁρόμον, ὅπου εἶναι κτισμένα, ἢ ὅταν ἀπαντᾷ τοὺς ἐκεῖ περιτρέχοντας συντροφύλακας· ὅμως τὰ ὀχυρώματα εἶναι ἀπ' ἀλλήλων τόσον ἀπέχοντα, καὶ τοὺς φύλακας ν' ἀπατήσῃ τόσον εὐκόλου, ὥς τε, ὀλέγοντι ἂν γνωρίξῃ τὰ κατατόπια, διαφεύγει χωρὶς τοῦ παραμικροῦ κίνδυνου.

Ἐξ ἐναντίας δὲ ἡ ἠθικὴ δὲν πλανᾶται ποτὲ οὔτ' ἀπὸ πλαστῶν διαδατήριον (*faux passport*), οὔτ' ἀπ' ἄλλο εἶδος ραδιουργίας· διότι πάντοτε ἀδιάφθορος καὶ ἀδέκαστος, εὐρίσκεται πάντοτε παντοῦ, πάντα ἐφορᾷ καὶ πάντα ἐξετάζει, καὶ ἂν καταφρουῖται, ὅταν καταδοῖ κατὰ τῆς ἀδικίας, καιροφυλακτεῖ ὅμως πάντο-

τε νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τοῦ ἀδικηθέντος· καὶ τὸ μόνον μέσον ν' ἀπολυθῇ ὁ ἔνοχος ἀπὸ τῆς αἰτίας, εἶναι ἡ πραγματικὴ καὶ τελεία τῆς βλάβης Θεραπεία. ὅμως εἰς τὸ χέριτου εἶναι νὰ μὴ πράξῃτε ἀδικον· πολλοὶ δὲν ἐγίνοντο ὑπεύθυνοι, ἂν γνώριζαν αὐτὸ μόνον τῆς ἀπολύσεως τὸ μέσον.

Λοιπὸν ὅσοι ἀπὸ καρδίας ἀγαποῦν τὴν πρόοδον τῆς δικαιοσύνης, χρεωσοῦν νὰ ἐνθαρρύνουν τοὺς φιλοσόφους διὰ νὰ γράφουν καὶ νὰ καταστήσουν ἐπωφελεῖ τῆς ἠθικῆς τὴν χρῆσιν· ἐν ἠθικὸν βίβλιον εἶναι πάντοτε ὑπὲρ τῶν δικαίων συνηγορία· εἰς αὐτοὺς εἶναι συμφέρον νὰ ἐξαπλώσουν τὸ καλόν, ν' ἀποκαταστήσουν αὐτὸ τοῦ μετρίου τὸ καλλίτερον, καὶ πρὸ πάντων νὰ αἰσθανθοῦν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τῶν ἀξιομάτων τῆς τῆς δύναμιν.

Ἡ ἠθικὴ, καθὼς ἕως τῶρα τὴν διδάξαν, φαίνεται, ὅτι δὲν ἀναγγέλλει παρὰ ἑλπιθεράς ἀληθείας, αὐστηράς γνώμας χωρὶς εὐάρεστον ἀπατέλεσμα· ὅθεν παράξενον δὲν εἶναι, ἂν κακογνωρίσθῃ, πόσον μᾶς συμβάλλει εἰς τὸν ὁδόν τῆς εὐδαιμονίας, καὶ ἂν ἔτι ἕως τὴν σήμερον, ὅσοι τὴν γνωρίζουν ὑπὸ τὸ βδελυρὸν

τοῦτο προσωπεῖον, τὴν ἀμελοῦν, ὡς ἀρμό-
ζουσιν μόνον εἰς τοὺς μελαγχολικοὺς καὶ μι-
σανθρώπους.

Ἡ ἠθικὴ, τοιοῦτοτρόπως δυσφημηθεῖσα,
δὲν θὰ ἔχῃ ἀκολούθους, πρὶν διαλυθῇ ἢ κατ'
αὐτῆς διαδοθεῖσα παρ' ἀξίαν κακὴ ὑπόληψις καὶ ἀ-
παδειχθῇ πρῶτον, ὅτι ἡ μόνιμος εὐαρέστησις
εἶναι ἀσφαλὲς συνέπεια τῆς ἐκτελέσεως τῶν
ἐντολῶντης* δεύτερον, ὅτι τὰ παραγγέλμα-
τά της, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπλασάμ' ἐτετατώδεις,
εἶναι εὐκολόπρακτα, καὶ διὰ τῆς ἑξέως γίνου-
νται μάλισα τόσον εὐάρεστα, ὥστε λαμβάνουν ἢ
δουτικοῦ τινος πάθους τὸν χαρακτήρα.

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει συμφέρον, νὰ
πράττῃ τὰ καθήκοντά του, ἀλήθεια
τῆς ὁποίας ἡ δεξιὰ πολὺ ἀμελήθη ἕως τὴν
σήμερον, καὶ χωρὶς ταύτην ἡ ἠθικὴ θεωρεῖ-
ται, ὡς φορολογία κατὰ τῆς εὐδαιμονίας· ἀ-
λήθεια, τὴν ὁποίαν θέλει πληροφορηθῇ πᾶς
ἕνας, ἂν παρατηρήσῃ, ὅτι ὁ μόνος σκοπὸς
τῆς ἠθικῆς, καθὼς ἐγὼ τὴν παράστησα, εἶναι
ἡ εὐδαιμονία τῶν περὶ αὐτὴν ἀκολούθωντης, ὅτι
ὅλαι της αἱ συμβουλαὶ καὶ γνώμαι ἀφοροῦν
εἰς τοῦτο καὶ μόνον, καὶ ὅτι δὲν ἀπαγορεύει

ἄλλο πλὴν ὅ,τι δύναται νὰ βλάψῃ τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ παραγγέλει μόνον ὅ,τι εἶναι εἰς ἀπόλαυσιν αὐτῆς ἀναγκαῖον.

Γινόμεθα ἡθικοὶ, σπουδάζοντες καὶ πράττοντες τὰς ἐντολάς της· καὶ τὰ δύο ταῦτα εἶναι εἰς τὴν δύναμιν ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ὡς καὶ αὐτῶν τῶν παχυνόνων· ὅσον πρὸς τὴν σπουδὴν, ἡ ἡθικὴ εἶναι τὸ εὐκολώτερον πρᾶγμα· διότι ὅλαι της αἰ ἀλήθειαι εἶναι καταληπταί, καθὼς τ' ἀπόδειξα διὰ τῆς ἀπλότητος τῶν ἀρχῶν, ὅσας θεμελίωσα ἕως τὴν ὥραν, καὶ ὅσοι νέοι εἶναι ἱκανοὶ νὰ συλλαβεῖν καὶ νὰ σχηματίζουν λέξεις, μάλιστα ὅσοι γνωρίζουν ὀρεκτὰ τοὺς μεταφυσικοὺς τῆς συντάξεως κανόνας, ἔχουν νοητικὸν ἀνώτερον παρ' ὅσον ἀπαιτεῖται διὰ νὰ νοοῦν πᾶσαν ἀρχὴν, νὰ συνάξουν πᾶσαν συνέπειαν καὶ νὰ καταλαμβάνουν ὁλόκληρον τῆς ἡθικῆς τὸ σύστημα.

Ταύτης τῆς ἐπισήμης αἱ ἀλήθειαι ἔχουν τοῦτο τὸ ξεχωριστὸν, ὅταν κανεὶς πρῶτην φοράν τὰς μαυθάνῃ, νομίζει ὅτι δὲν πράττει ἄλλο παρ' ἀνάμνησιν αὐτῶν.

Ἡ πεῖρα, ἡ ἡθικὴ ἥτις εἶναι ταύτης ὁ

καρπὸς, μᾶς ὁδηγεῖ νὰ εὐρίσκωμεν δι' ἀσφαλῶν ὁδῶν τὴν εὐδαιμονίαν, τὴν ὁποίαν ὁ ἄπειρος ζητεῖ, τρέχων ἀπατηλοὺς δρόμους.

Ἡ ἠθικὴ δεικνύει, τί καταστάνει τὴν εὐδαιμονίαν, συμβουλεύει νὰ πράττωμεν ὅ,τι τὴν προμηθεύει, καὶ ν' ἀπέχωμεν ἀπ' ὅ,τι ἐμπορεῖ νὰ βλάβῃ ἡμᾶς καὶ τοὺς ἄλλους· ταῦτα εἶναι κεφαλαιωδῶς τὰ παραγγέλματά της· κἀνὲν ἀπ' ὅσα εἶπα καὶ θέλω εἶπῃ ἀκολουθῶς, δὲν εἶναι δυσκαταληπτότερον· διὰ τὸ δὲν ὀνομάζομεν δυσκατάληπτον καὶ τὴν προπαιδείαν (rudiment), βιβλίον, τὸ ὁποῖον ὑποχρεώνομεν ἀπανθρώπως τοὺς τρυφεροὺς νέους νὰ κατατρώγουν, καὶ μόνον ὅτι περιέχει ὀρεκτὸς δυσκολίας. ὥς νὰ βασανίζῃ καὶ νὰ τυραννῇ καὶ αὐτῶν τῶν προδεδηκότων τὸ καταληπτικόν;

Τὸ δὲ πρακτικὸν τῆς ἠθικῆς ἢ τῶν ἐντολῶντης ἢ ἐκτελέσεις εἶναι ὡσαύτως εὐκόλον· ἐπειδὴ δὲν περιλαμβάνουν ἄλλο παρ' ὅ,τι ἀπαίτεῖ τὸ καλῶς νουούμενον συμφέρον ἐκείνου νὰ πράττεται, καὶ ἂν ἡ τήρησις αὐτῶν εἶναι φορτικὴ κατὰ τὴν ὁποίαν σιγμὴν ἡ ἠθικὴ μᾶς ἀποτρέπει ἀπ' ὅ,τι ἤμποροῦσε νὰ βλάψῃ, εὐ-

ρισκόμεθα ὅμως τόσον κερδαιμένοι ὥς πρὸς τὸ ὅποιον ἐμποδίζεται, κακόν, ὥς ἀληθῶς δύσκολον εἶναι μόνον ἡ ἀρχή· δὲν ἅπαντ' ἀνεῖς δυσκολίας νὰ γένη διὰ τῆς ἠθικῆς εὐδαίμων, δύσκολον εἶναι νὰ θελήσῃ νὰ γένη δι' αὐτῆς.

Ὅσοι λέγουν, ὅτι ἡ ἠθικὴ προβάλλει πράγματα δυσκολόπρακτα, ἃς ἐρωτηθοῦν, ποῖος δὲν εὗρεν τὰ παραγγέλματά της εὐκόλα εἰς τὸ πρακτικόν; ὅχι διότι εἶναι δύσκολα, δὲν ἀποτολμῶσι νὰ τὰ δοκιμάσουν, ἀλλὰ διότι δὲν ἀποκοτοῦμεν, διὰ τοῦτο μᾶς φαίνονται δύσκολα (Σένεκας.)

Ἡ φιλοσοφία εἶναι δύσκολος, καθ' ὅσον ψυχρῶς τὴν θεωροῦμεν· οἱ πλείότεροι κατατρέβουν τὴν ζωὴν των, σχεδιάζοντες γνώσεως σχέδια, χωρὶς νὰ τὰ βάλλουν ποτὲ εἰς ἔργον· διότι ὑποθέσεων χεῖμαρρος, περισπασμοί, βιωτικὴ τύρβη καὶ παθῶν σοφίσματα τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσιν ἀκαταπαύστως· ἄλλοι δὲ προσεγγίζουν εἰς τὸν ἀφανισμόν τῆς υἱείας, τῶν ὑπαρχόντων καὶ τῆς

ἡσυχίας τῶν, χωρὶς νὰ κάμουν, πάρεξ ἀτε-
 λείς σκέψεις περὶ ταύτης τῆς ἀλλεπαλλήλου
 τῶν ἀλλουιώσεως, καὶ χωρὶς ποτε νὰ αἰσθαν-
 θοῦν παρὰ ψυχρὸν θέλησαν νὰ βάλουν εὐτα-
 ξίαν.

Τὰ πάθη ὑπερισχύουν καὶ μᾶς νικοῦν, ὅταν
 μ' αὐτὰ φιλονικῶμεν καὶ πολεμῶμεν· διὰ νὰ
 τὰ καταδαμῶσιν τις, χρειάζεται νὰ τὰ προκα-
 ταλάσῃ καὶ νὰ τὰ ἐξουσιάσῃ ὥσταν μ' ἔφο-
 δου· ἂν ὅμως προφανερῶς κατ' αὐτῶν ἐπα-
 νάσασιν μὲ γογγυσμοὺς καὶ ἀπειλὰς, ἢ μὲ ἀ-
 πλὰς σκέψεις περὶ τῆς εὐδαιμονίας τῶν ὅσους
 βλέπει ἐλευθέρους, κατ' ἀρχὰς τὸν κολακεύουν
 καὶ μετ' ὀλίγον τοῦ διπλασιάζουν τὰ σίδηρα.

Κύτταξε τὸν ἵππον κατὰ νῆυν νὰ σηκωθῇ
 ταχύ· ἂν πηδῇ περὶ τῆς κλίτης εὐθὺς ἀφ'
 οὗ ξυπνήσῃ, δὲν σοχαῖζεται πλέον νὰ ξανα-
 πλαγιάσῃ· ἂν ὅμως ἀναβάλῃ ὀλίγα λεπτά, τὰ
 διαδέχονται ἄλλα· εὐθὺς ἡ φαντασία τρέχει
 εἰς βοήθειαν τῆς ὀκνηρίας· τοῦ σχεδιάζει πρῶ-
 του μίαν ἰδέαν, ὑψέρον ἄλλην, ὥστε τὸν ἀποσ-
 πᾶ ἀπὸ τὸν σκοπὸν, καὶ ὅταν ἐγείρεται, ἡ
 ὥρα εἶναι περασμένη.

"Ὅσοι κατατρίβουν τὴν ζωὴν τῶν, διανοού-

μενοι νὰ γένουν φρόνιμοι, παθαίνουν ἀπαράλ-
λακτα, ὡς ἔπεται: ἔντι ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔπρεπε
ν' ἀπέχουν, τοὺς θέλγει. Θὰ τοὺς βλάβῃ ἀ-
ναμφισβόλως, ὅμως ἀκόμη δὲν ἄρχισε, καὶ ἐν
τοσούτῳ δὲν δοκιμάζουν κανέν λυπηρόν·
ἢμποροῦν λοιπὸν ν' ἀναβάλουν· ἀναβάλλουν
σήμερον, ἀναβάλλουν αὔριον, καὶ ὅταν τὸ
κακὸν φανερωθῇ, δὲν εἶναι πλεόν καιρὸς νὰ τὸ
προλάβουν, καὶ τὸ πάθος τὸ προξένησε μόνον,
διότι τὸ συμβουλευθήσαν, ἂν ἔπρεπε νὰ ἐλευ-
θερωθοῦν.

Πρὸς τοῦτοις ἀπατάται ὅς τις, προσηλωμέ-
νος εἰς τὰς ἡδονὰς τῶν αἰσθήσεων, ζητάζεται,
ὅτι ἡ φιλοσοφία δὲν ἔχει ἡδονὰς, καὶ διὰ τοῦ-
το τὴν ἀποφεύγει· εἶναι, εἶναι ἀναμφισβόλως
φιλοσοφικαὶ τερπνότητες, ἀναπαύονται τὰς
ἡδονὰς τῶν αἰσθήσεων, μολον ὅτι δὲν ἀντί-
κεινται μὲ ταύτας, παράξ καθ' ὅσον ἢμποροῦν
νὰ βλάβουν.

Ὅταν ὁμιλήσῃ περὶ τῆς αὐτοκρατείας, θέ-
λω ἀποδείξῃ, ὅτι ν' αὐτοκρατῶμεν ἢ ἕξαι,
ἀπὸ τὴν ὁποίαν συνίσταται τῆς ἠθικῆς τὸ πρακ-
τικόν, ὅχι μόνον δὲν φθείρει, ὡς νομίζεται,
τῆς ζωῆς τὰ θέλγητρα, ἀλλὰ γίνεται καὶ εὐά-

Θέλω παραστήσῃ μόνου τινος λόγους ἀκόμη πρὸς βεβαίωσιν καὶ σερέωσιν, ὅτι τῆς ἠθικῆς ἡ πρόοδος εἶναι παλὺ ἀναγκαία καὶ ὠφέλιμος, καὶ πρὸς ἐξάλειψιν τῶν κατ' αὐτῆς διαδοθεισῶν προλήψεων.

Τὸ συνειδὸς, ἐκεῖνο τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ αἴσθημα, τοῦ ὁποίου ὁ μὲν ἐλεγχος ἀποπληρεῖ τῶν νόμων τὴν ἀνεκανόνητα, ἡ δὲ ἀποδοχὴ καὶ συγκατάνευσις ἐπέχει χώραν ἐπαίνων καὶ παρηγορεῖ τὸν ἀθῶον καὶ ἀδικούμενον, τοῦτο, λέγω, τὸ συνειδὸς δὲν ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ εἰς ἄνθρωπον ἠθικῆς ἀμέτοχον.

Τοῦ ἀληθοῦς καλοῦ καὶ κακοῦ ἡ γνώσις ἀποτελεῖ τὴν δικαίαν συνειδῶκα. οὗ τίνος ἀνθρώπου τὸ συνειδὸς ἔχει κανόνα καὶ ὁδηγὸν μόνον τὰς γνώμας τῶν περὶ αὐτοῦ, εἶναι δόκιμον ἢ ἀδόκιμον καὶ τὸ ἀληθὲς ἢ σφαλερρὸς ἐκείνων ἰδέεσσι τῆς συνειδῶκα τινος ἀπολαττούτος στρατιώτου, ἔχοντι κανόνα καὶ παρηγορημὰ τὸ συνειδὸς τῶν στρατιωτῶν του, δὲν του ἐλέγχει διὰ τὴν ἀρπαγὴν· τὸ δὲ συνειδὸς τοῦ συζῶντος μὲ φιλοπόνοους, δὲν του τύπτει διὰ τὸ φονικὸν ἀμάρτημα, τὸ ὁποῖον ὀνομαζέται μο-

νομαχία (duel)· ἓνας σατράπης, ἢ ἐξουσια-
 ζῆς δυναστεύει τοὺς ὑπεξουσίους, τοὺς κατα-
 ναγκάζει εἰς χαμερπείας καὶ τοὺς κρατεῖ εἰς
 δυσυχίαν, καὶ μύλα ταῦτα δὲν αἰσθάνεται συ-
 νειδότης τύψιν· διότι τοιαῦτα πράττουν οἱ πλειό-
 τεροι ἐξουσιασαί.

Ἡ ἠθικὴ εἶναι ἀμετάβλητος καὶ πάντοτε ἡ
 αὐτή· δείχνει καὶ κηρύττει ὡς κακὸν τὴν ἀδι-
 κοπραγίαν, ἃς τὴν ἔπραξεν ὁποῖος δήποτε ἐναν-
 τίων ὁποιοῦδήποτε, ἐκτὸς μόνου ἂν τύχῃ πε-
 ρίσαις ἀναγκαίᾳς ὑπερασπίσεως.

Τὸ ἴδιον πράττει καὶ περὶ τοῦ καλοῦ, θεω-
 ρεῖ ὡς τοιοῦτον μόνου ὅ,τι ὠφελεῖ εἰς τοὺς ἀν-
 θρώπους· κατ' αὐτὰς τὰς ἀρχάς, πόσαι πρά-
 ξεις θεωρούμεναι ὡς ἐνδοξοί, εἶναι ἐγκλημα-
 τικαὶ καὶ ἀξιοκατάκριτοι! καὶ ἐξεναντίας πόσα
 πράγματα ἐκλαμβάνονται ὡς ἀξιόμεμπτα καὶ
 ὡς τοιαῦτα καταδικάζονται, καὶ ὁμῶς εἶναι
 τῇ ἀληθείᾳ ὁδίαφρα!

Ἡ ἠθικὴ πάντοτε ἀληθὴς, πάντοτε ὀκρι-
 δῆς καὶ πάντοτε ἀδιάστροφος ἀπὸ ἰδία συμφέ-
 ροντα, δὲν συγχωρεῖ τὸ σφάλμα, εἰμὴ διὰ
 τῆς ἐξιλεώσεως, καὶ ὡς ἐξιλεώσιν θεωρεῖ μό-
 νου τὴν, ὅσον ἐνδέχεται, ἐντελὴ τοῦτου θερα-

πείαν· κάθε ἄλλος ἀπολύσεως τρόπος φαίνεται εἰς αὐτὴν ἐναντίως μὲ τὴν δικαιοσύνην· ἐπὶ-
 ρές τι; πρέπει νὰ τ' ἀποδώσῃς· συκοφαντήσεις;
 πρέπει νὰ γνωρίσῃς τὸ σφάλμα σου καὶ νὰ θε-
 ραπεύσῃς τὴν συκοφαντίαν· ἀπάτησες; πρέπει
 νὰ πληρώσῃς τὴν διὰ τῆς δολιότητος πραξε-
 νηθεῖσαν ζημίαν· εἰς ὀλίγα λόγια, ὁ αἴτιος
 ὁποιουδήποτε ἀδικήματος χρεώσῃ νὰ νομίσῃ
 ἑαυτὸν ἐλεύθερον μόνου, ὅποταν ὁ ἀδικηθεὶς
 τὸν συγχωρήσῃ· ἐξ οἰκείας προαιρέσεως καὶ τὸν
 ἀπολύσῃ ἀπαραδίχως.

Οἱ ἄτιμοι καὶ ψευδόχρηστοι καὶ ὅσοι πιεστοὺν
 συμβιβασμοὺς καὶ συνδιαλλαγὰς μὲ τὸν Θεόν,
 θέλουν νομίσῃ αὐστηρὰν αὐτὴν τὴν ἠθικὴν,
 τὴν κηρύττουσαν, ὅτι κακὸν εἶναι ἡ βλάβη,
 καὶ καλὸν ἡ ὠφέλεια· εἰς τοὺς τιμίους ὁμῶς
 τοιαύτη ἠθικὴ φαίνεται συγκαταβατικὴ καὶ ἐ-
 πεικὴς· διότι δὲν τοὺς ξενοχωρεῖ ποσῶς, οὔ-
 τε τοὺς χαλιναγωγεῖ, ὅλλ' ἐξ ἐναντίας τοὺς
 προσκατεύει· δὲν ἔχει νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ ἀπ'
 ὅ,τι κακὸν νὰ πράξουν δὲν θέλουν, ἀλλὰ τοὺς
 ὑπερασπίζει ἀπ' ὅ,τι κακὸν ἠθικὴ σαθρὰ καὶ
 χαύνη δὲν τοὺς φυλάττει· θαρσύνετε νὰ γέννη-
 τε σῶφρονες καὶ γνωστικοί, καὶ εὐθὺς ἀπὸ τῆν

πρώτην συμῆν τῆς εὐτολμίας σας, εἰσθε εὐ-
λεύθεροι· ἡ τύχη σας ἀποφασίζεται, καὶ ἡ εὐ-
δαιμονία σας λαμβάνει σερέωσιν.

Κρατεῖ κανεῖς εἰς τὰς χεῖρας τὴν τύχην, ὅ-
ταν εἶναι γευναῖος νὰ λέγῃ, ἄρκεῖ τὸ σον,
καὶ νὰ διαμένῃ εἰς αὐτό· ὅθεν ὅστις περιορί-
ζεται εἰς τὸ ὠφέλιμον, ἀρκεῖται παρευθὺς, καὶ
τότε δὲν τὸν μένει ἄλλο, παρὰ ν' ἀπολαμβά-
νῃ καὶ νὰ χαίρεται· αὐτὸς ὁ ὅρος, τὸν ὁ-
ποῖον ὁ ἄσωτος δὲν γνωρίζει, εἶναι εἰς τὴν
ἐξουσίαν τοῦ σώφρονος.

Ἡ ἠθικὴ εἶναι πάσης ἡλικίας ἡ ἐπιστήμη·
διότι καθεὶς κατὰ πᾶσαν ἡλικίαν, δὲν ἔχει
παρὰ τὴν εὐδαιμονίαν πρῶτον καὶ κύριον σπου-
δοζόμενον· λοιπὸν γίνεται σκέψις ν' ἀρχίσῃ;
εἶναι πάντοτε πολλὰ ἀργὰ, ὡς πρὸς τὸ πα-
ρελθόν, ὅμως ἀρκετὰ γρήγορα ὡς πρὸς τὸ
παρὸν καὶ μέλλον· αὐτὴ δὲν ζητεῖ ποσῶς προε-
τοιμασίαν, ἀλλ' ἀπόφασιν μόνον.

Εὐδαίμων ἀληθῶς δὲν εἶναι, ὅστις ἐξεύ-
ρει ὅσον καὶ ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν εὐδαιμονίαν·
μήποτε τὸ πεισεύσητε· ἀλλ' ὅστις ἀποφεύγει
τὸ κακόν. ὅθεν θέλετε γνωρίξῃ τῆς ἠθικῆς τὸν

G

ἀπαδὸν ὅχι ἀπὸ τούτους λόγους, ἀλλ' ὑπὸ τὰς
 πρῶξεις του.

Ὅχι μόνον πρέπει νὰ μὴ περιορίζῃς τὴν
 σπουδὴν σου εἰς τὰς φιλοσοφικὰς δόξας καὶ νὰ
 μὴ τὰς μεταδίδῃς, ἢ κοινολογῇς μὲ ἰσχυρο-
 γνωμίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴν ἐπαγγέλλῃσαι τὸν
 φιλόσοφον· πολλὰ παραδείγματα ἔδειξαν, πό-
 σου εἶναι κινδυνώδεις νὰ φαίνεται κανεὶς σοφώ-
 τερος παρὰ τοὺς ἄλλους· διόρθωνε τὰ ἐλατ-
 τώματά σου χωρὶς νὰ καταδοῇς καὶ νὰ ἐλέγ-
 χῃς τὰ τῶν ἄλλων καὶ νὰ περᾷξῃς τὴν κοι-
 νὴν δόξαν· ἢ μεταρρίθμισις καὶ διόρθωσις τῆς
 πολιτικῆς κοινωνίας εἶναι ἔργον τῶν διοικούν-
 των· νὰ γίνῃ δὲ εὐδαίμων χωρὶς πολὺν κρότον
 ἔχει καθεὶς ἐξουσίαν.

Θελετὲ εἰσθε εὐδαίμονες, καθ' ὅσον θὰ ἤ-
 σθε φρόνιμοι, καὶ τοῦτο εἶναι εἰς τὴν δύναμιν
 ἐκάστου· δοκιμάσατε ὃ ἀνατρέψετε αὐτὴν τὴν
 ἀλήθειαν καὶ ἂν δὲν δυνηθῇτε, καταπεισθῇτε,
 ὅτι ἡ ἠθικὴ μᾶς εἶναι ἀναγκαία πρὸς εὐδαιμο-
 νίαν· ὅ,τι φανέρωσα εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιον,
 δὲν θέλω παύσῃ νὰ ὁμιλήσω καὶ εἰς τὸ ἐπὶλοι-
 παν τοῦ Συγγράμματος τούτου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Π ε ρ ι Π α θ ῶ ν.

Η κατ' ἀξίαν διατίμησις (ξετίμησις) προϋποθέτει τὴν γνῶσιν τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ, καὶ ἐπομένως τὴν γνώρισιν τῆς ιδιότητος τῶν πραγμάτων νὰ προξενοῦν τὸ πρῶτον, ἢ τὸ δεύτερον· ὅθεν ἐπίσης εἶναι ἀναγκαῖον νὰ γνωρίζωμεν τὰ ἐλαττώματα τῶν πραγμάτων, ὅσα ἄλλοι ὑπὲρ ἀξίαν ἐκτιμῶσι, καθὼς τὴν ὑπεροχὴν τῶν ὅσα ἡμεῖς οἱ ἴδιοι προτιμῶμεν.

Ἄφοῦ ἔκαμα γνωστὰ ὅσα ἀγαθὰ ἡ ἠθικὴ μᾶς παρασαίνει ὡς ἀναγκαῖα διὰ τὴν εὐδαιμονίαν, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ λαλήσω περὶ τῶν παθῶν, ἀπὸ τὴν εὐχαρίστησιν τῶν ὁποίων ἀδιακρίτως, οἱ ἠθικῆς ἀμέτοχοι δοξάζουν, ὅτι συνίσταται ἡ εὐδαιμονία.

Τὰ πάθη εἶναι ἐπιθυμητικά, ἢ ἀποθυμητικά τοῦ κοινοῦ αἰσθητηρίου κινήσεις, καθὼς εὐαρέσως ἢ δυσαρέσως μᾶς διαθέτουν τὰ ἀντικείμενα· ὅθεν διακρίνονται εἰς δύο, εἰς πάθη ἐπιθυμίας, καὶ ἀποθυμίας (ἀποσροφῆς) πάθη·

κατὰ τὴν ὥραν γίνεται λόγος μόνου περὶ τῶν πρώτων.

Τὰ πάθη διεγείρονται καὶ εἶναι σφοδρὰ, ἢ ἀδύνατα, κατὰ τὴν αἰσθητικὴν ἡμῶν δύναμιν, καὶ καθὼς ἐνεργοῦν εἰς αὐτὴν τὰ ἀντικείμενα.

Τὰ πάθη εἶναι ἅφ' ἑαυτῶν ἀδιάφορα καὶ δεῦν ἡμποροῦν νὰ ὠφελοῦν, ἢ νὰ βλάπτουν, πᾶρεξ ἀναφορικῶς πρὸς τὸ καλὸν ἢ κακὸν ἀντικείμενον, πρὸς τὸν βαθμὸν, κατὰ τὸν ὅποιον τὰ αἰσθανόμεθα, καὶ πρὸς τοὺς τρόπους, ὅσους μεταχειριζόμεθα νὰ τὰ εὐχαριστῶμεν.

Ν' ἀφανισθοῦν τὰ πάθη εἶναι πρῶγμα τῶν ἀδυνάτων· διότι πρέπει πρῶτον νὰ ἐξαλειφθῇ ἡ αἰσθητικὴ δύναμις, κί ἂν ἦτον δυνατόν ταύτης τῆς δυνάμεως ἡ ἐξάλειψις, ὁ ἄνθρωπος τότε θὰ ἐξοῦσε, καθὼς τὰ φυτὰ, ἀναισθητῶν καὶ ἀπορρόφῶν μόνου ὑγρὰ θρεπτικά, καθὼς ἐκεῖνα.

Τὰ πάθη εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον φυσικά, καὶ ἀπ' αὐτὸν ἀχώριστα· διότι εἶναι ἀναγκαία συνέπεια τοῦ αἰσθητηρίου του, χωρὶς τὸ ὅποιον δεῦν θὰ ἦτον ἄνθρωπος· τῆς ἡθικῆς λοιπὸν ὁ σκοπὸς δεῦν εἶναι, οὐτ' ἔμπορεῖ

να ἦναι ἢ ἐξάλειψις, ἀλλ' ἢ μετρίαισι καὶ χαλινάγωγία, τῶν παθῶν.

Ὁ ἀπαθὴς ἄνθρωπος, τουτέστι ὁ ἀναίσθητος, δὲν χρειάζεται τὴν ἠθικὴν ἐπίσην, καθὼς δὲν ἔχουσι χρεῖαν ἀπ' αὐτὴν τὰ φυτά.

Ἡ ἠθικὴ λοιπὸν δὲν ἀποσβύει τὰ πάθη ἀλλὰ τὰ κυβερνᾷ, δυνεύουσα ἐν ἀμετάσλητου τέλους, ἡγουν τὴν μόνιμον εὐαρέστησιν, περὶ τῆς ὁποίας ἐλάλησα ἕως τῶρα· τὰ μετριάξει, διδάσκει τῶν ἀντικειμένων τὴν κατ' ἀξίαν διατίμησιν, τὸ ὅποιον θελω δεῖξῃ ἀκολουθῶς τέλος πάντων μᾶς διδάσκει νὰ τὰ νικῶμεν διὰ τῆς αὐτοκρατείας, περὶ τῆς ὁποίας θέλει ἦναι τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ πρώτου μέρους τοῦ συγγράμματος τούτου.

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει κυρίως ἐν μόνον πάθος, τουτέστι τὸ συμφέρον, ἂν ἐννοῇ τις μετὰ τὴν τὴν λέξιν πᾶν ὅτι ἐπιθυμεῖ· ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ συμφέρον φέρεται ἐν γένει εἰς τρία διάφορα ὑποκείμενα, εἶναι ἀναγκαῖον διὰ τοῦτο νὰ τὰ θεωρήσωμεν εἰς τρία χωριστὰ κεφάλαια, ἐπιγραφόμενα περὶ πλούτων, τιμῶν καὶ ἡδονῶν· καὶ ἐπειδὴ θελω λαλήσῃ μόνον διὰ νὰ τὰ κρίνωμεν, χρειάζεται

πρὸ πάντων νὰ διορίσω μίαν εἴθνην ἢ μέτρον διατιμῆσεως, καὶ τοῦτο θέλει εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ ἐπομένου κεφαλαίου.

Δὲν πρέπει νὰ θαυμάσῃ κανεὶς, ἂν τοῦτο τὸ περὶ παθῶν κεφάλαιον φανῇ πολλὰ σύντομον· διότι εἶναι ἄρκετὰ μακρὸν, ἂν ὁ γενικὸς αὐτῶν ὁρισμὸς εἶναι φανερός, καὶ ἂν αὐτῶν ἡ πηγὴ καὶ πρωτεύουσα ιδιότης ἀνακαλύφθησαν, ὅσον ἔπρεπε.

Ἐπειδὴ εἰς ὅλου τοῦ σύγγραμματος γίνεται λόγος περὶ παθῶν, πρέπει τὰ παραγγέλματα νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὰ περὶ ἐκάστου πάθους κεφάλαια· τὸ δὲ παρὸν γενικὸν κεφάλαιον δὲν ἡμποροῦσε νὰ ἔχῃ πλεον, παρὰ τὴν ἔκτασιν τῶν συλλογισμῶν καὶ διαλέξεων, μὲ τὰ ὁποῖα ἤθελε τις τὸ γεμίσῃ· ἀλλ' ἡ ἠθικὴ χρεωσθεῖ νὰ πλουτῇ ἀπὸ λόγιους καὶ ὅχι ἀπὸ συλλογισμοὺς, καὶ νὰ διδάσκῃ πλειότερον παρ' ὅσον διαλέγεται, νὰ δεικνύῃ δι' ὁρχῶν καὶ νὰ φέρῃ ἀποδείξεις διὰ συνεπειῶν· ἡ ἀξιάτης συνίσταται ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν, τὴν ἀλληλουχίαν καὶ ἀλήθειαν τῶν παραγγελλμάτων· ἐν τοιοῦτον βιβλίῳ πλεον παρ' ἄλλο πρέπει νὰ ᾔηται πλούσιον ἀπὸ ιδέας καὶ σύντομον εἰς τὰς ὁμιλίαις καὶ διηγήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

Περὶ διατιμήσεως (del' appreciation).

Τὰ πάθη μᾶς κινουῦν, ὡς οἱ ἄνεμοι· τὸ δὲ λογικὸν μᾶς κυβερνᾷ, ὡς ὁ κυβερνήτης τὸ πλοῖον· χωρὶς ἀνέμους δὲν θὰ ἤμπορούσαμεν νὰ ἐνεργῶμεν, καὶ κακῶς θὰ ἐνεργούσαμεν χωρὶς κυβερνήτην. Ἰδοὺ τοῦ προηγουμένου κεφαλαίου ἡ συνέπεια.

Τὰ πάθη εἶναι ζωνηρά, καθ' ὅσον πιεζόμεν, ὅτι τοῦτο ἢ ἐκείνο τὸ πρᾶγμα μᾶς εἶναι ἀναγκαῖον διὰ τὴν εὐδαιμονίαν, ἢ ὅτι προξενοῦν τὴν δυσυχίαν· ἢ δὲ διατίμησις, δείχνουσα τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων ἐπὶ ῥόοιαν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν καὶ δυσυχίαν, μᾶς προελευθερώνει ἀπὸ πολλὰ πάθη.

Λοιπὸν νὰ μάθῃ τις νὰ διατιμᾷ, θέλει νὰ εἴπῃ, ν' ἀποκτήσῃ τῶν ὠφελέμων πραγμάτων τὴν γνώρισιν καὶ τὸ μέσον ν' ἀδιαφορῇ ἀπὸ τ' ἀνωφελῆ, ἢ καὶ ἀπ' ὅσα ἐπωφελῆ δὲν ἐμπορεῖ νὰ ἔχῃ, καὶ τέλος νὰ παρηγορεῖται, ὅταν χάσῃ ὅσα εἶχεν.

“Ὅς τις διατιμᾷ τὰ πράγματα ὑπὲρ τὴν αὐτῶν ἀξίαν, ἤγουν πλεον παρ’ ὅσου ἀξίζουν, ἐκεῖνος ἄς ᾔηται κατ’ ἄλλου λόγου καὶ φρονιμώτατος, δὲν θὰ δυνηθῇ ν’ ἀποφύγῃ πολὺν καιρὸν τὴν διαφθορὰν τῶν συγχρόνων του· ἀλλὰ δὲν ἐμπορεῖ νὰ ᾔηται σοφὸς καὶ νὰ διατιμᾷ κακῶς· τὸ πρῶτον πρὸς τὴν σοφίαν βῆμα εἶναι ἡ ἀπόκτησις ὀρθῆς ἰδέας καὶ κρίσεως περὶ τῶν πραγμάτων.

“Ὅς τις δὲν γνωρίζει τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων ἀξίαν, κινδυνεύει νὰ παραμελῇ τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ νὰ διώκῃ τὴν σκιάντης· ἐξουαντίας δὲ, ὅς τις διατιμᾷ κατ’ ἀξίαν, εἶναι εἰς τὴν εὐδαιμονίαν πλησιέστατα· διότι ἐξεύρει ὅτι ὀλίγα πράγματα τὴν κατασαίνουν.

Μάθετε νὰ ἐκτιμᾶτε καλῶς, καὶ τότε θέλετε ἐπιθυμῇ ὀλίγα· διὰ ν’ ἀδιαφορῇτε χωρὶς τινα δυσκολίαν περὶ ἀπείρων πραγμάτων, ἀρκεῖ νὰ τὰ διατιμᾶτε κατ’ ἀξίαν· διότι ὅσα δὲν ἀνάφερα ὡς ἀναγκαῖα πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, χάνουν ὅλα πολὺ ἀπὸ τὴν ὑποθετομένην αὐτῶν τιμὴν, ὅταν τὰ σαθρίσωμεν μὲ τὴν σαθρὰν τῆς ὀρθῆς κρίσεως· ἄς ἐνθυμηθῶμεν τῆς νηπιότητος τὰ πάθη· ἐκεῖ θέλομεν εὖρῃ τὴν

εἰκόνα τῶν ὅσα μᾶς κινεῖν κατὰ τὴν ἀνδρικήν
ἡλικίαν.

Ἡ φαντασία ζωγραφίζει τὰ ὑποκείμενα πάν-
τοτε, καθὼς τὰ παρασαίνει ἡ ἐπιθυμία· ἀλ-
λὰ μετὰ τὴν ἀπόλαυσιν παύει τὸ φάντασμα·
βλέπομεν τὴν ἀληθῆ ἐκείνων κατὰσασιν καὶ λυ-
πούμεθα, διότι ἐμαχθήσαμεν καὶ βασανίσθη-
μεν διὰ πράγματα, ὅσα δὲν ἄξιζαν κόπους τό-
σους καὶ βάσανα τόσα.

Ἡ ἐπιθυμία καὶ μεταμέλεια (α) εἶναι δύο
κινήσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ ζωὴ τοῦ ἀσφα-
λου ταραττέται συνεχῶς· μετριάζοντες ὅμως
καὶ σώφρονίζοντες τὰς ἐπιθυμίας μας, προλαμ-
βύνομεν τὰς μεταμελείας, καὶ ἐκτιμῶντες
κατ' ἀξίαν, ἔχομεν ἐπιθυμίας ὀλίγας.

Σκεπτόμενος κανεῖς καὶ παρατηρῶν τὴν ὀ-
λίγην ὠφέλειαν καὶ εὐτελεῆ ἀξίαν τῶν πραγ-
μάτων ἀπ' ὅσα κυριευόμεθα, δὲν πράττει ἄλ-
λο, πᾶρεξ νὰ ξεσχίξῃ τῆς ματαιότητος ἡμῶν
τὸ κάλυμμα· ἀληθῶς ἐλέχθη, ὅτι γενοῦμε

(α) Ἦγευ ἡ μετὰ τὴν ἀπόλαυσιν τινος ἀνωφε-
λῆς ἡ ἐπιβλαβὴς πράγματος ὑπερχομένη λυ-
πηρὰ μετανόησις.

νός τις πολλά φιλόσοφος, δὲν ἀγαπᾷ σχεδὸν πλεονὺς ἐνεργῇ καὶ νὰ πραγματοποιῇ.

Ἐπειδὴ τὰ πάθη εἶναι πάντοτε συνέπεια τῶν ἰδεῶν, ὅσας σχηματίζομεν περὶ τῆς εὐδαιμονίας, διὰ τοῦτο εἶναι πολλὰ ἀναγκαῖον νὰ ἐχῶμεν γνώσεις ὀρθὰς καὶ ἀκριβεῖς περὶ τοῦτου τοῦ σύμβουλου πρακτιμένου.

Ὁ ὀρθὸς λόγος ἀπαιτεῖ, καθὲν ἠθικὸν σύγγραμμα νὰ ὀρίσῃ ἀπ' ἀρχῆς τὴν εὐδαιμονίαν καὶ νὰ προσδιορίσῃ, ἀπὸ τί συνίσταται καὶ πῶς ἀποκτᾶται· καὶ ὅταν ἡ εὐδαιμονία ὀρισθῇ, εἶναι εὐκόλου νὰ γνωρίσωμεν ὅσα εἰς αὐτὴν ἀφορῶσιν· ἀφ' οὗ δὲ γνωρισθοῦν αὐτῆς τὰ συστατικὰ ἀγαθὰ, δὲν εἶναι δύσκολον ν' ἀφιερῶμεν εἰς αὐτά· τέλος πάντων ἀφοῦ ὁ πρὸς αὐτὴν δρόμος γένη γινώσκος, δυνάμεθα νὰ μὴ τὸν παραγνωρίσωμεν, ἢ τουλάχιστον νὰ τὸν εὗρωμεν πάλιν, ἂν παρατραπῶμεν.

Ἐπεὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ παρόντος συγγράμματος, ὅτι ἡ εὐδαιμονία εἶναι μόνιμος καὶ σταθερὰ εὐαρέσκεις· λοιπὸν χρεωστούμεν νὰ διατιμῶμεν τὰ πράγματα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς εὐαρεσθήσεως, τὴν ὁποίαν ἡμποροῦν νὰ μάς προξενῶν.

Ἀγαθὰ τινα συζαίνουσι ἀναγκαίως τὴν εὐδαιμονίαν καὶ εἶναι ὅσα πολλάκις εἶπα, ἡ ὑγεία, ἡ αὐταρκτητορία, ἡ ἐλευθερία, ἡ ἡσυχία, αἱ τερπναὶ καὶ τακτικαὶ ἀπολαύσεις καὶ ἡ ἠθικὴ ἂν ὅ,τι ἄλλο πρῶγμα θέλωμεν νὰ διατιμήσωμεν, ἀναφέρεται εἰς καὶ ἐν τούτων τῶν ἀγαθῶν, εἶναι ὠφέλιμον· ἀλλέως ὅμως εἶναι ἀναμφισβήτητος ἐπιβλαβές· διότι ὅ,τι ἀντίκειται εἰς καὶ ἐν ἀναγκαῖον ἀγαθόν, εἶναι βέβαιον κακόν.

Ἴδου δύο ἀσφαλεῖς διατιμήσεις ἀρχαί· διότι αἱ βάσεις τῶν εἶναι ἀσάλευτοι· πῶς ἓνας ἐμπορεῖ δι' αὐτῶν νὰ διακρίνῃ τὸ ἀληθὲς ἀγαθὸν ἀπὸ τοῦ ψευδὲς καὶ νὰ γνωρίζῃ κατ' αὐτὸ τὸ μέτρον, ἂν τὰ πλούτη, αἱ τιμαὶ καὶ ἡδοναὶ τὸν καταζαίνουσι εὐδαίμονα, καὶ ἂν χωρὶς ταῦτα δὲν δύναται νὰ εὐδαιμονῇ.

Ἐχε ἀσφατῇ διατιμήσεως κανόνα, καὶ κατὰ τὴν ἐκ τούτου πηγάζουσαν συνέπειαν καὶ ὅχι κατὰ τὴν ὑπόληψιν τῶν ἄλλων, κρίνε τὴν ἀξίαν τῶν πραγμάτων· χωρὶς τοῦτο ἡ σπουδῆ σου θέλει εἶναι ματαία, καὶ ἡ εὐδαιμονία σου ἀδέσβαιος· καὶ ἔχων καλοὺς ὀφθαλμοὺς, θὰ προτιμᾷς νὰ τοὺς κλείῃς, ἐνδίδων νὰ ὁδηγῇσαι ἀπὸ τυφλοῦς.

“Όταν τι σου ἦναι πρὸς βάρος, μὴν ἐξετά-
 ζῃς ἂν παρ’ ἄλλων νομίζεσαι εὐδαίμων, διότι
 τὸ ἔχεις· ἀπόδειξις ἀρκετὴ, ὅτι ἀπατῶνται, εἴ-
 ναι ὅτι ἐκεῖνο σ’ ἐνοχλεῖ· κάθε τι εἶναι σχετι-
 κόν, καὶ τίς ἄλλος παρὰ σὲ ἠμπορεῖ κάλλιον
 νὰ κρίνῃ τὴν πρὸς σὲ ἀναφορὰν τοιούτου πράγ-
 ματος;

Ἡ συνηθιστέρα κατάχρησις τῆς ζωῆς, ἡ κοι-
 νοτέρα αἰτία τῆς ὀλίγης εὐχαριστήσεως, τὴν
 ὁποῖαν αἰσθανόμεθα εἰς αὐτὴν, προέρχεται ἐκ
 τοῦ διότι ζῶμεν διὰ νὰ εὐχαριστῶμεν τὴν γνώμην
 τῶν ἄλλων καὶ ὅχι τὰς ἰδικὰς μας κλίσεις· ὅ-
 θεν κ’ ἔχοντες ὅσα τελειοποιῶσι τὴν εὐδαι-
 μονίαν, πάλιν εἴμεθα δυσυχεῖς.

Ἡθικῶς, καθὼς φυσικῶς, ἀπατῶμεθα ὡς
 ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόνου, διότι λογαριάζομεν καὶ
 συλλογιζόμεθα κατ’ ἐκείνους, οἳ τινες μᾶς πα-
 ρατηροῦν· ἀλλ’ ἡμεῖς εἴμεθα οἱ αἰσθανόμενοι.
 λοιπὸν αὐτὰς τὰς αἰσθήσεις μας πρέπει καὶ νὰ
 συμβουλευώμεθα· νὰ δυσυχῇ τις διὰ νὰ εὐχα-
 ρισῇ τῶν ἄλλων τὴν γνώμην, εἶναι θυσία αὐ-
 τοπωτάτη.

Ν’ ἀφίνωμεν τοὺς ἄλλους νὰ λέγουν, κ’ ἡ-
 μεῖς νὰ ζῶμεν κατὰ τὴν εὐχαρίστησίν μας εἴ-

ναι κανὼν πάντοτε ἐπωφελής· ὁ φρόνιμος φυλάττων πιστῶς τὸν κανόνα τοῦτον, ἐμπορεῖ, βλέπων ὅτι περὶ τὸν ἀπαντᾷ, νὰ λέγῃ, πόσα πράγματα δὲν χρειάζομαι, καὶ πόσον εἶμαι εὐδαίμων, διότι δὲν τὰ ἔχω!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Περὶ Πλοῦτου.

Πλοῦτος εἶναι πᾶν ὅσον ὑπερέχει τὴν εὐπορίαν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ εὐπορία, καθὼς καὶ ἄλλοτε τὸ εἶπα, μᾶς ἐξαρκεῖ νὰ θεραπεύωμεν τὰς χρείας καὶ νὰ ἔχωμεν τῆς ζωῆς τὰς ἀναπαύσεις, τουτέστιν ὅσα ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμα, ὁ πλοῦτος ἄρα δὲν ὑπερβαίνει τὴν εὐπορίαν κατ' ἄλλο, πᾶρεξ καθότι προμηθεύει τὸ περὶ τὸν.

Ὅσον ὑπερβαίνει τὴν εὐπορίαν, δὲν ἐμπορεῖ νὰ χρησιμεύῃ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν ἄλλο, παρ' ὅτι νὰ προξενῇ ἱκανὸν εἶναι τὸ περὶ τὸν· δηλονότι διὰ τὴν ἀποκτήσῃ τις, ὡς ἐπὶ τὸ

πλείστον δοκιμάζει πολυειδή βάσανα καὶ πολυειδεῖς ζερήσεις· ὅταν δὲ τὸ ἔχῃ, πολλὴν φροντίδα νὰ τὸ φυλάττῃ, καὶ σχεδὸν καμμίαν εὐχαρίστησιν· τέλος πάντων, πικραίνεται κατὰ καρδία, ὅταν τύχῃ νὰ τὸ χάσῃ.

Ὁ πλοῦτος εἶναι τῶν ἀνθρώπων τὸ γενικώτερον πάθος· διότι εἶναι τὸ εὐχρηστότερον μέσον πρὸς Θεραπείαν καὶ εὐχαρίστησιν τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν· ἐκ τούτου ἔπεται, ὅτι ὅσον πλεονέτερας ἔχει τις ἐπιθυμίας, τόσον περισσότερον χρειάζεται πλοῦτον, καὶ τόσον δυσκολώτερα εὐχαριστεῖται· ἐξεναντίας δὲ, ὅσον ὀλιγωτέρας ἔχεις ἐπιθυμίας, καὶ μάλιστα ἐπιθυμίας πολυδαπάνους, τόσον μᾶλλον εὐρίσκεις σεαυτὸν πλούσιον.

Ἐπειδὴ ὁ πλοῦτος, πόλιν τὸ λέγω, εἶναι τῶν ἐπιθυμιῶν μας τὸ Θεραπευτικὸν μέσον, εὐρίσκονται δύο τρόποι νὰ γένη τις πλούσιος· τὸ πρῶτον νὰ συνάξῃ πολλὰ χρήματα διὰ νὰ τὸν χρησιμεύουν εἰς πολλὰς ἐπιθυμίας, τὸ δεύτερον νὰ μετριάσῃ τὰς ἐπιθυμίας του, ὥστε νὰ μὴν ἔχῃ χρεῖαν μεγάλου πλούτου.

Τὸ δεύτερον τοῦτο μέσον, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ σύντομον καὶ εὐκόλον, οἱ ἄνθρωποι τ' ἀ-

μελοῦν καὶ προσηλώνονται εἰς τὸ πρῶτον, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει τέλος ποσῶς· διότι μὲ τὴν αὐξήσιν τῶν πλούτων, αὐξάνουν καὶ αἱ ἐπιθυμίαι, καὶ οὕτω τὰ πλούτη δὲν ἐγγίζουσιν ποτὲ τὴν εὐαίαν· ὁ ὀρθὸς λόγος λέγει: ἄρχισέ πρῶτον νὰ περιφράξῃς τοῦ νεροῦ τὴν ἐξοδόν, καὶ ὕστερον προσπάθῃς νὰ γεμίσῃς τὸ ἀγγεῖον.

Τὴν καρδίαν πρέπει νὰ ἔχῃς πλουσίαν καὶ ὅχι τὸ Κιδῶτιον βαρύ· (Κικέρων) ἂν ἔχῃς ἔτι περισσότερα πάθη παρὰ πλούτη, πῶς θὰ νομισθῇς πλούσιος; ἐπιθυμῶν πλείονα, καταποντίζεσαι εἰς πεινίαν.

Ἐἰς τὴν ἠθικῆς ἀμέτοχον καρδίαν ἡ δέψα τοῦ πλούτου εἶναι ὅσους πάθος· διότι ἡ ἀπόκτησίς τινος ὑπάρχοντος τὴν διεγείρει εἰς ἐπιθυμίαν ἄλλου, τούτου δὲ ἡ ἀπόλαυσις γεννᾷ ἄλλην ἄλλου πολὺ σφοδρότεραν ἐπιθυμίαν.

Ἄν ἡ πτωχία συνίσταται ἀπ' ὅσα τις δὲν ἔχει, πόσοι πλούσιοι εἶναι πτωχοί! καὶ ἂν ὁ πλοῦτος συνίσταται ἀπ' ὅσα δὲν χρειάζεται, πόσα μέσα ἔχει ὁ φρόνιμος νὰ ὑπερβῇ ὅλους τοὺς ἄφρονες εἰς τὰ πλούτη!

Εἶναι κανεῖς πτωχοὶ ὅχι διότι

ἔχει ὀλίγα, ἀλλὰ διότι ἐπιθυμεῖ πολλὰ. (Σένεκας).

“Ὅς τις δὲν ἐπιθυμεῖ τι, εἴν’ εὐτυχέστερος παρὰ τοὺς ἔχοντας τοῦτο ἀνωφελῶς· διότι τοῦτοι θέλουν πικρανθῆναι, ἂν τὸ χάσουν, μόνον ὅτι δὲν εἶναι εὐτυχεῖς διότι τὸ ἔχουν·

“Ἄν ὁ πλοῦτος προξενούσῃ τὴν μόνιμον εὐχαρίστησιν, ἥτον ἀναμφιδόλως πολὺ ἀκόλουθον νὰ θυσιάσῃ καθεὶς τὸ πᾶν διὰ τὸν πλοῦτον· ἀλλ’ ἀρκεῖ νὰ ἰδῇ καὶ ν’ ἀκούσῃ τοὺς πλουσίους αὐτοὺς, διὰ νὰ βεβαιωθῇ, ὅτι μεταξὺ πλουσίου καὶ εὐδαίμονος εὐρίσκεται μέγα χάσμα· ἡ ἡδονὴ βασιλεύει εἰς τὰς καλύβας, ἐν ᾧ ἡ ἀηδία πλημυρεῖ καὶ καταπνύγει τὰ παλάτια.

“Ὅσαι ἡδوناὶ ἀγοράζονται, διαρκαῦν καὶ ὀλιγώτερον, τὰς ἀηδιάζομεν καὶ γρηγορώτερα· αὐτὴ ἡ ἐκ πείρας ἀλήθεια ἐλαττώνει πολὺ τὴν γοητείαν τῶν πλούτων.

Ἡ ἄκρα τοῦ πλούτου ἐπιθυμία ἀφαιρεῖ τῆς ἡδονῆς τὴν αἰσθησιν· δὲν αἰσθάνεται κανεὶς ἄλλο, παρὰ νὰ θησαυρίζῃ· ὅθεν κατατρίβει τὴν ζωὴν του εἰς ταύτην τὴν πολύμοχθον φροντίδα καὶ ἀποθυήσκει, ζήσας, καθὼς λέγεται, βίον ἀδύωτον.

Ὅποταν δὲν μᾶς λείπῃ τίποτε, τί πλέον ἐμποροῦμεν εὐλόγως νὰ ἐπιθυμήσωμεν; ὅ,τι πρᾶγμα δὲν ἔχει ἀναφορὰν εἰς τὰς χρεῖας μας, δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζεται πλοῦτος· διότι ἂν λέγῃ τις ὅτι εἶναι πλούσιος εἰς ἀνωφελῆ πράγματα, λέγει ἄτοπον μέγα.

Ὅταν κανεὶς γνωρίζῃ ὅτι ἔχει ἄρκετᾶ, ὁ ὀρθὸς λόγος τὸν πληροφορεῖ ὅτι εἶναι πλούσιος, καὶ ὅχι ἡ ἀφθονία τῶν πλούτων του.

Ἀναφορικῶς εἰς τὸν πλοῦτον, δὲν εὐρίσκειται διαφορὰ πάρεξ μεταξὺ τοῦ λέγοντος: ἄρκετ τὸ σὺν, καὶ τοῦ ἐπιζητοῦντος ἀκόμη ὅσοι φρουοῦν, καθὼς ὁ πρῶτος, εἶναι πλούσιος, οἱ δ' ἄλλοι πολὺ ἀπέχουν.

Ὁ ἠθικῆς ἀμέτοχος δὲν εὐρίσκει εἰς τὰ πλούτη ἄλλο παρὰ τὸ μέσον νὰ σβύῃ τὴν αἰσθησιν τῶν ἐφικτῶν ἡδονῶν καὶ νὰ διεγείρῃ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ὅσα ν' ἀπολαύσῃ δὲν ἐμπορεῖ.

Ὁ ὑδρωπικός, ὅς τις πίνει καὶ ἡ δίψα του μόλον τοῦτο δὲν κόπτεται, ὅχι μόνον εἶναι ἐπίσης ὑδρωπικός, καθὼς ἄλλος τις ὀμυιοπαθής ὅς τις δὲν ἔχει νὰ πῇ· ἀλλ' ἔτι εἶναι καὶ δυσθεραπευτότερος παρὰ τοῦτον.

Ἡ ἀλήθεια τοῦ φυσικοῦ τούτου παραδείγμα-

Η

τρος προσαρμόζεται ὡσαύτως καὶ εἰς τὸ ἠθικόν, περὶ τοῦ ὁποῦ λαλοῦμεν· καὶ δὲν εἶναι παρὰδοξον, ἂν εἰπητις προσέτι ὅτι εὐκολώτερον εἶναι εἰς τινα ἔχοντα μόνον τὸ ἀναγκαῖον, ἢ ἀρκῆται καὶ ὃ ἀπομένῃ εἰς αὐτὸ χωρὶς γογγυσμὸν, παρὰ εἰς ἕνα πολλὰ πλούσιον, ὅμως χωρὶς ἠθικὴν, νὰ μὴν ὑπερεπιθυμῇ πλειότερα.

Τῶν ἀδυνάτων εἶναι νὰ πολλαπλασιάσῃ τις τὰ κτήματα καὶ τὰς σχέσεις του, χωρὶς ἐπαύξῃ τῶν καθηκόντων του, ἢ τοῦλάχιστον τῶν φροντισμάτων του· σήμερον μὲν εὕρισκει εἰς αὐτὰ μόνον ἡδονήν, ἀλλ' αὔριον θέλει μάθῃ, ὅτι δὲν διδεται κτήματος ἐξουσίαις καὶ ἀπολαύσις χωρὶς ὃ ἀκολουθοῦν μέριμναι, πίκραι καὶ βάτανα.

Ὅσοι παραίτησαν ἔντιμόν τι πολιτικὸν ὑποῦργημα, ὅμως ἀνωφελὲς, ἢ ὑποστατικὸν χρισολογιῶν πρόξενον, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον, καὶ ὅσοι ἐπώλησαν ἀποσκευὰς, ἢ κτήματα πρόξενον δαπάνης καὶ ἐπομένως ἐπιζήμια, θέλουν ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν τοῦ ὅ,τι λέγω.

Ὅστις ἀρκεῖται εἰς τὴν εὐπορίαν, ἔχει ἐν ὠφελίμοις πράγμασιν ὅς ἀπολαμβάνει ὁ πλούσιος· τὰ ἔχει μὲν ὅχι τόσον ὠραία, ἀλλὰ μὴ

πως ἡ ὠραιότης αὐξάνει τὴν ὠφελιμότητα; τὸ καθάριον (πατρικόν), τὸ ἀναπαυτικόν καὶ τὸ μόνιμον, ταῦτα εἶναι ἐπιθυμητὰ καὶ εἰς ἰσὴν ὀξίαν πρέπει νὰ προτιμῶνται τὰ εὐθηνότερα· διότι τὰ μεταχειρίζεται κανεῖς ἐλευθερώτερα καὶ τὰ μεταποκτᾷ μὲ ὀλιγώτερα ἔξοδα.

Ἐχει καὶ ἡ ἰδιοκτησία ὄρους, τοὺς ὁποίους ἀφ' οὗ περάσης, δὲν εἶσαι πλέον διὰ σεαυτὸν πλούσιος· καὶ τοῦτοι οἱ ὄροι εἶναι εἰς τὴν μετριότητα πλησιέστερον παρ' ὅσον κανεῖς νομίζει.

Ἐιπέμοι, πρὸς ἰδικὴν τῶν χρειῶν καὶ χρησίμειαν ἔχουν πολλοὶ τόσον ὀχληρῶν ὑπηρετῶν πλήθος; καὶ ἂν ἦτον δυνατόν νὰ τοὺς μεταχειρίζωνται ὅλους εἰς προσωπικὴν τῶν ὑπουργίων, ἤθελεν εἶναι κόλασις.

Ἐκείνο τὸ πλήθος τῶν περιττῶν ἱππῶν, αὐτὰ τὰ μεγαλοπρεπῆ καὶ ἀνωφελῆ κτίρια, τὰ ἔχουν νομίζεις πρὸς ἀναγκαῖαν τῶν χρήσιν, ἢ μάλλον πρὸς εὐχαρίστησιν τῆς ἰδικῆς τῶν καὶ τῆς τῶν ἄλλων ματαιοφροσύνης;

Αὐταὶ πρὸς τούτοις αἱ ζωγραφίαι, αὐτὰ τὰ πολυέξοδα σκεύη, αὐτοὶ οἱ πολίτιμοι λίθοι καὶ ἄλλα πάμπολλα, πολυτελείας μόνον ὑπόθεσις,

μᾶς προξενούν, εἰπέ μοι, τῇ ἀληθείᾳ τερπνὰς
καὶ ὠφελίμους ἀπολαύσεις; καὶ ὅμως τοιαῦτα
ὑπερεπιθυμεῖ ὅς τις πνέει τὰ πλούτη.

“Οὐκ αὐτὰ τὰ πράγματα τ’ ἀποκτᾷ κανεῖς
καὶ δὲν τὰ χαίρεται· ἀλλὰ τὸ πικρότερον εἶ-
ναι, ὅτι ἐν ᾧ δὲν αἰσθάνεται εὐχαρίστησιν, ὅ-
ταν τὰ ἔχῃ, ὑπόκειται εἰς λύπην, ὅταν τύχῃ
νὰ τὰ χάσῃ.

Πᾶσα ἰδιοκτησία ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸν ἰδιοκτη-
τὴν μεγαλητέραν ἢ μικροτέραν προσοχὴν καὶ ἐ-
πιστάσιαν κατὰ τὸ εἶδος τῆς· τοῦτέστι φροντί-
δας δυνατὸς νὰ γίνουν πολλῶν βασάνων ἀφορ-
μῇ, καὶ ν’ ἀποτελέσουν εἶδος δουλείας.

Τὴν δυσκολίαν ὅσῃν ὑποφέρει ὁ πτωχὸς διὰ
νὰ πορίζεται τὰ πρὸς τὰ ζῆν ἀναγκαῖα, τὴν
δοκιμάζει καὶ ὁ πλούσιος, διὰ νὰ διοικῇ καὶ
νὰ ἐπαυξάνῃ τὸν πλοῦτόν του· ἀλλέως κινδυ-
νεύει νὰ χάσῃ καὶ νὰ πέσῃ διὰ τοῦτο εἰς τὸν
βάραθρον τῆς ἀπελπισίας· καὶ οἱ δύο λοιπὸν
οὔτε ἡδύνονται, οὔτε τὴν ἐλευθερίαν ἀπολαμ-
βάνουν ἐντελῶς.

Πρέπει τάχα νὰ λογαριάζωμεν ὡς μηδὲν
τὰς ἀηδίας, τὰς πίκρας, τὰς μερίμνας καὶ ὅσα
ἄλλα καταβαρύνουν τὰς ἡμέρας τοῦ ζῶντος εἰς

πλούτη, καὶ καταδιώκουν ἑκείθεν τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἡσυχίαν καὶ τὰς γλυκυτάτας ἀπολαύσεις, ὅσας ἤμπορουσε ν' ἀπολαμβάνῃ, ἂν ἦτον αὐτάρκης; πρέπει πρὸς τοῦτοις ν' ὀπισωπῶμεν τὴν κατὰ τῆς ἀρετῆς βίαν; διότι πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι δὲν εἶναι ἄλλο δυσκολώτερον παρὰ ν' ἀποκτήσῃ κανεὶς μεγάλα πλούτη, χωρὶς νὰ πληγώσῃ τῆς ἠθικῆς τὰ καθήκοντα, ἢ γοῦν χωρὶς νὰ βλάβῃ ἄλλον καὶ νὰ κινδυνεύσῃ καὶ αὐτὸς νὰ βλαφθῇ.

Θέλῃς νὰ ἔχῃς περιληπτικῶς ὅσα εἶπα περὶ πλούτων; ἄκουσε τ' ἀκόλουθα ἀπὸ τὸ εἶμα ἐνὸς κινέζου συγγραφέως· „τὰ πλούτη „δὲν εἶναι ἰατρικόν, οὐτ' ἐναυτίον „τῶν γηρατειῶν, οὐτε τῶν ἀρρώ- „σιῶν, οὐτε τοῦ θανάτου· καὶ ὅ- „μως αὐτῶν ἡ κατάχρησις προξ- „νεῖ ταχύτερα τὰ γηρατεῖα, συχ- „νοτέρας τὰς ἀρρώστιας καὶ ἐτοι- „μάζει ταχύτερα τὸν τάφον.“

Ἐγὼ μόλα ταῦτα δὲν ἐπεχείρησα ν' ἀποδείξω ὅτι δὲν ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ ἔχῃ ἐντάμα καὶ ἠθικὴν καὶ πλούτη, καὶ ὅτι ὁ πλούσιος εἶναι ἀπαραιτήτως ἐξαιρημένος ἀπὸ τὸν κατὰ

λογον τῶν εὐδαιμόνων· τοῦτο ἤθελεν ἦναι ἁ-
 λογος ὑπερβολή καὶ γνώμη ἐναντία τῆς ἐσω-
 τερικῆς μου πληροφορίας· ἀλλ' ἡ πρότα-
 σίς μου εἶναι ὅτι ἡμπορεῖ νὰ ἦναι εὐδαίμων ὁ
 ἄνθρωπος χωρὶς πλούτη, ὅτι τὰ πλούτη δὲν
 κατασαίνουσι τὴν εὐδαιμονίαν καὶ ὅτι τούτων
 ἡ ἀπόκτησις καὶ ἐξουσίαις εἶναι πάντοτε ὀ-
 χληρῶν φροντίδων συμμετόχα, καὶ γίνονται
 μάλιστα πολλῶν θλίψεων πρόξενον, ὅταν ἡ ἡ-
 θικὴ δὲν διευθυνη τὴν χρῆσιν ἐκείνων.

Τὰ πλούτη γίνονται συχνάκις δυσυχίας ἀ-
 φορμῇ, διότι σπανίως συνακολουθοῦν μὲ τὴν
 ἡθικὴν, χωρὶς τὴν ὁποίαν καὶ τὰ ἀληθέστερα
 ἀγαθὰ ἡμποροῦν νὰ προσενήσουσι τῶν ἀληθει-
 νῶν κακῶν τ' ἀποτέλεσμα.

Λέγει ὁ περίφημος Βάκων ὅτι τὰ πλού-
 τη εἶναι εἰς τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς, καθὼς
 εἰς τὸν στρατὸν αἱ περιτταὶ ἀποσκευαὶ, ὅσαι
 ἐνοχλοῦν, ἐμποδίζουσι καὶ πολλάκις γίνονται
 αἷτια νὰ χάσῃ τὴν νίκην.

Τὰ πλούτη, ἐγὼ λέγω, ὅπου ἡ ἡθικὴ
 ὁδηγεῖ τούτων τὴν χρῆσιν, δὲν μᾶς γίνονται
 ἐμπόδιον εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, ἀλλὰ μάλιστα δι

αὐτῶν ἐμποροῦμεν ὡς ἀπολαμβάνομεν εὐδαιμονίαν ζωηροτέραν, καὶ εὐαρέστησιν ποικιλωτέραν.

Ἐυρίσκονται τερπναὶ ἀπολαύσεις καὶ ἀβλαβεῖς ἐν ταυτῷ, τὰς ὁποίας ὡς ἀπολαύσωμεν διὰ μόνης τῆς εὐπορίας δὲν ἠμποροῦμεν· παρὰ χάριν οἰκονομίας, περιηγήσεις, βιβλία, ἐπιστήμας καὶ κατ' ἐξοχήν τὴν ἡδονήν, βοηθοῦντες καὶ ἀνακουφίζοντες τοὺς δυσυχεῖς, χωρὶς κίνδυνου νὰ αἰσθανώμεθα θλίψιν, ἢ τουλάχιστον ἀγανάκτησιν, τὴν ὁποίαν προξενεῖ ἡ ἀχαριστία, τῆς εὐεργεσίας ἐπακολούθημα συνεθέτερον παρὰ τὴν εὐγνωμοσύνην.

Ἀλλὰ σεῖς πλούσιοι, ζητεῖτε τοῦ τρόπου νὰ ἐξουσιάζετε πλούτη ἐλευθέρως καὶ νὰ τὰ μεταχειρίζεσθε ὡφελίμως διὰ τὴν εὐδαιμονίαν σας; μὴ τὰ στοχάζεσθε ἄλλα παρὰ ὡς πλειονότερας ἀναπαύσεις τινὸς ξενοδοχείου, τὸ ὁποῖον χρεωστεῖτε ὡς ἀφήσητε αὐρίον· κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον στοχαζόμενοι, θέλετε ἔχῃ πολὺ διὰ νὰ δίδετε, καὶ αὐτὴ ἡ χρῆσις δὲν θέλει ἐπισύρῃ παντελῶς δυσκολίας καὶ θλίψεις.

Ἀκολουθῶν ὁ συνετὸς τὸ παράγγελμα τοῦτο, δὲν θὰ ἔχῃ πλέον ἐπιθυμίαν νὰ ἐπαυξάῃ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν τὸν συγχωρεῖ νὰ ἡ

δύνεται, ἀλλὰ θὰ λέγει: ἀρκεῖ μοι τόσον, καὶ θὰ χαίρεται τὸ περιττόν του, εὐεργετῶν· εἰς ὀλίγα λόγια, πληροφορημένος, ὅτι ἤμπορεῖ νὰ ᾔηται εὐδαίμων χωρὶς πλούτη, δὲν θ' ἀπελπισθῇ, ἂν τὰ χάσῃ, ἀλλὰ θὰ εὐαρεσῇται μ' ὀλίγον, καθὼς ὅταν εἶχε πολὺ.

Νὰ κερδίσῃ τις πλούτη, χωρὶς ν' ἀποκτήσῃ καὶ ὀρθὸν λόγον, θέλει νὰ εἴπῃ ν' ἀλλάξῃ συμφυρόν· ἀλλ' ἂν ἔχῃ πλούτη, δὲν ἔπεται ἀναγκαιῶς ἡ ἑλλειψὶς τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ ἐπομένως δὲν τὸν κατασαίνουσι δυστυχῇ.

Ἄς μὴ σοχασθῇ κανεὶς, ὅτι ἐπειδὴ τὰ πλούτη δὲν κατασαίνουσι τὴν εὐδαιμονίαν, ἔπεται διὰ τοῦτο νὰ τ' ἀπορρίψῃ, ὅταν τὰ ἔχῃ· ἀλλ' ἐξεναντίας, νὰ τὰ χαίρεται ἀταράχως, νὰ τὰ μεταχειρίζεται κατὰ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ νὰ μὴν ἀδημονῇ, ἂν τὰ χάσῃ.

Τούτου τοῦ κεφαλαίου τὸ συναγόμενον εἶναι, ὅτι τὰ πλούτη δὲν ἀποτελοῦν τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ ὅτι ἔμπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι εὐδαίμων χωρὶς νὰ ᾔηται πλούσιος, καὶ μάλιστα νὰ διατηρᾷ ἑαυτὸν πλούσιον μὲ ὀλίγην περιουσίαν· διότι ἐπειδὴ ὁ πλοῦτος εἶναι ἡ ἴση ἀναλογία μεταξὺ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν θερα-

πεντικῶν μέσων, ὅς τις ἐπιθυμεῖ μόνον τὰ εἰς τὴν δαιμονίαν ἐπιτήδεια, τὰ προμηθεύει μὲ ὀλίγα.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι ἐπειδὴ δὲν εἶναι διαφορὰ, παρὰ μεταξὺ τοῦ ἐπιζητούντος ἀκόμη καὶ τοῦ λέγοντος: ἄρκεῖ τόσον, καὶ ἐπειδὴ τὰ πλούτη δὲν χρησιμεύουν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, εἰμὴ καθ' ὅσον τὰ κυβερνᾷ ὁ ὀρθὸς λόγος, διὰ ταῦτα πρέπει νὰ προσπαθῶμεν πολὺ περισσότερον ν' ἀποκτῶμεν ὀρθὸν λόγον, παρὰ πλούτη: ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ἠθικὴ μᾶς διδάσκει τοὺς κανόνας τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἄς φροντίσωμεν πρὸ πάντων καὶ ἄς ἐνασχοληθῶμεν νὰ τὴν γνωρίσωμεν καὶ νὰ τὴν ἀκολουθῶμεν· μὲ αὐτὴν εἰμεθα πλούσιοι, καὶ ἔχοντες ὀλίγον· χωρὶς ὅμως αὐτὴν, δὲν εἰμεθα ποτὲ πλούσιοι ὀρετά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Περὶ Τιμῶν.

Αἱ τιμαὶ σημαίνουν καὶ παραχαίνουν εἰς τὰ

πνεῦμα τῶν ἀνθρώπων ἰδέαν διακρίσεως καὶ ὑπεροχῆς· ὅθεν τὸ πάθος τῶν τιμῶν εἶναι ἐπιθυμία τοῦ ἐξέχειν, καὶ διαφέρειν.

Τιμὴ, δόξα, ὑπόληψις, φήμη, ὄνομα, κολακεία καὶ ὅλα τὰ τοιαῦτα πηγάζουν καὶ κρέμονται ἀπὸ τὴν ματαιότητα· διότι ἡ γνώμη τῶν ἄλλων εἶναι ὅφ' ἑαυτῆς ματαιά, καὶ ἀληθῶς ἐπαινετὸν εἶναι μόνον ἡ ἐνόςρετος πράξις, ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τὴν ὑπόληψιν, τὴν ἀποῖαν ἐμπορεῖ νὰ προξενήσῃ.

Ματαιοφροσύνη ὀνομάζεται τὸ πάθος, τὸ ὁποῖον ἔχει ὑποκείμενον καὶ σπουδαζόμενον τὰς τιμὰς, καὶ συνίσταται κυρίως ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἐξέχειν καὶ τιμᾶσθαι· αὕτη ἡ ἐπιθυμία ὀνομάζεται μὲν μετὰ διάφορα ὀνόματα, κατὰ τὰς διαφόρους ὑποχρωματίσεις τῆς (α)· ἀλλὰ κατὰ τὸ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον πρί-

(α) Nuances· αὕτη ἡ λέξις σημαίνει τῆς διαφορῆς βαθμὲς ὅσας ἐμπορεῖ νὰ λάβῃ ἐν χρόνῳ χωρὶς νὰ χάσῃ τὸ ἰδιόν τε ὄνομα, τὸ ὁποῖον τὸ διακρίνει ἀπὸ τ' ἄλλα, ἡμῖς δὲν ἔχομεν, ὅσον ἱερεύς, λέξιν ἰσοδύναμον· διὰ τοῦτο ἀναγκάζομαι νὰ μεταχειρισθῶ τὴν

πει νὰ κυττάζωμεν, εἶναι ἡ ἰδίᾳ καὶ εὐρίσκεται ὑποκάτω εἰς τὰ ὀνόματα, μὲ τὰ ὅποια τὴν ὑποκρίπτουν οἱ ἄνθρωποι· ὥθεν παντοῦ ὅπου εὐρίσκετε τῶν τιμῶν τὴν ἐπιθυμίαν, λέγετε ὅτι εἶναι ματαιότης.

Ἡ ματαιότης λοιπὸν μᾶς διεγείρει νὰ ἐπιθυμῶμεν τὰς τιμὰς, τὰς ὑπεροχὰς, τὰ μεγαλεῖα, τὰς ἐξουσίας, καὶ ὅ,τι ἄλλο ἐμπορεῖ νὰ ἐφέλκῃ πρὸς ἡμᾶς τὴν προσοχὴν τῶν ἄλλων μὲ σέβας καὶ ὑπόληψιν· αὐτὴν ταύτην ὀνομάζουσι οἱ ἄνθρωποι δόξαν, φήμην, κλέος, λαμπρότητα καὶ προσκολλοῦν χιλιάς ἄλλας ὀνομασίας, διὰ τῶν ὁποίων ἀναφέροντες αὐτὴν εἰς κάτι τι ὀλιγώτερον νηπιῶδες, σπουδάζουσι νὰ ὑποκρύπτουν καὶ νὰ προσποιῶνται τὴν καθαρὸν τὸ ἀσθενεῖάν των.

Ἡ ματαιότης ἐντάμα μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πλούτου, εἶναι ὅλων τῶν ἄλλων τὸ κοινότερον πάθος καὶ πολλῶν κακῶν ἢ ἀφθονοτέρα πη-

---

λέξιν ὑποχρωματίσιν, ἢ ὑποχρωματισμόν· μόλον ὅτι εἰς τὴν παρούσαν περίεσιν ἔχει τόπον καὶ ἡ λέξις: προσδιορισμός, ἢ προσαρμογή. ὁ μεταφρ.

γῇ· διότι καὶ αὐτὴ ἡ φιλοπλουτία γεννᾶται συχνότατα ἀπὸ τὴν φιλοδοξίαν.

Τὸ ὀλέθριον τοῦτο πάθος τοῦ ἐξέχειν, τοῦ πρωτεύειν, τοῦ κυριεύειν καὶ τῶν τοιούτων προξένησε πλειότερας ἀνόμους πράξεις παρ' ὅσας ὅλα τὰ ἄλλα πάθη ὁμοῦ· τόσον βίαιον, τόσον δεινόν, καὶ τόσον τυραννικὸν εἶναι, ὥς τε καθημερινῶς βάλλει εἰς κίνδυνον τῶν ἀνθρώπων τὴν ζωὴν, τὰ ὑπάρχοντα καὶ ὅτι ἄλλο ἀγαπητὸν καὶ περισπούδαστον ἔχουν.

Ἡ ματαιότης εἶναι ἡ καθολικωτέρα τῶν ἀνθρώπων ἀσθένεια· διὰ τοῦτο ἡ κολακεία εἶναι ἡ κατ' αὐτῆς ἀσφαλεστέρα παγίς· εἰς τὴν ὁποίαν διὰ τὰ μὴ πίπτῃς, τὸ ἀληθὲς προφυλακτικὸν μέσον εἶναι τὰ γνωρῆσθαι σεαυτὸν· καὶ τότε ὁ κόλαξ φαίνεται ὅτι εἶναι σχεδὸν ψεύτης καὶ ἀπατεών.

Ἄν ἡ ματαιότης αἰσθάνεται τὰς τιμὰς, αἰσθάνεται ἐπίσης καὶ τὰς καταφρονήσεις· καὶ ὅστις δέχεται τὰ τὸν προσφέρουν ἄλλοι τῆς προτιμήσεως τὴν ἡδονὴν, δίδει εἰς αὐτοὺς ἐν ταυτῷ ἐξουσίαν τὰ τὸν προξενοῦν μὲ τὴν καταφρόνησιν λύπην.

Ὅς τις ζητεῖ τὰ τὸν τιμοῦν ἄλλοι, νομίζει

ὅτι ἐξέχει, λάμπων εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς των· ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ συμβαίνει τὸ ἐναντίον· ταπεινύεται καὶ ὁμολογεῖ ὅτι χωρὶς τὴν τιμὴν καὶ ὑπόληψιν ἐκείνων, δὲν ἐμπορεῖ νὰ ᾔηται εὐδαίμων· πᾶσα νέα πράξις διὰ τὴν ἀπολαύσιν αὐτὴν τὴν τιμὴν, εἶναι ταπεινώσεως ἔργον, καὶ ὁ λαὸς ὅς τις συνίσταται καὶ αὐτὸς ἀπὸ ματαίους ἀνθρώπους, γίνεται τόσον δυσκολώτερος νὰ τὸν προσφέρῃ τιμὴν καὶ σέβας, ὅσον περισσότερον ἐκεῖνος σπουδάζει καὶ ἀγωνίζεται νὰ τὴν ἀπολαύσῃ.

Ὅποιαδήποτε τιμὴ ἐμπορεῖ νὰ ὀρισθῇ αὐτῶς: ὑπόληψεως μαρτυρία· διὰ νὰ γνωρίσωμεν πόσον μᾶς συντείνουν αἱ τιμαὶ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, ὥς ἀκούσωμεν μίαν γυναῖκα· ἥτις ἔφθασεν εἰς τὸ ἄκρον τῶν μεγαλείων·
 „ὅσοι μὲ ζέσιν ἐπιθυμεῖν βαθμὸν,
 „ἢ τάξιν ὑπερτέραν, παρ' ἐκείνην,
 „εἰς τὴν ὁποίαν ἔτυχον νὰ γεννηθῶν,
 „φαιτάζονται ὅτι οἱ τίτλοι,
 „τὰ πλούτη καὶ τὰ μεγαλεῖα
 „συντελοῦν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν·
 „ἰδέεα ἀπατηλὴ! οἱ ἄνθρωποι μετὰ τὴν ἀπόλαυσιν τὰ συνεθίζου,

„τὰ χορταίνουσι καὶ μετ' ὅλ-
 „γον δὲν θέλγονται πλέον· τὸ αἴ-
 „σθημα πρὶν νὰ τ' ἀπολαύσουσιν, εἶ-
 „ναι ζωηρότερον καὶ θελκτικώτε-
 „ρον παρὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπό-
 „λαυσιν·“ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκφρά-
 ζεται μία γυναῖκα (ἡ κυρία Πομπαδούρ·
 Madame de Pompadour), τὴν ὁποίαν ἡ
 τύχη ἐπῆρεν ἀπὸ σκοτινὴν κατάσσειν καὶ τὴν
 ἔστησε πλησίον τοῦ θρόνου.

Ἡ ἀπόλαυσις τῶν τιμῶν μᾶς διαφθείρει, χωρὶς
 νὰ μᾶς εὐχαρισῇ καὶ νὰ μᾶς ἀναπαύῃ· ἡ δὲ
 τούτων σέρησις μᾶς ῥίπτει εἰς ἀδημονίαν· τὸ
 ἀσφαλὲς προφυλακτικὸν νὰ μὴ πάθωμεν μήτε
 τὸ ἐν, μήτε τὸ ἄλλο κακόν, εἶναι ὡς ἀδιαφο-
 ρῶμεν καὶ ὡς ἀπέχωμεν ἀπὸ τὰς τιμᾶς· μᾶς
 βασανίζουν ἐν ὕψι τὰς ἐπιθυμοῦμεν, ὅμως
 εὐθὺς σχεδὸν ἀφοῦ τὰς ἀπολαύσωμεν, χάνουσι
 ὅλην τὴν ἀξίαν των· λοιπὸν δὲν εἶναι τοῦτο
 ἀρκετὸς λόγος νὰ τὰς καταφρονῶμεν;

Κι' ἂν προσφέρουντο αἱ τιμαὶ εἰς τὰς ἀρε-
 τὰς, πάλιν ἔπρεπε τὰς μὲν ἀρετὰς νὰ πράτ-
 τωμεν, τὰς δὲ τιμὰς νὰ καταφρονῶμεν· ἀλλ'
 ἡ ἀρετὴ δὲν προξενεῖ τὰς τιμὰς, οὔτε προ-

σπαθοῦν οἱ ἄνθρωποι δι' αὐτῆς καὶ τὰς ἀπολαμ-
βάνουν· ἡ ἀπόκτησις τῶν τιμῶν ἔπρεπε καὶ
γίνεται διὰ τῆς ἀρετῆς, καὶ τοῦτο χρημάτισε
ποτὲ, καθὼς ἀποδέχεται ἀπὸ τὸ ἀκόλουθον
ἀνέκδοτον· οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὸν καιρὸν τῆς δη-
μοκρατίας των, ἀνέγειραν δύο ναοὺς με τοιοῦ-
τον τρόπον, ὥς τε ἔπρεπέ τις καὶ διαβῆ τὸν ἑ-
ναν διὰ καὶ φθάσῃ εἰς τὸν ἄλλον· ὁ πρῶτος ἦ-
τον ἀφιερωμένος εἰς τὴν ἀρετὴν, ὁ δὲ ἐν-
δότερος εἰς τὰς τιμὰς· ὑψηλὴ καὶ ἀξιόλο-
γος ἰδέα, ἣτις διά τινος ἀρχιτεκτονικῆς τάξεως
παράσαινε φωτεινότατον μάθημα!

Ὅλοι σχεδὸν κακογνώρισαν, ἡ ἀμέλησαν
αὐτὴν τὴν καλὴν διδασκαλίαν· οἱ ἴδιοι Ῥω-
μαῖοι τὴν λησμόνησαν καὶ εἰς τὸν καιρὸν τῶν
αὐτοκρατόρων ἔθεσαν τοῦ πλούτου τὸ ἄγαλ-
μα εἰς τὸν ναὸν τῆς ἀρετῆς· ὅθεν συνέβη ὅτι
ἔπρεπε καὶ συμβῇ· δηλονότι, ὅσοι προτῆτερα
σπούδαζαν καὶ γένουν ἐνάρετοι, διὰ καὶ τιμη-
θῶσιν, ἐκινούσαν τότε πάντα λίθον ὃ ἀποκτή-
σουν πλούτη· καὶ ἂν θέλῃς καὶ πληροφορι-
θῇς, ἀπὸ ποίους εὗρέθη γεμάτος ὁ ναὸς τῶν
τιμῶν, φέρε εἰς τὴν μνήμην σου καὶ λογάρια-
σε, ὥς εἶναι δυνατόν, ὅσα ἄνομήματα ἔπρα-

ξαν ὕστερα, χωρὶς συμφέρον καὶ ἔτι χωρὶς ἡδονήν, ἀλλὰ μόνον διὰ τὰ δεῖξουν ὅτι εἶναι μεγάλοι καὶ δυνατοί.

Ἡ δόξα εἶναι δημόσιος τιμὴ, μὲ λαμπρόν καὶ πομπώδη τρόπον μαρτυρουμένη· ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ τούτου φαίνεται, ὅτι ἀνήκει μόνον εἰς μεγάλους ἄνδρας, ἡγούν εἰς τοὺς δέχοντάς μεγάλα προτερήματα πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀνθρώπων· καὶ τῇ ἀληθείᾳ εἶχαν τὸν πρῶτον τόπον εἰς τὸν ναὸν τῆς τιμῆς, ὅταν δὲν χρεωζοῦσθε τὰ ἦναι μiasμένος διὰ τὰ ἐμβαίνουν.

Θέλεις τῶρα τὰ μόθης, ἂν τοιαύτη εἶναι τῶν τιμῶν καὶ ἀξιώματων ἡ διανομὴ καὶ προσφορά; ἐρευνήσε, ποία εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῶν Μεγάλων ἡ ἀξιότης καὶ ἀρετὴ, καὶ ποία τ' ἀξιώματα καὶ αἱ τιμαὶ τῶν ἀνθρώπων μὲ σπανίαν ἀξίαν.

Ἡ ἐπιθυμία τῶν τιμῶν παρακινεῖ τοὺς κούφους καὶ ματαιόφρονας λαοὺς εἰς ἐνδόξους πράξεις, ὅταν πράττουνται μὲ κρότον, ἐνῶ ὀλίγος ἀνθρώπων ἀριθμὸς, ἀπομακρυσμένοι ἀπὸ τιμᾶς καὶ δόξας, μὴτ' ἔχοντες εἰς αὐτὰ μεγάλην ἐπιθυμίαν, πράττουν ἀφανῶς ἐνάρετα καὶ ὠφέλιμα ἔργα.

Συμμά εἰς τοὺς διαφθαρμένους λαοὺς τὰ ἐγκαίνια καὶ ἡ τελετὴ τοῦ πλοῦτου ἔλαβαν πολὺ δραστήριον ἐνέργειαν· διότι μετὰ τὸν κατὰ τῆς ἀρετῆς Θριάμβου του, συνέργησε χάριν τῶν τιμῶν νὰ πραχθοῦν πλειότερα ἀνιστήματα παρ' ὅσας ἀγαθὰς πράξεις εἶχε πράξῃ ἡ ἀρετὴ διὰ τὸ ἴδιον τέλος.

Χωρὶς ν' ἀναφέρω περισσύτερον περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν τοιαυτοτρόπως διανεμομένων τιμῶν, ἀκούσατε, τί βόσιμον καὶ μόγιμον ἔχουν: ὅστις κυριεύεται ἀπὸ φιλοδοξίαν, παρομοιάζει μ' ἐκεῖνα τὰ βρέφη, ὅσα ἐξίστανται εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν ἀπὸ σαπυνίου πομφολύγων (φυσκαλίδων) τὰς ὁποίας διαλύει καὶ τὸ παραμικρὸν φύσιμα.

Ἄλλ' ὑπεραν ἀπ' ὅλα, τὸ τρόπαιον εἶναι ἄξιον τῆς νίκης· „ὁ ὀρθὸς λόγος θεωρεῖ ὅλα „τὰ μεγάλα πολιτικὰ κατορθώματα (ὅσα ἀνομαζονται μνημόσυνα, ἢ μνημεῖα) ὡς μυρμύγων ἐπιδρομὰς· ἡ μεταξὺ τούτων καὶ ἀνθρώπων διαφορὰ εἶναι, ὡς ἡ διαφορὰ δύο ἀτόμων, τῶν ὁποίων τὸ ἐν εἶναι μικρότερον παρὰ τὸ ἄλλο.“ (Σένηςκας.)

Χάουσιν πολλήν ἀνάπαυσιν κρότου νὰ προ-
ξενήσουν *

Ἄλλ' ἄρ' ἀξίζει τὰ δεινὰ ὅπου θ' ἀκολου-
θήσουν ;

Δὲν εἶναι φιλόσοφος ὅς τις αἰσθάνεται ἄλ-
λου ἔπαινον καὶ ἄλλην εὐχαρίστησιν παρ' ἐκεί-
νην, τὴν ὁποῖαν γεννᾷ καθαυτὸ ἡ ἀγαθοερ-
γία ἢ καταφρόνησις τῶν πραγμάτων, ὅσα
προξενοῦν κρότον, εἶναι τὸ ἀληθὲς μέτρον τῆς
βασιμότητός μας.

Ὅταν τις γνωσικὸς σπουδάζῃ καὶ ζητῇ
ν' ἀποκτήσῃ τὴν γενικὴν ὑπόληψιν, τιμᾷ μεγά-
λως τοὺς ἀνθρώπους ἐν γένει, ὅχι ὅμως ὀρ-
κετὰ τοὺς ἀγαθοὺς * „τὸ ἀνθρώπινον
„γένος δὲν εἶναι τόσον εὐτυχὲς,
„ὥς τε τὸ λογικώτερον καὶ φρο-
„νιμώτερον μέρος νὰ ᾔηται ὁ με-
„γαλῆτερος ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώ-
„πων“ (Σένεκας).

Ὅς τις πράττει ἐνάρτητα ἔργα μόνον διὰ ν'
ἀποκτήσῃ δόξαν καὶ τιμὰς, δὲν γνωρίζει τοὺς
ἀνθρώπους καὶ τι τοὺς ἐφέλκει * τὸν χρειά-
ζεται πολὺ ἀκόμη νὰ πράξῃ, διὰ νὰ ᾔηται ἐνάρ-
ρετος * διότι ὁ λαὸς τιμᾷ τὰ λαμπρά καὶ πρᾶ-

ριφανῇ πολὺ πλεον παρὰ τὰ χρήσιμα· ὁ δὲ
ἐνάρετος δὲν πρέπει νὰ προσμένῃ ἄλλην τιμὴν
παρὰ τὴν συνειδήσειν καὶ τὴν ἐνδόμυχον καὶ ἐ-
σώτερικὴν εὐχαρίστησίν του· ἄλλῶς εἰς μάτην
θὰ προσδοκᾷ.

Θέλῃς ν' ἀφιερώσῃς τὴν ζωὴν σου εἰς τὸ
κοινόν, διὰ τὸ ἀποκτήσῃς τὴν ὑπόληψιν του;
παρατήρησε πρῶτον τί πράγμα εἶναι αὐτὸ τὸ
κοινόν: ἐλάχιστος ἀριθμὸς δικαίων καὶ φωτισ-
μένων ἀνθρώπων ἀνάμεσα εἰς ἅπειρα ὄντα ἀ-
μαθῇ, ἄδικα, ἀφρόντισα, ἀσόχασα, εὐκόλα
νὰ περιπαίξουν τὸν ἀγαθόν, καθὼς τὸν ἀ-
χρεῖον, καὶ συχνότατα ἀπὸ φιλοκέρδειαν φερό-
μενα, νὰ συμφωνοῦν καὶ νὰ συνεργοῦν μὲ τοῦ-
τον τὸν τελευταῖον.

Ἀπὸ ποίους ἤθελες προσμένῃ τὴν τιμὴν, ἡ-
γουν τὴν μαρτυρίαν ὅτι εἶσαι ἐνάρετος; ἀπὸ
ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους σὺ ὁ ἴδιος καταφρο-
νεῖς καὶ οἵτινες δὲν ἔχουν ἰδέαν τῆς ἀρετῆς;
ἂν ἐξετάσῃς τὴν ἀξίαν τοῦ πράγματος πρὶν ἀ-
φιερωθῇς εἰς αὐτὸ, θέλεις γνωρίσῃ ὅτι δὲν ἀ-
ξίζει τὸν κόπον.

Ἄν ἐξαλειφθῇ ἡ ἐπιθυμία τῆς δό-
ξης, δὲν θὰ μένῃ καμμία ἀρετὴ.

οὕτως ὁμιλοῦν ὅσοι θέλονται καὶ φέρονται ἀπὸ ματαιότητα μόνου, καὶ μάλιστα ὅσοι δυνατοὶ ἔχουν συμφέρον νὰ μεταχειρίζονται τὰς τιμὰς ὡς ἀπατηλὸν θέληγητρον διὰ νὰ δελεάζουν καὶ νὰ ἐφέλκουν τοὺς κούφους καὶ ματαιόφρονας.

Μὲ τὴν ἐξάλειψιν τῆς φιλοδοξίας ἀφανίζονται μόνου αἱ ψευδώνυμοι ἄρεται καὶ ἐμποδίζονται σχεδὸν ὅλαι αἱ ἀληθεῖς κακίαι· διὰ νὰ ἐμπορέσῃ ἡ φιλοδοξία νὰ γεννᾷ τὰς ἀρετάς, ἔπρεπε καὶ ἡ ἀρετὴ νὰ προξενῇ τὴν τιμὴν· ὅλλ' ὁ λαὸς καὶ αὐτὸς δὲν ἐξεύρει, τί εἶναι ἡ ἀρετὴ· πῶς λοιπὸν ἤθελεν ἦναι καλὸς νὰ τὴν τιμᾷ;

Ἐκτὸς ὅτι ἡ φιλοδοξία δὲν διεγείρει τὴν ἀρετὴν, βλέπομεν ὅτι ὅλα σχεδὸν τ' ἀνομήματα ἔχουν σκοπὸν τὴν ἀπόκτησιν ἢ τῶν τιμῶν, ἢ τῶν πλούτων, διὰ τῶν ὁποίων φθάνει τις εἰς αὐτάς.

Ἄλλ' εἶναι δυνατόν, θέλουν εἴπητινες ἀγαθοὶ, ὅτι ἡ φιλοδοξία συνέργησε νὰ πραχθοῦν πλείότερα ἀνομήματα παρ' ἐνάρετα ἔργα; πρῶτον ὥς ἀναγνώσουν τὴν ἰσορίαν, ὅπου θέλουν εὖρη ὅτι αὕτῃ ἡ ἐπιθυμία χρημάτισε

τὸ διεγερτήριον πολλῶν κακούργων, τοὺς ὁποίους ἡ ἡλικιότης ὀνομάζει Ἡρώας· δευτέρων ἄς ἐξετάσουν εἰς τὸ πρᾶγμα οἱ ἄνθρωποι προσκόλλησαν τὴν δόξαν, καὶ τὴν κατασάινει ἕως τὴν σήμερον ἀκόμη.

Ἀποφεύγων τὰς περιφανεῖς καὶ κροτητὰς τιμὰς, ὅσας ὀνομάζουν δόξαν, περιορίζεσαι εἰς μόνην τὴν τιμὴν ἐκείνων, μὲ τοὺς ὁποίους συζῆς καὶ συναναστρέφεσαι. πῶς; εἰς τοιαύτην τιμὴν, τὴν ὁποίαν ὁ Μῶμος χλεύαζει καὶ καλεῖ ἰδιωτικὴν ὑπόληψιν; ἀλλ' εἰάν ἐκεῖνοι εἶναι φωτισμένοι καὶ ἐνάρετοι ἄνθρωποι, σὲ συμβουλεύω νὰ εὐχαριστῇσαι εἰς τὴν τιμὴν αὐτῶν καὶ νὰ καταφρονῇς ὅσα οἱ βωμολόχοι καὶ φιλοκατήγοροι ἐξεμοῦν ἐναντίοντες, ὡς δυσγενοῦς. ὅμως σπανιώτατον εἶναι νὰ εὕρῃς κοινούαν καὶ ἑταιρίαν διαφορετικὴν ἀπὸ τὴν ἡμῶν.

Ἄν δὲν ἐπιθυμοῦμεν ἀπὸ ματαιότητα τὴν τιμὴν, τὴν ἐπιθυμοῦμεν τοῦλάχιστον πρὸς πληροφρίαν, ἂν εἴμεθα ἀξιώσιμοι· αὐτὸ εἶναι τῆς φιλαυτίας τὸ σύνθημα καταφύγιον. ἀλλὰ τί μᾶς χρησιμεύει μαρτυρία περισσοτέρα, ὅταν εἴμεθα βέδαιοι; πράττοντες τὴν ἀρετὴν, εἴμεθα

ἀξιότιμοι· αὐτὴ εἶναι ἢ βεβαιότης, μὲ τὴν
ὁποῖαν ὅλων τῶν ἀνθρώπων ἢ ψῆφος καὶ συγ-
κατένευσις δὲν εἶναι καλαὶ νὰ ἰσοδυναμήσουν,
μῆτε νὰ τὴν ἀφανίσουν.

Ἔειπεν ὁ Σωκράτης ὅτι ὁ συντομώτερος δρό-
μος· νὰ φθάσης εἰς τὴν τιμὴν, εἶναι νὰ ἦσαι
τῇ ἀληθείᾳ, καθὼς ἐπιθυμοῦν οἱ ἄνθρωποι νὰ
φαίνεσαι· σοχασμὸς ἀληθέστατος μόνον, ὅταν
φαίνεσαι ἔμπροσθεν φιλοσόφων, καθὼς ἦτον ὁ
Σωκράτης· ἀλλ' ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ἐν
γένει χρεωσῆς νὰ ἦσαι τοιοῦτος, ὅποιος πρέπει,
χωρὶς νὰ σὲ μέλῃ ὁποίας λογῆς θὰ φανῇς.

Ἀντὶ τῆς δόξης καὶ τιμῆς, ἐπιθυμεῖς τὴν
φῆμιν καὶ ὑπόληψιν; ἀλλὰ καὶ ταύτας πάν-
τοτε ἢ ματαιότης τὰς ζητεῖ· καὶ εἶναι πολλὰ
ἀμφίδολον, ἂν συντείνουσι εἰς τὴν εὐδαιμονίαν,
ὅσον ἢ ἀφανὴς καὶ ἄδοξος ζωὴ, διότι πολλα-
πλασιάζουσι τὰς σχέσεις καὶ ἐπομένως τὰ κα-
θήκοντα· χρεωθεῖς πάντοτε ἐνώπιον πάντων
νὰ ἦσαι ὅμοιος κατὰ τὴν ὑπόληψίν σου, τὸ
ὅποῖον εἶναι δυσκολώτατον διὰ νὰ μὴν εἴπω
ἀδύνατον.

Ἡ ὑπόληψις διεγείρει τὸν φθόνον· ὅσοι σὲ
προσέχουν, ἀνοίγουν πάντοτε τῆς κατακρίσεως

τὸν ὀφθαλμόν· ὅ,τι καλὸν σ' ἔκαμεν εἰς ἄλλους γνωστὸν, εἶναι μὲν σύζασις, σύζασις ὁμῶς δυσβάστακτος· ἂν γνωρίσθῃς καὶ κηρύχθῃς ὥς μέγας, χρεώσεῖς νὰ ἦσαι ἀδιαλείπτως τοιοῦτος, ἀλλέως θὰ σὲ εὐχάζονται σχεδὸν ὥς ἀγύρτην, ἀπατεῶνα καὶ λαοπλάνον· λοιπὸν τὸ συμφερότερον εἶναι νὰ μὴ δώσῃς ἀφορμὴν νὰ ὁμιλοῦν περὶ σοῦ, καὶ νὰ ἐξογκιῶθῃς μετ' αὐτοῦ, πρῶγμα χιμαιρικόν, ἐνοχλητικόν καὶ τὸ ὅποιον δὲν σὲ συγχωρεῖ νὰ ἦσαι ὅ,τι καὶ ὅπως σ' ἀρέσῃ· ὅθεν ἡ φρόνησις ἐγκρίνει καὶ τῆς ὑπολήψεως ἀκόμῃ τὸν περιορισμὸν· ἐξαιρῶ μόνον τοὺς ζῶντας διὰ τῆς ὑπολήψεώς τινος, π. χ. τοὺς καλοὺς δικολόγους (avocats), τοὺς ἐπιτηδεύουσιν ζωγράφους καὶ τοὺς λ. π.· εἰς τοιαύτας τέχνας καὶ τοιαῦτα ἐπαγγέλματα ἢ ὑπόληψις καὶ τὸ καλὸν ὄνομα δὲν εἶναι κενόδοξα, ἀλλ' ὥς σύμβολα, ἢ παράσημα, τὰ ὅποια εἶναι ἀληθῶς ὠφέλιμα καὶ προμηθεύουσι ζητητὰς καὶ ἀγοραστὰς (α).

(α) Pratiques μουσερίδης· ἀλλ' ἄρά γε δεῦν πρέπει ἀντὶ ταύτης τῆς κοινῆς καὶ βαρβαροῦς λέξεως νὰ μεταχειρίζομεθα τὴν μαζήρας;

Ἡ πείρα εἶναι ἡ ἀκριβὴς τῶν πραγμάτων
βάσανος· ἀφοῦ βασανίσαμεν τὴν τιμὴν, δό-
ξαν, ὑπόληψιν καὶ τὰ τοιαῦτα, θέλεις τώρα
να μάθῃς, ἂν αὐτὰ μὲς καταστάνουν εὐδαίμο-
νας; παρατήρησε τοὺς τιμηθέντας μὲ ἀξιώμα-
τα καὶ παράσημα, καὶ τοὺς ἀπολαμβάνοντας
τιμὰς, δόξαν, ἐπαίνους καὶ ὅτι ἄλλα σ' ἀρέ-
σῃ να φαντασθῇς θελκτικώτερου καὶ ἁρμοδιώ-
τερου να ἐμπνέῃ σέβας· καὶ θέλεις πληροφo-
ρηθῇ ὅτι ἡ ματαιότης εἶναι ὁ ἀκόμητος καὶ
ἀχώριστος πειρασμός· διότι ὅχι μόνον δὲν κα-
ταπραῦνεται ἀπὸ τὰς τιμὰς, ἀλλ' ἐτι συναυ-
ξάνεται μ' αὐτάς καὶ παύει μόνον ὅταν παύσῃ
ἡ ζωὴ.

Θέλεις μάθῃ προσέτι ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἔ-
χων καὶ τὸ ὑψηλότερον ἀξίωμα, δὲν εὐχαρι-
ζεῖται, ἀλλ' ἐπιθυμεῖ πάντοτε ἄλλον βαθμὸν,
καὶ θέλεις ἐκ τούτου συνάξῃ τὸ ἀκόλουθον συμ-
πέρασμα, ὅτι δὲν εἶναι εὐδαίμων εἰς
τὸν βαθμὸν τὸν ὁποῖον κατέχει.

„Ὁ δεῖνα ἦτον ν' ἀποθάνῃ ἀπὸ χαρὰν,
„ὅταν ἀπόλαυσεν πρῶτον ἀξίωμα· ὕστερα καὶ
„προβιδασθεὶς εἰς ἄλλα πολὺ ὑψηλότερα, ἀ-

2, πόθανεν ἀπὸ λύπην· διότι δὲν ἀξιώθη τὸν
3, ὑπέρτατον βαθμὸν (Συγγραφ: Κινέζος).

Θυητέ! λακτάριζε τὰς τιμὰς, ὑπερεπιθύμει
μεγάλα πλούτη, ἀπόκτησε μέγα ὄνομα, τρῶ-
γε βιαίως, ἀγρύπνια, μερίμνα, ἀγωνίζου καὶ
μόχθει ἡμέραν καὶ νύκτα· ἐνῶ μόλις θὰ προ-
λάβῃς τὴν ἀπολαύσῃς ὀλίγοντι δὲ βλα ταῦτα,
πρέπει νὰ ἔλθῃ ὁ ἀδυσώπητος Χάρων· ἀλλὰ
λέγεις ἴσως, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀποθνήσκει
ὀλοτελῶς, ὅταν ἐπιζῇ καὶ διαμένῃ ἡ δόξα καὶ
τὸ ὄνομά του· ἰδοὺ ἄλλη ματαιοφροσύνη ἡτο-
πωτέρα· διότι τοῦλάχιστον ὁ ζωντανὸς αἰσθά-
νεται τῆς εὐφημίας τὸν γαργαλισμὸν, ὥς ἡ-
ναι καὶ ψευδής· ὁ ἀποθανὼν ὅμως εἶναι τῶν
ἀδυνάτων νὰ αἰσθανθῇ μητ' ἀληθῆ μήτε ψευ-
δῇ θάλλητρα· φανταζόμεθα γλυκασμὸν εἰς ὅ-
σα θέλουν λέγει περὶ ἡμῶν μετὰ θάνατον,
διότι ὑποθέτομεν ἡμᾶς αὐτοὺς πάντοτε ἀνό-
μεσα εἰς ὅσους θὰ δίδεται ἀφορμὴ νὰ ὁμιλοῦν
περὶ ἡμῶν.

Θέλεις νὰ ἐκτιμήσῃς κατ' ἀξίαν ὅ,τι θὰ
λέγουν περὶ σοῦ, ὅπότεν δὲν θὰ συναριθμῇ-
σαι πλεον μετὰ τοὺς ζῶντας; σοχάσου, ἂν ἐμ-
ποροῦσες πρὸ τῆς γεννήσεώς σου νὰ αἰσθάνε-

σαι ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ εἰποὺν περὶ σοῦ, ἔ-
νω ζῇς. ἀφοῦ, φίλε, ἡ ζωὴ φθάσῃ εἰς τὸ
τέλοστίης καὶ σβυσθῇ, φεύγουν ἐντάματῃς κ'
αἰσθησίς κ' αἰσθήματα.

Ὁ ὀρθὸς λόγος ἐγκρίνει τὴν ἀφανῆ καὶ ἀ-
σήμαντον ζωὴν· κὶ ἂν δὲν μᾶς παραθέλῃ,
εἶναι τουλάχιστον ἀσφαλεστέρα παρὰ τὴν ἔνδο-
ξον ζωὴν· μακάριζε σεαυτὸν, εἶπε τίς ποτε,
διότι δὲν εἶσαι, καθὼς οἱ μεγάλοι, τῆς τρα-
γωδίας ὑπόθεσις· ὀρθότατος τοχασμός. ἔπει-
δὴ αἱ ὑπεροχαί, διὰ τὰς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος
ἀλαζονεύεται, προξενοῦν συχνότατα τὸν ὀλε-
θρόν του.

Ἄνθρωπε, τὸν ὁποῖον ἡ γενέθλιος μοῖρα α'
ἔταξε μακρὰν τῶν αὐλῶν καὶ μεγαλείων, μὴ
μεμφιμοιρῇς καὶ τρενάζῃς διὰ τοῦτο, ἀλλὰ πα-
ρατήρησέ, πῶς ἀποκτῶνται αἱ τιμαί, ἀπὸ ποίων
χεῖρας προσφέρονται καὶ χαρίζονται, καὶ εἰς
παίων κεφαλὰς ἐπισωρεύονται, καὶ πᾶσα βᾶ-
σανα καὶ δεινὰ τὰς συντροφεύουν!

„Σὺ δὲ, ὅς τις ὑπερηφανεύεσαι διὰ τὸ ἀ-
„ξιώμά σου, ἢ ὅς τις κομπάζεις διὰ τὴν ἐπι-
„τήμην σου καὶ καταφρονεῖς διὰ τοῦτο τοὺς
„ἄλλους, σὺ ὁμοιάξεις μ' ἐκεῖνα τὰ παιδιὰ,

„ὅσα καθήμενα ἀλαζονικῶς ἐπάνω εἰς ἓνα σω-
 „ρὸν χιόνος, ἐπικροτοῦν καὶ καυχῶνται διὰ
 „τὸ ὕψος των, ἀλλ' ὁ ἥλιος προσβάλλων,
 „τὸν διαλύει μετ' ὀλίγου, καὶ τὰ μωρὰ ἐκεῖνα
 „πέπτουν εἰς τὴν λάσπην.“ (Συγγραφ: Κινέ-
 „ξος) αὕτη ἡ σατυρικὴ περιγραφὴ δὲν χρειά-
 ζεται ποσῶς προσθήκην.

Γίνου φιλότιμος, ἀλλὰ φιλότιμος νὰ κατα-
 ὀμαζῇς τὰ πάθη σου, αὐτοκρατῶν· τοῦτο εἶ-
 ναι ἡ ἀληθὴς ἐξουσίασις· οἱ δὲ τόπων κατα-
 κτηταὶ καὶ ἄρπαγες δὲν τὴν αἰσθάνθησάν ποτε
 εἰς τὴν καρδίαν των, καὶ ἐπομένως δὲν γυνώ-
 ρισαν οὔτε τὴν εὐδαιμονίαν· αὐτοὶ βάλλουσι
 ἄλλους εἰς τὰ σίδηρα, ἐνῶ οἱ ἴδιοι καταδου-
 λώνονται ἀπὸ τὰ πάθη.

Ἡ μπόρεςες νὰ διορθώσης καὶ
 νὰ εὐτρεπίσης τὰ ἥθη σου; κατόρ-
 θωσες πλέον παρ' ὅσον ὁ κερδήσας
 πολλὰς μάχας· ἐξεύρεις νὰ ἡσυ-
 χάζης; κερδαίνεις πλειότερον παρ'
 ὅσον ὁ ἐξολοθρευτὴν πόλεις καὶ ἐ-
 πικρατείας (Μυνταίγνης).

Ἡ εὐζωία εἶναι ἡ ἐξοχωτέρα ἀπόκτησις·

ἡ δὲ συνέργεια καὶ συνδρομὴ πρὸς κοινὴν εὐ-
δαιμονίαν εἶναι ὁ ἀξιολογώτερος θρίαμβος.

Ὁ Σωκράτης εἶδε ποτε μεγαλοπρεπὴ καὶ πολυάριθμον θρίαμβον, ὅπου συνακολουθοῦσαν μεγάλαι ποσότητες χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου, διαδήματα καὶ ἀδαμάντια, μετὰ ταῦτα ἐλέφαντες, παλεμικαὶ σημαῖαι, ἀμάξια καὶ αἰχμάλωτοι· ἄφ' οὗ ἔδεν ὅλα ταῦτα ὁ Σωκράτης, καυχᾶν εἶπε, πόσα πράγματα, τῶν ὁποίων δὲν ἔχω χρεῖαν! σοχασθῆτε, ὡς ὁ Σωκράτης, καὶ θὰ καυχᾶσθε, γελῶντες, ὡς ἐκεῖνος, ὅτι εἴσθε πλούσιοι καὶ ἐλεύθεροι ἀπ' ὅ,τι προξενεῖ τὴν πενίαν καὶ ὑποδούλωσιν.

Μετὰ τόσας ἀποδείξεις περὶ τῆς μηδαμινότητος τῶν τιμῶν, ἃς ἀναφέρω ἔτι τὴν ἀποδείξιν, τὴν ὁποῖαν ἐδέχθημεν ὡς τὸ μέτρον, μὲ τὸ ὅποιον χρεωσοῦμεν νὰ μετρῶμεν ὅλα τὰ πράγματα: αἱ τιμαὶ ἀπαιτοῦν σχεδὸν πάντοτε τὴν θυσίαν τῶν ἀληθινῶν ἀγαθῶν, ἀγαθῶν τὰ ὁποῖα ἀποδείχθησαν συστηματικὰ τῆς εὐδαιμονίας· τοιαύτη εἶναι ἡ υἱεία καὶ αὐτὴ ἡ ζωή.

Ἡ ἐπιθυμία καὶ ζήτησις τῶν τιμῶν φέρει

εἰς κίνδυνον καὶ τὴν αὐταρκεσπορίαν· πολλοὶ πολεμικοὶ ἐμποροῦν νὰ λαλήσουν ἐκ πείρας περὶ τούτου καὶ τούτων ἐντάμα οἱ αὐλικοί, ἀξιώματικοὶ καὶ ἐν γένει ὅσοι ἔχουν τὰ πολιτικά ὑπουργήματα· διότι τὰ ἔξοδα γίνονται κατὰ τὸν βαθμὸν καὶ τ' ἀξίωμα καὶ ὅχι κατὰ τὴν περιουσίαν, ἀφοῦ ἡ πολυτέλεια γίνεται μέρος τῆς ἀξίας εἰς τ' ἀξιώματα.

Ἡ υἱεῖα λοιπὸν, ἐλευθερία, ἡσυχία, εὐπορία, ὅλαι αἱ ὀρέξεις καὶ ὅλαι αἱ τερπναὶ ἀπολαύσεις πρέπει νὰ θυσιασθοῦν ἀφ᾽ ἧς ὥρας τῶν τιμῶν ἡ ἐπιθυμία τ' ἀπαιτήσῃ· ὥς θυσιάζεται ἡ εὐδαιμονία καθ' ἡμέραν, δι' ἐν ἀγαθὸν εἰς αὐτὴν μὴ ἀναγκαῖον.

Ὅστις κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κατὰτριψε τὸν καιρόν του, θὰ δυνηθῇ νὰ μὴ καταφρονέσῃ ἑαυτὸν, καὶ νὰ μὴ λυπηθῇ διὰ τὴν ἔμπροσθεν τύφλάντου, ὁπόταν ἡ ἠθικὴ τοῦ ἀνοιξῇ τοὺς ὀφθαλμοὺς, τουτέστιν ὅταν αὐτὸς ἀρχίσῃ νὰ ἐκτιμᾷ τὰ πράγματα κατὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ καθοδηγίαν της;

Σεῖς ὅσοι γνωρίζετε τὴν ζωήν σας εἰς τὴν παρούσαν περιγραφὴν, συστρίψατε τῆς ματαιότητος τὰς ἀλύτους, χωρὶς τὸν παραμικρὸν

φόβον, μήπως μετανοήσετε μετὰ ταῦτα· μᾶς παραιτοῦν αἱ τιμαὶ ἀπαράλλακτα, καθὼς ἡ ζωὴ, τὸ ὅποιον θεωροῦμεν ὡς ἀφορμὴν αἰωνίας λύπης, χωρὶς νὰ λάβωμεν κατὰ νοῦν ὅτι δὲν μᾶς προσηλώνει εἰς τὴν ζωὴν ἄλλο πᾶρεξ αὐτῇ ἡ ἰδέα· ὡσαύτως καὶ περὶ τῶν τιμῶν, μόνη ἡ κοινωνία μὲ τοὺς τιμούχους καὶ συμβολοφόρους μᾶς ἐγείρει τῶν τιμῶν τὴν ἐπιθυμίαν· τὰ πάθη καταπραῦννεται μακρὰν τῆς σκηνῆς καὶ ἔξω τοῦ θεάτρου, καθὼς τοῦ γάλακτος παύει ἡ βράσις μακρὰν τῆς φωτίας· ἀπ' ὅ,τι δὲν ἐπιθυμοῦμεν, δὲν ὑποδουλᾶνεσαι· τέλος πάντων θέλεις νὰ ζήσης ἐλεύθερος καὶ εὐτυχής; μάθε νὰ ἤσῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄.

Π ε ρ ῖ ἡ ὁ ο υ ῶ ν.

Η δ ο υ ῆ εἶναι τοῦ σώματος ἡ πνεύματος πᾶσα τερπνὴ καὶ εὐάρεστος αἰσθησις· αὐτῇ ἡ λέξις κατὰ πλατυτέραν σημασίαν περιλαμβάνει τὸ συμφέρον, τὰς ἐπιθυμίας καὶ

τὰ πάθη, ὅσα ἐμπορεῖ κανεῖς νὰ αἰσθάνεται·
 διότι δὲν ἐπιθυμοῦμεν τι πᾶρεξ καθ' ὅσον μᾶς
 ἀρέσκει· ἡ χρῆσις ὅμως περιορίσει τὴν σημα-
 σίαν αὐτῆς τῆς λέξεως εἰς τὰς ζωνηρὰς καὶ σιγ-
 μαίας ἡδοναθίας· π. χ. εἰς παιγνίδια, συμ-
 πόσια, χοροὺς, θεάματα, γυναικας καὶ τὰ
 λοιπά· κ' ἐγὼ τὰ τοιαῦτα ἐννοῶ ἐνταῦθα
 ἡδονήν.

Ἡ ζωνηρὰ εὐχαρίστησις, τὴν ὁποίαν, ἡ δυ-
 νόμενοι, αἰσθανόμεθα, μᾶς ἀποχωρίζει ἀπ' ὅ-
 τι δὲν εἶναι ἡ ἀπολαμβανομένη ἡδονή, μᾶς
 μεθύει, μᾶς κατασαίνει ἐκστατικούς καὶ μᾶς με-
 ταβάλλει τρόπον τινα τὴν φύσιν· ὅθεν οἱ ἀ-
 σόχαστοι νομίζουν ὅτι ἡ εὐδαιμονία συνίσταται
 ἀπ' ἀκατάπαυσον ἡδονήν, καὶ πιστεύουν ὅτι ἀ-
 πολαμβάνοντες, ὅσον τὸ δυνατόν συχνότερα,
 ἡδονάς, θέλουν φθάσῃ εἰς τὸ ποθοῦμενον τέ-
 λος· τοῦτο ἀληθεύει κατ' ἐκείνην τὴν σιγμὴν
 τῆς ἡδονικῆς ἀπολαύσεως· ὅμως ἀδύνατον
 εἶναι νὰ ἡδυνώμεθα ἀκαταπαύσως· καὶ ὅταν
 ἀπολαύσωμεν τὴν ἡδονήν εἰς ὑπερβολὴν καὶ
 κατακόρως, γεννᾶται ἡ ἀηδία καὶ θλίψις καὶ
 ἀρχίζει ἡδυσυχία.

Ὅθεν ὁ ὀρθὸς λόγος ὑπαγορεύει· διὰ νὰ

ἥναι κακούς εὐδαίμων, χρεώσεται νὰ περιορίζεται εἰς ὅσας δύναται ἡδονικὰς ἀπολαύσεις, νὰ κα-αδαμύξῃ τῇ ἐπιθυμίᾳ ὅσων δὲν ἐμπορεῖ ν' ἀπολαύσῃ, καὶ νὰ χαίρεται μὲ μετριότητα ὅσας ἀβλαβεῖς ἐκ φύσεώς τινος οὕσας, τὰς κατασταίνει ἐπιβλαβεῖς ἢ κατόχρησις.

Ἡ μεταβολὴ τῆς ἡδονῆς εἰς χορτασμὸν, καὶ ἀπὸ τοῦτου εἰς ἀηδίαν ἢ θλίψιν, εἶναι τοῦ διοργανισμοῦ μας ἀναγκαία συνέπεια· ἡ ἡδονὴ ἐξαδυνατεῖ ἐντόμα μὲ τὴν αἰσθητικὴν ἡμῶν δύναμιν· ἀφοῦ ἡ ἀπόλαυσις τῆς κατατήσεως εἰς χορτασμὸν, χάνει κάθε χάριν, ἀφανίζεται καὶ δὲν εἶναι πλέον ἡδονή· ὅταν βλαφθοῦν τὰ ὄργανά μας, πάσχομεν καὶ δυσθυμοῦμεν· καὶ ἂν προστρέξωμεν εἰς ἡδονὴν ἄλλην, θὰ δοκιμάσωμεν νέας δυσκολίας καὶ νέους κόπους νὰ τὴν ἀπολαύσωμεν, νέα βάσανα, ἂν δὲν ἡμπορέσωμεν νὰ τὴν ἀπολαύσωμεν, καὶ προσέτι ἀηδίαν, ἀφοῦ τὴν ἀπολαύσωμεν μὲ ὑπερβολήν.

Τὶ νὰ συμπεράνῃ κακεῖς περὶ τῆς ἀηδίας ἐκείνης, ὅπου παύει πᾶσα ἡδονή; ὅτι ἡ συνήθεια τῶν ἡδονῶν δὲν κατασταίνει τὴν εὐδαιμονίαν· ἂν συνήθης

ἡδονῇ δὲν εἶναι ἢ ἐνασχόλησις,
τῇν ὁποῖαν πρόβαλα ὡς πρωτεύου-
σαν τερπνὴν ἀπόλαυσιν· δὲν πρέπει
ὅμως νὰ συνάξῃ κανεὶς συμπέρασμα, ὅτι χρεώ-
σει νὰ ἐγκρατεύεται ἀπὸ πάσαν ἄλλην ἡδονήν·
τοῦτο ἠθέλεν εἶναι ἐκ διαμέτρου ἀντικείμενον
εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς ἠθικῆς.

Εἰς τὰς ἡδονὰς, καθὼς εἰς ὅλας τὰς πρά-
ξεις, ἡ ἠθικὴ δὲν διορίζει ἄλλα ὅρια παρ' ἐ-
κεῖνα, ὅπου ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ βλαθῇ, ἢ
νὰ βλάβῃ ἄλλον· διότι ἐπειδὴ ἡ εὐδαιμονία
τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ μόνος τῆς σκοπὸς, πᾶν
ὅ,τι δὲν ἀντίκειται εἰς τοῦτον τὸν σκοπὸν,
ἐμπορεῖ καθεὶς ἀνεμποδίστως νὰ τ' ἀπολαμβάνῃ.

Ὁ περιορισμὸς τῶν ἡδονῶν προξενεῖ τρό-
μον· νομίζεται κοινῶς, ὅτι αἱ ἡδοναί, ὅσας
ἀποδέχεται ὁ ἠρθὸς λόγος, εἶναι χωρὶς χάριν
καὶ τόσου λιταί, ὥς δὲν ἀξίζουν τίποτε.

Εἰν' ἀληθὲς, ὅτι πολλοὶ δοκησῆθικαι δό-
ξασαν ὅτι διὰ νὰ γίνῃ κανεὶς εὐδαιμόν, ἀ-
παιτεῖτο ν' ἀπεκδυθῇ τὰς αἰσθησεις του καὶ
νὰ καταρθώσῃ νὰ μὴ ᾔναι πλεον ἀνθρώπος·
αὐτὸ τὸ ἀλλόκοτον ἐπιχείρημα ἡμπόρεσε μὲν
νὰ γοητεύσῃ τινὰς ἐνθουσιασὰς, νὰ τοὺς με-

K

θύση καὶ νὰ τοὺς μετεωρίσῃ ὀλίγα λεπτά· ὁ-
μῶς σχεδὸν πάντοτε ἀπότυχε τὸν σκοπὸν του,
ὀλέγον ὠφέλησε καὶ δὲν προξένησε κανέν ἄσ-
φαλές καὶ μόνιμον.

Ἡ ἠθικὴ πάντοτε καθαρά, πάντοτε εὐλικρι-
νῆς καὶ πάντοτε ἀτάραχος, πρέπει ν' ἀφιερῶ-
νεται εἰς τὸ ἀληθές καὶ ὠφέλιμον, ν' ἀποφεύ-
γῃ τὸ ἐξαίσιον καὶ ἐκπληκτικὸν καὶ ν' ἀκολου-
θῇ τὸ λογικὸν φωτισμένον ἀπὸ τὴν πείραν·
ἐπειδὴ αὐτὸ μόνον ἔμπορεῖ νὰ παρασαίνῃ καὶ
νὰ δείχνῃ τὰ πράγματα, καθὼς εἶναι, καὶ νὰ
γνωστοποιῇ τὰ τοῦτων ἀποτελέσματα εἰς τὴν
πράξιν· ἡ ἀληθὴς ἠθικὴ εἶναι εὐκόλος· διότι
ἔχουν νὰ τὴν ἀκολουθοῦν ἄνθρωποι, ἀσθενῇ
"Οὐτα.

Πολλοὶ γραμματισμένοι ἀποπλανέθησαν ἀπὸ
τὸν ἀληθῆ δρόμον τῆς εὐδαιμονίας, πρὸς τὴν
ὁποίαν ἔπρεπε νὰ καλέσουν τοὺς ἀνθρώπους,
καὶ ἐπομένως δὲν γνώρισαν τὰς χάριτας καὶ
ἡδονάς της· διότι οὗτοι ἀποκόσμοι καὶ ἔξω
τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἐθέλησαν ὅσους ἔ-
κραζαν, ν' ἀποσπάσουν ἀπὸ τὸν κόσμον, νὰ
τοὺς σύρουν πρὸς ἑαυτοὺς· διὰ τοῦτο πρόβα-

λαν μεταφυσικὴν ἠθικὴν διὰ τὰ ὁδηγῇ εἰς μεταφυσικὸν τέλος,

Δὲν πρέπει τὰ συγχέωμεν τὴν κοσμικὴν μετὰ τὴν θρησκευτικὴν (religieuse) ἠθικὴν· ἡ πρώτη σκοπούμενου ἔχει τὴν ἐπίγειον μόνιμον εὐχαρίστησιν· ἡ δὲ δευτέρα διδάσκει τὴν οὐράνιον μακαριότητα· ἐκείνη εἶναι ἀληθῶς ὅχι τόσον ἐντελής, ἔχει τέλος ὅχι τόσον εὐδοξον καὶ καταγίνεται μόνον τὰ κατασαίνει τοὺς ἀνθρώπους γνωσικοὺς καὶ ὀρθόφρονας, ἐνῷ ἡ θρησκευτικὴ ἀφορᾷ τὰ τοὺς κάμῃ ἁγίους.

Ἦμπορεῖ τις τὰ θεωρῇ, ἂν θέλῃ, τὴν ἐγκόμιον ταύτην ἠθικὴν ὡς τὸ ὑλικώτερον καὶ παχύτερον μέρος τῆς θρησκευτικῆς· ἀλλ' ὅταν δὲν προβάλλῃ κανὲν ἐναντίον, χρεώσῃ ἡ θρησκευτικὴ τὰ φέρεται συγκαταβατικῶς πρὸς ἐκείνην καὶ τὰ τὴν προσατεύῃ, ὡς συντελοῦσαν μικρὸν μέρος τοῦ μεγάλου ἀγαθοῦ εἰς τὸ ὅποιον αὕτῃ καταγίνεται ὁλοκλήρως.

Ὅθεν ἡ ἠθικὴ, τὴν ὁποίαν προβάλλω, δὲν ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς της τὰ θυσιάζουν τὰ πάντα· ἐκτὸς τούτου, μᾶς ἀγαπᾷ καὶ μᾶς λέγει· „ἐμπιστευθῆτε εἰς ἐμὲ καὶ „δὲν θέλω παύσῃ τὰ γρηγορῶ πλη-

„σίονσας· ὅταν τὰ πάθη ὅσα εἶναι
 „ἐχθροί μου μόνον, διότι εἶναι ἐχ-
 „θροί σας, ἐμπορέσουν νὰ σᾶς ἐ-
 „ξουσιάσουν, καὶ σεῖς ἀναγκασθῇ-
 „τε διὰ τῆς δυναστείας τῶν τῆν
 „σκληρότητα καὶ τὰ ἀπὸ ταύτης
 „ἀχώρισα κακὰ, νὰ προσρέξετε εἰς
 „ἐμὲ, θέλετε μ' εὖρη πάντοτε πρό-
 „θυμον νὰ σᾶς δέχωμαι καὶ νὰ
 „σᾶς παρηγορῶ, καὶ νὰ μὴ σᾶς
 „νουθετῶ ἄλλο παρ' ὅ,τι πρέπει νὰ
 „σᾶς ὁδηγήσῃ διὰ νὰ μὴ ἀποπλα-
 „νεθῇτε καὶ πέσητε πάλιν εἰς τὴν
 „τυραννίαν ἐκείνων· κατὰ δὲ τὰ
 „λοιπὰ ζητῆτε τὴν ἡδονὴν καὶ
 „χαρῆτε· ἐγὼ δὲν σᾶς ἀποτρέπω
 „φυλάττω μόνοι τὸ δικαίωμα νὰ
 „σᾶς εἰδοποιῶ, ὅταν ἐκλάβετε ὡς
 „ἡδονὴν ὅ,τι δύναται νὰ σᾶς προ-
 „ξενήσῃ βλάβην.“

Ἐκ τούτου εἶναι εὐκόλουν νὰ γνωρίζωμεν
 ὅσα· ἡδονὰς ἀποδέχεται ἡ ἡθικὴ· κανὲν δὲν
 εἶναι τόσο εὐκατάληπτον, ὅσον ὅ,τι βλάπτει

ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ ἐπομένως ὅ,τι δύναται
νὰ ἴναι ἐπιβλαβὲς εἰς ἄλλους.

Κατὰ ταῦτα πᾶσα λεπτομερὴς περιγραφὴ
εἶναι περιττή· ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει χρεῖαν νὰ
μᾶθῃ πῶς ἡδονὴ εἶναι ἀβλαβής, ἢ ἐπιβλα-
βής, ἀλλ' ἔχει ἀνάγκην ν' ἀσφαλισθῇ καὶ νὰ
προφυλαχθῇ ἐναντίον τῆς κοινῆς γνώμης, ὅτι
ἡ εὐδαιμονία εἶναι ζυὴ κατὰ συνέχειαν ἡδυ-
παθῆς.

Ἡ ἡδονὴ ὁμοιάζει τὴν ἀνάπαυσιν· ἂν δὲν
ἐνασχοληθῶμεν καὶ ὅποσόν κοπιᾶσῶμεν, δὲν
αἰσθανόμεθα τὴν ἀνάπαυσιν· ὅς τις ἀδιακόπως
τρῶγει, εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ αἰσθανθῇ ὅ-
ρεξιν.

Διὰ τὴν πληροφορηθῆς, ὅτι ἡ ἡδυπαθὴς καὶ
διόλου εἰς τὰς ἡδονὰς ἑκδοτος ζωὴ δὲν εἶναι
εὐδαιμονία, παρατήρησε μόνον ὅσους γνωρί-
ξεις ὅτι δὲν ἔχουν σπουδαζόμενου ἄλλο, πα-
ρ' ὅ,τι ὀνομάζουν ἡδονῶν των· αὐτοὶ δὲν αἰ-
σθάνονται ἡδονήν· διότι μεταβαίνοντες ἀπὸ
τρυφῆν εἰς τρυφῆν, ἀπαντοῦν πάντοτε τὴν ἀη-
δίαν, ἐνῶ ἡ εὐφροσύνη βασιλεύει τρυγύρωτων,
καὶ δὲν ἐμπορεῖ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν καρδίαν
τῶν.

Ἄφοῦ ἡ ἀηδία γένηται συνηθὴς καὶ συνεχὴς, φθείρει τὰ ἥθη, βλάπτει τὸν κοινωνικὸν βίον, καὶ μᾶς καταδασανίζει, ἂν δὲν ζητήσωμεν νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπ' αὐτὴν· διότι, ἀφοῦ χορτάση κανεὶς ἀπὸ μίαν ἡδονὴν, ζητεῖ ἄλλην, τὴν ὁποίαν νομίζει ζωηροτέραν· δὲν συμβαλλεῖται τὸν ὀρθὸν λόγον, οὔτε κατὰ τὴν ἐκλογὴν, οὔτε κατὰ τὸ μέτρον· δὲν πράττει ἄλλο παρὰ νὰ τρέχῃ εἰς γυναῖκας, εἰς παιγνύδια, εἰς συβαριτικὰς τραπέζας καὶ τ. λ. καὶ εἶναι πασιδῆλον, ποίας πικρὰς λύπας καὶ ποίας φθορὰν ὑγείας καὶ ὑπαρχόντων πραξενοῦν αἰ τοιαῦται ἡδοναί!

Οἱ πλείότεροι γίνονται δυσυχεῖς διὰ ταύτην, ἢ δὲ ἐκείνην τῶν εἰρημέκων αἰτιῶν· λοιπὸν ἡ ἄκρα εἰς τὰς ἡδονὰς ἐπιθυμία εἶναι ἡ συχνοτέρα τῶν δυσυχιῶν μας αἰτία, καὶ ἀκριβοῦλογοῦμεν, ἂν εἰπώμεν: ὁ ἄργος ἄνθρωπος, ὅς τις νομίζει ὅτι ζῇ διὰ τὴν ἡδονὴν, εἶναι τῇ ἀληθείᾳ τῆς δυσυχίας λάφυρον· „ὀλέγους θα-
 „νατώνει τὸ φαρμάκι καὶ ὅμως προξενεῖ τρό-
 „μον, αἱ δὲ τρυφαὶ καὶ ἡδυνάθειαι φονεύουν
 „ἀναριθμήτους, καὶ μόλου τοῦτο κανεῖς δὲν
 „τὰς τρομάζει“ (συγγρ: Κινέζος).

Καὶ αὐτὰ τὰ καθήκοντα δὲν ἰσχύουν εἰς τὸν
 τρυφηλὸν καὶ ἡδυπαθῆ ἄνθρωπον, ἀλλὰ μάλι-
 στα παραχωροῦν εἰς ὅ,τι τὸν σύρει· αὐτὸς δὲν
 βλέπει εἰς τὸν κόσμον πᾶρεξ ἑαυτοῦ καὶ ὅ,τι
 ἐπιθυμεῖ, καὶ ἐν ὅσῳ διαρκεῖ ἡ ἐπιθυμία του,
 ὑποτάσσεται εἰς αὐτὴν καθ' ὅσα τὸν σπαιτεῖ.

Φέρε τώρα νὰ ἰδῶμεν καὶ τῆς ἐνασχόλου
 ζωῆς τὴν εἰκόνα· παρατήρησε τοὺς ἐνασχο-
 λουμένους· αὐτοὶ ἀφύοντες προσωρινὰ τὸ ἔρ-
 γοντων, αἰσθάνονται ἡδονὴν, ἣτις διαμένει,
 ἕως τῆς ἐνασχολήσεως ἡ ἕξις ἀναγεννήσῃ ταύ-
 της τὴν χρεῖαν· ὅταν ἡ ἡδονὴ ἐγκαταλείψῃ
 τὸ πρῶτον ἀντικείμενον, δὲν τὴν ζητοῦν εἰς
 ἄλλην διασκέδασιν πᾶρεξ εἰς τὴν ἐνασχόλη-
 σιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξεύρουν ἐκ πείρας, ὅτε
 ἐμφιλοχωρεῖ ἡ μόνιμος ἡδονὴ καὶ ἡ πηγὴ ὅ-
 λων τῶν ἄλλων.

Ἐκ τούτων γίνεται ἀρκετὴ ἀπόδειξις, ὅτ'
 ὁπόταν ἡ ἐνασχόλησις δὲν ἐπέχῃ τὸν πρῶτον
 τόπον τῶν ἡδονῶν μας, καὶ ἡμεῖς δὲν λαμβά-
 νωμεν ὁδηγὸν τὴν ἠθικὴν εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ
 χρῆσιν ἄλλων, αἱ ἡδοναὶ μᾶς προξενοῦν ἀντί-
 τῆς εὐδαιμονίας τὴν δυσυχίαν.

Ὅταν ἡμεθα ἔκδοται εἰς τρυφὰς καὶ ἡδυπα-

θείας ἀδιακόπους, κινδυνεύομεν, καθὼς ἀποδείχθη, νὰ χάσωμεν τὴν ὑγείαν, εὐπορίαν, ἐλευθερίαν καὶ ἡσυχίαν· καὶ ἐπειδὴ αὐτὰ εἶναι οὐσιώδη καὶ ἀναγκαῖα διὰ τὴν εὐδαιμονίαν ἀγαθὰ, γίνεται φανερόν, ὅτι αἱ ἡδοναὶ ὁπόταν τὰς ἀπολαμβάνωμεν ἀδιακρίτως, εἶναι εἰς αὐτὴν ἐνάντιαι· τοῦτον τὸν κανόνα ἀποδέχθημεν εἰς ὅλων τῶν πραγμάτων τὴν ἐκτίμησιν.

Ἡ συνέπεια τοῦτου τοῦ κεφαλαίου εἶναι ὅτι, ἐπειδὴ ἡ εὐδαιμονία, ἥτις εἶναι μόνιμος εὐαρέστησις, δὲν ἔμπορεῖ νὰ εὕρεται εἰς τὴν ταχύφυγον ἡδυπάθειαν, ὅς τις ἐπιθυμεῖ νὰ ἦναι εὐδαίμων, πρέπει νὰ μὴ συνεθίσῃ εἰς τὰς ἡδονὰς, καὶ νὰ μὴν ἡδύνηται ἀδιακρίτως, ἀλλ' ἐξεναντίας νὰ τὰς ἐκλέγῃ καὶ νὰ τὰς ἀπολαμβάνῃ κατὰ τὴν ὁδηγίαν τῆς ἠθικῆς.

Εἰς τὰ προηγηθέντα δύο κεφάλαια ἀποδείχθη, ὅτι τὰ πλούτη καὶ αἱ τιμαὶ ὅχι μόνον δὲν μᾶς προξενοῦν τὴν εὐδαιμονίαν, ἀλλ' ἔτι τὴν φέρουν εἰς κίνδυνον, ὅταν ἡ ἠθικὴ δὲν ὁδηγῇ εἰς τὴν ζήτησιν καὶ χρῆσιν αὐτῶν· εἰς τὸ παρὸν ἔδειξα ὅτι ἡ ἀδιακόπος ἡδονὴ, ἐκ τὸς ὅτι δὲν μᾶς κάμνει εὐδαίμονας, μᾶς κατασκαίνει δούλους τῆς ἀηδίας, ἥτις εἶναι ἐ-

ναυτία εἰς τὴν εὐδαιμονίαν· λοιπὸν ὅσ' ἀναφέ-
 ρονται εἰς τὰ πλούτη, τιμὰς καὶ ἡ δυπαθείας,
 εἶναι ψευδῆ ἀγαθὰ καὶ ἀνεπιτήδεια νὰ μᾶς φέ-
 ρουν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν· ἀλλ' ὅταν ἡ ἠθικὴ
 τὰ συνακολουθῇ, ἡμποροῦν νὰ μᾶς κατασεί-
 νουν εὐδαίμονας.

Τέλος τοῦ πρώτου τόμου.

Τοῦ Μεταφραστοῦ Σημειώσεις καὶ
προσθήκαι ἀπ' ἄλλους συγγραφεῖς.

Ἐς τὸ Α'. Κεφ. τοῦ Α'. Τόμου.
Σελ. Παραγ.

4. α'. Καλὸν, ἢ ἡδονὴν κ. τ. Ὁρβό-
τερον ἢ κυριολεκτότερον ἦτον, ἂν ἔ-
λεγεν ὁ συγγραφεὺς: καλὸν ὀνομάζο-
μεν ὅ,τι προξενεῖ εὐάρεστον αἶσθημα, ἡ-
δονὴν δὲ, αὐτὸ τὸ εὐάρεστον αἶσθημα·
ἴσαύτως, κακὸν λέγομεν ὅ,τι μᾶς
γίνεται αἰτία αἰδήματος ὀδυνηροῦ, πό-
νος δὲ εἶναι αὐτὸ τὸ ὀδυνηρὸν αἶσθημα·
διότι τὸ μὲν ἐνεργεῖ ἢ γίνεται μέρος
αἰτίας, τὸ δὲ εἶναι ἀποτέλεσμα.
5. α'. Συμφέρον, ἢ φιλαυτία, *inté-
rêt ou amour de soi*. Ὁ συγγραφεὺς
ταυτίζει τὴν φιλαυτίαν μὲ τὸν συμ-
φέρον· ἄλλ' εὐκολα καθεὶς ἔμπορεῖ νὰ
καταλάβῃ τούτων τὴν διαφορὰν.
- — Τροποποιεῖται τὸ συμφέ-
ρον τε. Ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ και-
ρὸν τῆς γεννήσεώς τε ἔχει μίαν ἰσω-
τερικὴν Ἀρχὴν, προσεχῇ ἢ ἀναγ-

ΒΙΒΛ. Παραγ.

καίαν τῇ διοργανισμέντῃ συνέπειαν, ἥ-
τις ἀποβλέπῃσα πάντοτε εἰς συντήρη-
σιν καὶ εὐχαρίστησίν τε, εἶναι ἡ πηγὴ
ὅλων τῶν εὐλόγων καὶ ἀλόγων ὀρεξέων
τε, καὶ γίνεται ἡ ἀφασμὴ καὶ τὸ κινῆν
ὅλων τῶν καλῶν καὶ κακῶν πράξεων τε.
ὅταν ἀκολουθῇ τὴν προοίησιν καὶ πειθα-
ρχῇ εἰς τὴν δικαιοσύνην, εἶναι ὠφελι-
μος καὶ ἐπαινετὴ· ἄλλ' ὅταν ὑπερπηδᾷ
τῇ ὀρθῇ λόγῃ καὶ τῶν καθηκόντων τῆς
ὁρῆς, γίνεται ἐπιβλαβὴς καὶ ἐπομένως
μεμπτή· καὶ ἐπειδὴ κατὰ διαφόρας ἐ-
ποχὰς καὶ περιστάσεις μετατροπίζεται,
τυτῆσι λαμβάνει διάφορον χαρακτήρα
καὶ παρακαίεται μετὰ διαφόρας τρόπους,
διὰ τῆτο ὀνομάζεται μετὰ πολλὰ καὶ διά-
φορα ὀνόματα, ἄλλοτε αὐτοόρμη-
τον, φυσικὴν κλίσιν (instinct),
ἄλλοτε συμφέρον, ἄλλοτε ἐγωϊ-
σμόν, ἄλλοτε φιλαδοξίαν καὶ ὑ-
παρσιν, καὶ ἄλλοτε ἄλλως· ἀκριβο-
λογῶντες ὅμως, εὐρίσκομεν ὅτι τὰ
τοιαῦτα ὀνόματα δὲν σημαίνουν παρὰ
προσδιορισμὸς καὶ τροποπεφείας αὐτῆς
τῆς ἀκοιμήτης ἀρχῆς, τὴν ὁποίαν κοι-
νῶς καὶ γενικῶς ὀνομάζομεν φιλαυ-
τίαν.

Σελ. Παραγ.

5. β'. Οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι κακοί, κ. τ. Πολλοὶ παλαιοὶ καὶ νέοι φιλόσοφοι δοξάζουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐκ φύσεως δὲν εἶναι ἢτε καλός, ἢτε κακός, ἀλλὰ τὸν καταγαίνειν τοιοῦτον ἢ τοιῦτον ἡ οἰκειακὴ ἀνατροφή, ἡ θρησκεία καὶ ἡ πολιτικὴ· ἄλλοι δ' ἐξεναντίας ὁρῶντες ὅτι γίνεται καλός, ἢ κακός μόνον κατὰ τὸ φυσικόν τε. Ἰδὲ δύο γνωμαὶ ἐκ διαμέτρου ἀντικείμεναι, περὶ τῶν ὁποίων ἐγχείρησαν καὶ γράφονται ὁλόκληρα βιβλία. Ἄλλ' ὅς τις παρατηρεῖ ἀκριβῶς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, λέγω, ὅς τις ἐρευνᾷ προσεκτικῶς τὸ ζῶον τὸν διοργανισμόν, τῶν ἀνθρώπων τὰς ὀργανικὰς ἐνεργείας καὶ ἡθικὰς τήτων ἕξεις καὶ ἐξετάζει φιλοσοφικῶς τὴν ἰσορίαν βαρβαρίων καὶ φωτισμένων ἐθνῶν, ἐμπορεῖ νὰ πληροφορηθῇ ὅτι ἡ φύσις ἐξεύρει, καὶ χάρις τὴν συνδρομὴν τῆς παιδείας, νὰ ὀργανίσῃ ἐνάρτεας καὶ ἐνεργέτας τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὅτι ἡ καλὴ ἀγωγή ἔχει ὡσαύτως μεγίστην δύναμιν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν καὶ δύναται νὰ θεραπεύσῃ συχνάκις πολλὰς διοργανισμῶ καχεξίας, αἱ ὁποῖαι ἄλλως ἤμπορῶσαν νὰ κατασχύονεν τὴν ἀνθρωπότητα· καὶ

Σιλ. Παραγ.

ἐκ τούτων καὶ συνάξῃ συμπέρασμα, ὅτι
ὁ τοιοῦτος ἢ τοιούτος διοργανισμός, καὶ
ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη ἀνατροφή καὶ παι-
δεία συνεργῶν πρὸς ἀρετὴν καὶ κακίαν.

Εἰς τὸ Β'. Κεφάλαιον.

7. γ'. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι κ. τ. ὅχι
ὅλοι· διότι εἰς μερικὰς γίνεται τέτις
ἐξαίρεσις· εὐρίσκονται ἄνθρωποι, οἱ
τινες δὲν αἰσθάνονται τὸ αὐτὸ αἶδημα,
καθὼς οἱ λοιποὶ, ἀπὸ τοῦ ἴδιου πρᾶγμα.

„Ἐστὶ δὲ πολιτικὸν ἀγαθὸν τὸ δίκαιον,
τέτοιο δ' ἐστὶ τὸ κοινὴ συμφέρον.
'Αριστοτέλ. πολιτ. κεφ. ζ'.

„Κοινωνικὴν ἀρετὴν εἶναι φημὲν τὴν
δικαιοσύνην, ἣ πάσας ἀναγκαῖον ἀκο-
λεθεῖν τὰς ἄλλας. Ὁ αὐτὸς αὐτόδι.

Εἰς τὸ Γ'. Κεφάλαιον.

11. α'. Πᾶσα πολιτεία ψυχὴ πόλεως ἐστὶ· Γ'-
σοφρ. Παναθ.

— β'. Παρανομία καὶ γίνεται ἐπί-
βηλος κ. τ. ἐκτὸς ὅταν κινδυνεύῃ
καὶ δὲν ἔχῃ καιρὸν καὶ ἐπικαλεσθῇ τὴν
διοίκησιν.

13. α'. Ἡ εὐδαιμονία εἶναι μόνιμος
κ. τ. ἡ εὐδαιμονία ὁρίσθαι ἀπὸ πολ-
λὰς διατάξεως· ὁ φυσικώτερος κί ἄρμος.

Σελ. Παραγ.

διώτερος ὁρισμός μοι φαίνεται ὅτι εἶναι τοῦτος, μέ τὸν ὁποῖον πολλὰ συμφωνεῖ καὶ ὁ ἀριστοτελικός: τὸ ζῆν εὐδαιμόνως, εἴτ' ἐν τῷ χαίρειν ἐστιν, εἴτ' ἐν ἀρετῇ τοῖς ἀνθρώποις, εἴτ' ἐν ἀμφοῖν. (Πολιτικ. βιβλ. η'.)

Ὁ Θαλῆς ἔλεγε, ὅτι τρία χρειάζεται ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ ᾔηται εὐδαίμων: σῶμα ὑγιές, τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα καὶ νῦν πεφωτισμένον. „ὕγιειαν, εὐπορίαν καὶ εὐπαιδευσίαν.“

Εἰς τὸ Δ'. Κεφάλαιον.

16. β'. Ἡ φύσις μᾶς διοργανίξει καὶ τ. μοι φαίνεται τρόπον τινα ἀσυναρτητον μετὰ τὸ ἀνωτέρω ἡμῖς τῇ αὐτῇ παραγράφῃ.

18. β'. Διορθώνονται σχεδὸν ὅλοι καὶ τ. τῆτο ὑπερπληθὺς τῆς ὅρας τῆς ἀληθείας.

19. α'. Διότι διδάσκει νὰ προλαμβάνωμεν καὶ τ. νὰ προλαμβάνονται τὰ κακὰ αἵτια, παρὰ νὰ ζητῆται ἡ θεραπεία τῶν ἐπιβλαβῶν ἀποτελεσμάτων, εἶναι γνώμη ἀναγκαιοτάτη καὶ ἐπιωφελεστάτη.

20. α'. Ὁθεν προέρχονται ὅλοι αἱ ἀσθένειαι, καὶ τ. Ἐνταῦθα εἶναι

Σελ. Παραγ.

ὑπερβολή, καὶ ὀρθότερον ἦτον, ἂν ἔλεγεν, ὅτι προσέρχονται πολλαὶ ἀσθένειαι. Ἀφ' εἰσέλθωσιν εἰς τὸν σῶμα καὶ χωνευθῶσιν ὅσα τρώγομεν καὶ πίνομεν, ὁ ἐντεῦθεν προσερχόμενος χυλὸς κατασαλεύει εἰς τὴν ποσότητα τῆς αἵματος, ἐκ τῆς ὁποῖας, ἀκαταστάτως εἰς ὅλον τὸ σῶμα κυκλοφορῆντος, ἀποχωρίζονται μέρη, καὶ ἀπεργάζονται εἰς διάφορα ὄργανα διάφορα ὑγρά, ἀναγκαῖα τῷ σερῶν διεγερτήρια καὶ ἡ ἀπαραίτητος καὶ διηνεκής αὐτῶν τροφή διὰ τὴν ἄλογον λοιπὸν μῆξιν τῶν φαγητῶν καὶ ποικιλοπολυφαγίαν ἀκολουθεῖν συχναὶ δυσπεψίαι, καὶ κακοχυλῖαι, αἱ δὲ κακοχυλῖαι προξενεῖν κατ' ὀλίγον ὀλίγον δυσκρασίαν εἰς τὸ αἷμα, τὸ δὲ τοιούτου αἷμα κυκλοφορῆν, ἔπεται ὡς ἀφ' ἑνὸς παντὲ κακοχυμίας καὶ οὐαὶ προξενῇ εἰς τὰς σερῶν νοσηρὰς ἀρχὰς καὶ νοσηρὰ διεγερτήρια· καὶ ἐντεῦθεν οὐαὶ πηγάζειν πολυειδεῖς καχεξίαι καὶ ἀσθένειαι.

20. β'. Ἀπὸ ἐκαστοῦ ἀρρώστου, κ. τ. Τέτο ἔχει κάποιαν ὑπερβολὴν· ἡ εὐτακτος ὅμως ζωὴ εἶναι εἰς τὴν ὑγείαν χρησιμωτάτη· καὶ ὀρθῶς ἐλέχθη, ἂν αὐτοῖς ὑγεία πρὸς σωφροσύνην· ἔχομεν ἐκ παραδόσεως, ὅτι

Σελ. Παραγ.

εἰς τὰς Ἀθήνας συνέβησαν λοιμικαὶ νόσοι, καὶ μόνον τῷτο ὁ Σωκράτης διὲν ἀρρώσθησε διὰ τὴν πρὸς τὸ ζῆν σωφροσύνην τε· ὡσαύτως καὶ Ζήνων ὁ Κιττιεὺς, διότι ἦτον ἐγκρατέστατος εἰς τὸ τρώγειν καὶ εἰς ἄλλας ἡδονάς, διατέλεσε ἄνθος καὶ ὑγιὲς ἕως εἰς τὸ ἑκατοστὸν περίτετος τῆς ἡλικίας τε ἐνφ' ἀπόθανει. (Διογ. Λαερτ.) ἄλλα καὶ αὖ τις ἀμφιβάλλῃ εἰς τοιαύτας παραδόσεις, πρέπει νὰ πληροφορηθῇ ἀπὸ τὴν κα. Δημοκρινὴν πεῖραν.

Προσθήκη.

„Υγεία καὶ νῆς ἐστὶν τῷ βίῳ δύω.

„Οὐκ ἐστὶ ὑγείας κρεῖσσον ἔδεν ἐν τῷ βίῳ.

„Υγείας ἀπέσης ἔδεν ὅς τις.

„Υγιεῖν εὐχαῖς παρὰ θεῶν αἰτεῖνται ἄνθρωποι τὴν δὲ ταύτης δύναμιν παρ' ἑαυτοῖς ἔχοντες, ἐκ Ἰσασιν· ἀκρασίῃ δὲ τ' ἀναντία πρῆσσαντες, αὐτοὶ προδότες τῆς ὑγιείνης τῇσι ἐπιθυμίῃσι γίνονται. Δημοκριτ. παρὰ Στοβ.

„Οἱ ἀκρατεῖς ἐν ταῖς ἀρρώσiais, εἰσι δουδερὰτευται· Σωκρ.

Σελ. Παραγ.

Εἰς τὸ Ε'. Κεφάλαιον.

43. α'. Ὁ περίφημος, κ. τ. Ἡ διαφορὰ τῆς γῆς, αἱ φυσικαὶ καὶ πολιτικαὶ περιβάσεις προξενῶν μεγίστην δυσκολίαν νὰ προδιορισθῇ μία καθολικὴ καὶ ἀπαράλλακτος τῆς εὐπορίας τιμή. Ἰσως καὶ αὐτὴ ἢ παρὰ τῇ συγγραφῇ διοριθεῖσα θὰ φανῇ εἰς πολλὰς μικρὰς κατὰ τὰς παρήσας περιβάσεις· μόλον τῆτο οἱ πλείοτεροι ἐμπορῶν νὰ τὴν λάβουν ὡς μέσον ὅρου, καὶ νὰ τὴν ταύξάνην, ἢ σμικρύνουν κατὰ τῆς διαφορᾶς τοῦτος καὶ ἐποχᾶς.

Προσθήκη.

„Χάρις τῇ μακαρίᾳ φύσει ὅτι τὰ μὲν ἀναγκαῖα ἐποίησεν εὐπόριζα, τὰ δὲ δυσπόριζα ἔκ ἀναγκαῖα. Ἐπίκυρος.

„Θεὸς μὲν εἶναι τὸ μηδενὸς δεῖσθαι, τὸ δ' ὡς ἐλαχίστων ἐγγυτάτω θεῶν Σωκρ.

„Ὡς ἄριστος οἶκος ἐστὶν ὁ τῶν περισσῶν μηδενὸς δεόμενος, καὶ τῶν ἀναγκαίων μηδενὸς ἐνδεόμενος. Πιπτακός.

„Ἐπεὶ τοίνυν ὁμολογῆται τὸ μέτρον καὶ μέσον ἄριστον, φανερόν ὅτι καὶ

L

Σελ. Παραγ.

τῶν εὐτυχημάτων ἢ κτήσις ἢ μέση
βελτίστη πάντων· ῥάσι γὰρ τῷ λόγῳ
πειθαρχεῖν· ὑπερπλεσίῳ δέ, ἢ τήναι-
τίῳ τῷ ὑπερπτωχῷ χαλεπὸν τῷ
λόγῳ ἀκολουθεῖν· γίνεται γὰρ ὁ μὲν
ὑβρις καὶ μεγαλοπύῃρος μάλλον, ὁ
δὲ κακῆργος καὶ μικροπύῃρος λίαν.

Ἀριστοτ. πολιτικ. βιβλ. δ'. κεφ. θ'.
ταῦτα λέγων ὁ φιλόσοφος, δείχνει διε-
ξοδικῶς τὰς ὑπερπλεσίας καὶ ὑπερπτώ-
χους ἐπιβλαβεῖς εἰς τὴν διοίκησιν καὶ
εἰς ὅλην τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν· ἄλλ'
εἶν' ἄξιον ἀπορίας καὶ λύπης ἐνταυτῷ
ὅτι αἱ διοικήσεις, καὶ ὅσαι θέλουν νὰ
ὀνομάζονται φωτισμέναι καὶ εὐνομήμεναι,
δὲν ἠθέλησαν νὰ ἀφεληθῇ ἀπ' αὐτὴν
τὴν σοφίαν καὶ βιωφελῇ γνώμην, ἀλλὰ
δοξάζου καὶ ἀκολουθεῖν σχεδὸν ὅλον τὸ
ἐναντίον, καθὼς καὶ ὁ σεβάσμιος συγ-
γραφεὺς γὰρ ἄλλος τὸ λέγει εἰς τὰ προ-
λεγόμενα τὰς τῶν βιβλίων με' ἄλλας
λίξεις.

„Εοικεν ὅγ' ἀληθινὸς πλετος εἶναι
τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων καὶ χρη-
σίμων εἶναι· ὁ αὐτὸς αὐτόσι.

„Πλετον ἐδέλω (ἐλεγεν ἄλλος σο-
φός) ἐπ' ἀρκίον.

Σελ. Παραγ.

„Τῷ σώματι ἐργαζόμενον τὰ ἐπιτή-
δεια πορίζεται. Ξενοφ.

„Ἦν μὴ πολλῶν ἐπιθυμίας, τὰ ὀ-
λίγα τοι πολλὰ δόξει· σμικρὰ γὰρ ὀ-
ρεῖς πενίαν ἰσοδυνάα πλῆττω ποιεῖ·
Δημοκρ. παρὰ Στοβ.

Εἰς τὸ ζ'. Κεφάλαιον.

33. α'. Ἡ δὲ ἡθικὴ ἐλευθερία, κ. τ.
τὰ πάθη εἰν' εὐλογα καὶ ἄλογα, ὠφέ-
λιμα καὶ ἐπιβλαβή· ἡ ἡθικὴ, ὑπαγό-
ρευσις τῇ ὀρθῇ λόγῳ, ἀποδέχεται τὰ
εὐλογα καὶ ὠφέλιμα, καὶ ἀπαγορεύει μό-
νον ὅ,τι εἶναι ἄλογον καὶ ἐπιβλαβές·
δὲν ἀπαιτεῖ λοιπὸν παντελῆ σοικὴν ἀ-
πάθειαν, παράλογα, ἀτέλεια καὶ ἀ-
δύνατα, ἀλλὰ τὸν θέλει φρόνιμον,
κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, τητέστιν ὅχι ἀ-
παθῇ, ἀλλὰ μετριόπαθῇ, ἢ κάλλιον
νὰ εἴπω, ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον
ἀπὸ τ' ἄλογα καὶ ἐπιβλαβῆ πάθη. Ὁ
συγγραφεὺς ἐκφράζεται ἔτω: elle (la
liberté morale) suppose qu'on ne
dépend pas même de ses passions. καὶ
φαίνεται ὅτι ἐνταῦθα μὲ ταύτην τὴν
τελευταίαν λέξιν, χωρὶς νὰ προσέσῃ
καὶ ἐν οἰκείῳ ἐπίθετον, ἐννοεῖ μόνον τ'

L 2

Σιλ. Παρυγ.

ἄλογα καὶ ἐπιβλαβή· διότι ἄλλαχῆ· καὶ
 μάλιςά ὅταν ὁμίλῃ περὶ Παθῶν,
 συλλογίζεται φιλοσοφικώτατα καὶ ὁμο-
 λογῇ ὅτι ἡπαντελὴς τῶν παθῶν νέ-
 κρωσις εἶναι τῶν ἀδυνάτων, ἐνῷ ζῇ ὁ ἄν-
 θρωπος, καὶ ὅτι τῆτο δὲν εἶναι τῆς ἡ-
 δικῆς ὁ σκοπὸς, ἀλλ' ἡ μετρίαι-
 σις καὶ χαλιναγωγία.

34. α'. Δμῶες δ' εὐτ' ἂν μηκίτ' ἐπικρατέω-
 σιν ἄνακτες,

Οὐκ' ἔτ' ἔπιτ' ἰδέλῃσιν αἰνέσιμα
 ἰργάζεσθαι·

Ἦμισυ γὰρ τ' ἀρετῆς ἀποκίνυται
 εὐρύστα Ζεὺς

Ἀνδρός, εὐτ' ἂν μὲν κατὰ δέλιον
 ἡμᾶρ ἔλῃσιν.

Οἶδυσ. ρ. σιχ. 220.

Ἀναμφιβόλως ὅτε βασιλεύει ἡ πο-
 λιτικὴ ἐλευθερία, τετέστιν ἡ ἄδεια νὰ
 πράττῃ καθέ τις ὅ,τι ἐπιτρέπῃ οἱ νόμοι
 καὶ ὅ,τι δὲν ταραττῇ τὴν πολιτικὴν καὶ
 κοινὴν εὐταξίαν, ἐκεῖ τὸ ἀνθρώπινον
 πνεῦμα ζωογονεῖται, βλαστάνει, ἀν-
 θεί καὶ φέρει βιωφελεστάτους καρπὸς, ἐ-
 πισημάς, τέχνας, γυναιῖα καὶ ἐνάρετα
 φρονήματα· ἐκεῖ τὸ κοινὸν καὶ ἴδιον συμ-
 φέρον κινεῖ καθέναν νὰ ᾔῃαι πολυειδῶς
 ἀγαθὸς πολίτης ζηλωτὴς τῶν καλῶν

Σελ. Παραγ.

ἡ ὑπέρμαχος τῆς πατρίδος * ἀλλ' ὅπου
εἶναι ἐξαρισμένη, ἡ πολιτικὴ ἐλευθε-
ρία, ἐκείθεν τι καλὸν πρέπει νὰ ἐλπί-
ζη κανεὶς; κί ἂν τότε ἔθνος καταβα-
ρυνόμενον πολυειδῶς ἡ πολυχρονίως ἀ-
πὸ δάκτειον ζυγόν, δείχνει μάλον τῆ-
το γενναίων ἡ ἐναρέτων φρονημάτων ση-
μεῖα, τῆτο τὸ σπανιότατον ἡ παρά-
δοξον φαινόμενον προξενεῖ τιμὴν εἰς τὴν
ἀνδραπότητα, κ' ἐνταυτῷ κινεῖ εἰς
δαῦμα ἡ ὑψηλὰς σκέψεις τὸν φιλό-
σοφον ἡ ἀκριβῆ παρατηρητὴν τῶν ἀν-
δρατίων πραγμάτων.

35. α'. Δόξα ἡ τιμὴ εἰς τὰ πάντα ἡ εἰς τὴν
εὐνομίαν, ὅτι ἡ δαλεία εἰς τὴν εὐνώ-
πην τὴν σήμερον δὲν εἶναι παντὲ. ἀ-
πὸ τῆς ἡθικῆς ἡ ἀληθῆς φιλοσοφίας
τὴν πρόοδον πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν τὸν
παντελῆ τῆς δαλείας ἀφανισμόν. ἀπ'
αὐτὴν θέλει λάβῃ εὐκταϊότεραν κατά-
ξασιν ἡ ὅσα ἔδνη ἡ βία ἡ δυναστεία
ἀνδραποδίζει ἡ ἐμπορεύεται ὡς τ' ἄ-
λογα ζῶα.

36. α'. Ὅσον κί ἂν προχωρήσῃ, κ. τ.
Καὶ εἰς τὴν ὑπερτίεραν ἀρχὴν ἂν φθάσῃ
χρεωθεῖ νὰ δίδῃ λογαριασμόν. διότι
μεταξὺ ἡγεμόνος ἡ ὑπὸ ἡγεμόνα ὑπάρχον
ἀμοιβαῖα καθήκοντα ἡ δεσμοί.

Σελ. Παραγ.

39. β'. Ἡ φύσις μᾶς ζέλλει κ. τ. Ἐπλάσσει ὁ δημιουργὸς τὸν ἄνθρωπον κοινικὸν καὶ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ζῶον πολιτικόν, τῆτιςιν ὁ ἄνθρωπος ἔχει χρῆαν κοινωνίας, βοηθείας καὶ συνεργείας τῶν ὁμοίων τε· ἅντις ἀμφοβαλλῇ, ἃς σρέψῃ τῆς ὀφθαλμῆς εἰς ἐν νεογενὲς βρέφος, τὸ ὁποῖον κατὰ πάντα ἀδύνατον, ζητεῖ μὲ καθεὶν κίνημα πᾶσαν σιγμὴν ἄφυσκτον συνδρομὴν ἀπ' ἄλλης· ἃς παρατιρήσῃ εἰς βραχυλογίαν, τὸν ἄνθρωπον εἰς διαφορὰς ἐποχὰς καὶ περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἔχει ἀπαραίτητον καὶ πολυειδῆ χρῆαν τῆς βοηθείας τῶν ἄλλων, καὶ ἂν δὲν λάβῃ συνδρομὴν, πάσχει, γίνεται δυσυχὴς, ἢ χάνει τὴν ὑπαρξίν τε· ὅθεν αὐτὴ ἡ χρῆα προξενεῖ ἐξαρτήσεις καὶ δεσμὸς ἀναγκαῖος καὶ οἱ δεσμοὶ γεννῶν σχέσεις· ἡ φύσις ὅρα δὲν μᾶς διοργανίζει παντὶ ἐλευθέρως, ἀλλὰ κοινικῶς καὶ ἀλληλενδέτης· αὐτὴ ὅμως ἡ χρῆα ἔχει τῆς φυσικῆς τῆς ὁρῆς, ἡγενοῦ ὅσον εἶναι ἀναγκαῖον καὶ ὀφέλιμον εἰς τὴν διατήρησιν καὶ εὐδαιμονίαν· πέραν τῶν ὁρῶν τέτων δὲν εἶναι πλέον χρῆα ἀλλὰ περιττότης καὶ περιττότης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπιβλαβής· διότι

Σελ. Παραγ.

οἱ εὐτεῦθεν προερχόμενοι δεσμοὶ καὶ χεῖ-
σαις μᾶς ὑποδελώνεν εἰς βαρυτάτην
δουλείαν.

Προσθήκη.

„Τὸ κρατεῖν τῶν παθῶν μόνη ἐλευ-
θερία. Κλεμ. Ἀλεξανδρ. Στραμ.

„Μόνος ἐστὶν ἐλεύθερος καὶ μόνος ἄρ-
χων καὶ τῶν βασιλέων βασιλικώτερος,
ὁ τῶν παθῶν ἀπηλλαγμένος. Χρυσος.
Οἶμιλ. λή. Ματθ.

„Ὅς τις ἔχει ψυχὴν ἀδελωτον, συλ-
λογίζεται, λαλεῖ καὶ γράφει ὑψηλά·
(Κοραὴς προδρ. σελ. ρνή.)

Εἰς τὸ Ζ'. Κεφάλαιον.

„Καλὸν ἡσυχία. Περιανδρ.

43. β'. Μέτρον ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον,
ἔλεγεν ὁ σοφὸς Πυθαγόρας καὶ κατ'
ἄλλης, Χίλων, ἢ Κλειόβηλος· τετέ-
στιν ἔτε ἥττον ἔτε πλέον τῷ δέοντος,
ἀλλὰ μέσον καὶ ὅσον ἀρκεῖ· διὰ τῆτο
καὶ Φαυκίδης (παρ' Ἀριστοτέλει πολι-
τικ. βιβλ. δ'. κεφ. 2.) ἔλεγεν· πολ-
λὰ μέσοισιν ἄριστα· μέσος δὲ λόγος
εἶναι.

Σιλ. Παραγ.

Ἡ αὐτάρκεια καθάπερ ὁδὸς βραχεῖα
 καὶ ἐπιτερπὴς χάριν μὲν ἔχει μεγάλην
 πόνον δὲ μικρόν. Σωκρ. παρὰ Διογ.
 Λαερ.

Οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγον: τὸν βᾶ-
 ρον βίον αἰρετέον, ἥδιστον δ' αὐτὸν
 ποιήσῃ ἡ συνήθεια.

Εἰς τὸ Η'. Κεφάλαιον.

50. β'. Ἡδονικὸν μᾶς εἶναι, κ. τ.
 Ὁ φρόνιμος ἔχει πάντοτε πρὸ ὀφθαλ-
 μῶν τὸ ἀληθὲς μέτρον τῶν πραγμά-
 των, ἤγερ τὴν ἐξ αὐτῶν προσερχομέ-
 νην ὠφέλειαν.

Ἡ δύνατον τὸν μηδὲν πράττοντα
 πράττειν εὖ· τὴν δ' εὐπραγίαν καὶ εὖ-
 δαιμονίαν εἶναι ταυτόν. Ἀριστοτ. πο-
 λιτικ. κεφ. γ'.

Ἡ ἀργία κακουργίας ἀρχή. Χρυσος.

Πῶς δὲ ἡμισιτὸν ἢ ἀργία, μύρ-
 μικρος καὶ μελίσσης χεῖρονα ποιεῖσα τὸν
 ἀνθρώπον. Βασιλ. κεφ. α'. 1εσ.

Εἰς τὸ Θ'. Κεφάλαιον.

59. α'. Γνωμοδοότησα, κ. τ. Ἡ πτω-
 χία καὶ ἀτίλεια τῶν γλωσσῶν προξενεῖ

Σιλ. Παραγ.

συχνότατα μεγίστας ἰδεῶν συγχύσεις
 καὶ συλλογισμῶν ἀτοπίας· δι' αὐτὸ τῇ
 τοῦ ὀνομάζου οἱ ἄνθρωποι παιδεῖαν καὶ
 ἐπιστήμην ἐν ἄθροισμα σφαλερῶν ἰ-
 δεῶν καὶ ἀνωφελῶν εἰδήσεων ἐπίσης, κα-
 θὼς καὶ μίαν συλλογὴν ἀκριβοῦς παρατη-
 ρήσεων, καὶ ἀληθειῶν καὶ ὠφελίμων γνώ-
 σεων· τοιαύτη παιδεία, καθὼς ἡ πρῶ-
 τη, ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀπατη-
 λὸν καὶ ἐπιβλαβεῆς τέλος· ἀλλὰ τοιαύ-
 τη ἐπιστήμη, καθὼς ἡ δευτέρα εἶναι εἰς
 τὸ λογικὸν ἀναγκαιοτέρα καὶ ὠφελιμα-
 τέρα, παρὰ τὸ φῶς εἰς τὸ ἐρατικὸν
 αἰσθητήριον· διότι μᾶς φέρει, ὅταν τὴν
 ἀκολουθῶμεν, ἀσφαλῶς εἰς τὴν κοσμοπό-
 λιν τοῦ εὐδαιμονίου.

59. β'. Ἡ ἀμάθεια εἶναι ἐπιβλαβεστάτη τῇ
 λογικῇ ἀδύναμει· δι' αὐτὴν γινόμεθα
 ὥς μηδαμινὰ καὶ ἀνάξια νὰ λεγώμεθα
 ἄνθρωποι· δι' αὐτὴν γεννῶνται εἰς
 τὴν καρδίαν πάθη ἄλογα καὶ σφο-
 δρά, μᾶς φέρου εἰς πολυεῖδῃ ἄτοπα
 καὶ μᾶς ῥίπτου εἰς τὸν βάρανδρον τῶν
 συμφορῶν· ὅθεν ὁ ἄνθρωπος χρεώσεται
 νὰ τρέφῃ καὶ νὰ θεραπεύῃ ὅχι μόνον
 τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὸ νοητικόν· καὶ ὅ-
 σοι ἀμελῶν τὸν φωτισμὸν τῇ λογικῇ
 τῶν, δείχνου ὅτι καταφρονεῖν τὸ δῶ.

ρον, τὸ ὁποῖον ἐδόθη ἐρυνόξεν εἰς αὐτὰς διὰ τὴν διαφέρειν ἀπὸ τ' ἄλογα ζῶα, καὶ κινδυνεύειν νὰ γένῃ „ἐτώσιον ἄχθος ἀρέρης. Νέοι, μόνη ἡ παιδεία εἶναι καλὴ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ, ἢ νὰ μᾶς προφυλάξῃ ἀπὸ τὴν πολυειδίῃ δυσυχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἀπαιδευτος εὐρίσκεται, ἢ ὑπόκειται κάθε σιγμὴν νὰ καταποντισθῇ· δὲν ἔχετε ὅσοι εἶθε πτωχοὶ, νὰ προβάλετε ὡς ἐμπόδιον τὴν ἔλλειψιν τῆς εὐπορίας· διότι ἐναντίον τῆς ἔχετε παράδειγμα πολλὰς Μενεδήμους, Ασκληπιάδας καὶ Κλεάνθους, καὶ ἐμπορεῖτε νὰ τῆς μιμηθῆτε, ὅταν ἦθε ὀλιγαρκεῖς καὶ φιλομαγεῖς. Πατέρες φιλόσοφοι, ἂν ἀγαπᾶτε νὰ ἰδῆτε καὶ νὰ ἔχητε τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν συγκάτοικον μὲ τὴν οἰκογένειάν σας, χρεωσθεῖτε νὰ σέβεσθε τὴν παιδείαν καὶ νὰ τὴν θεωρῆτε, ὡς τὸ μόνον ἐπιτήδειον μέσον νὰ φέρῃ εἰς τὸν οἶκόν σας τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ ἐπομένως πρέπει νὰ φροντίζετε ὡς πρῶτον καὶ κυριώτατον ἔργον τὴν καλὴν ἀνατροφὴν καὶ παιδευσιν τῶν τέκνων σας· λέγων τῶν τέκνων σας, ἐννοῶ καὶ ἀρσενικά καὶ θηλυκά· διότι ἐπικρατεῖ εἰσέτι εἰς τὴν κεφαλὴν τῶν πλειοτέρων

Σελ. Παραγ.

ἡ σφαλερὰ καὶ ὀλεθρία δοξα, ὅτι τὰ
 Ζήλεα δὲν πρέπει νὰ μανθάν-
 νουν γράμματα, τυτίσιν ὅτι τὸ
 φῶς εἰς τὸν ὁδοιπόρου εἶναι
 ἐπιβλαβές, ὅτι ἡ μάθησις
 καὶ γνῶσις τῆ ἀληθείας καὶ ὠφε-
 λία εἰς τὸ λογικὸν εἶναι
 ἄτοπος· παρὰ ταύτην τὴν γνώμην
 δίδεται ἄλλη ἄτοπωτέρα; ἂν τινες πε-
 παιδευμένοι ἐφάνησαν κακοήθεις καὶ
 διεφθαρμένοι, τοιαῦται καὶ χειρότεραι
 ἤδεσαν ἦναι χωρὶς τὴν εἶδῃσιν τῶν γραμ-
 μάτων, καθὼς μὲς πληροφορεῖ ἡ καθε-
 μερινὴ πεῖρα διὰ τὴν κακοήθειαν τῶν
 ἀμαδῶν γυναικῶν· ἀλλ' εἰς τοιαύτην
 ὕλην εὐρισκόμενος, δὲν πρέπει νὰ κρύ-
 ψω τὴν ἐγκάρδιον εὐχαρίστησιν ὅσην
 αἰδοῦμαι, ἀναγνώσας μέρος τῆ γεω-
 γραφικῆ χαρτοπαιγνίᾳ, μὲ τῆ ὁποίᾳ
 τὴν μετάφρασιν καὶ αὐξήσιν φιλοτιμήθη
 ἡ κυρία Αἰκατερίνη Ραση, νὰ συν-
 δράμῃ τὴν πτωχὴν νεοκαίαν τῆς πα-
 τρίδος.· Εὐγε, εὐγενὴς νεανίσκη! διὰ
 τὴν παιδείαν καὶ ἀξίαν σε φέρεις ἀξίως
 τῆς εὐγενείας τ' ὄνομα, καὶ προξενεῖς
 τιμὴν εἰς τὸ γυναικεῖον φύλον· ἔδωκας
 εὐλογωτάτην ἀφορμὴν νὰ σοὶ πλέξεν
 πρὸ τῆ προσκαίρου τὸν ἀμάραντον καὶ

ἔνδοξον σίφανον καὶ νὰ διαμεῖνῃ τ' ὄνο-
μά σου εἰς τὴν ἱστορίαν ἀθάνατον· αὐ-
ριοι δέ λυις γίνῃ τιμία καὶ σεβασὴ σύ-
ζυγος, ἀγαθὴ καὶ φιλόσοφος μήτηρ·
εἶδε λοιπὸν νὰ πλητίσῃ; τὸ γένος καὶ
μὴ ἄλλα ωφελιμώτερα! εἶδε προσέτι
νὰ ἀναφανῇ ἐντὸς ὀλίγου πολλαὶ ζηλω-
ταὶ καὶ μιμηταὶ σε!

59. γ'. Τὴν ἀργίαν, ἣτις τὰ γεννᾷ
ὅλα. Ἡ ἀκριβὴς παρατήρησις τῶν ἐ-
πιθυμιῶν, κλίσεων καὶ πράξεων τῶ ἀν-
θρώπου εἰς πολλὰς καὶ διαφορὰς περιστά-
σεις πληροφορεῖ, καθὼς εἶπα καὶ ἀνω-
τέρῳ σελ. 156, ὅτι τὰ ἐλαττώμα-
τα ἔχον κυρίαν πηγὴν τὸν τοιοῦτον, ἡ
τοιοῦτον διοργανισμὸν καὶ τὴν κακὴν ἀ-
νατροφὴν· ἡ ἀργία ἔπειτα συντρέχει
μεγάλως, τὰ τρέφει καὶ τὰ αὐξάνει.

60. γ'. Διότι τὰ αἰσθητήριά μας εἶ-
ναι ἀτέλῃ, κ. τ. Ἡ καλὴ ἀνάτρο-
φή, ἡ ἀκριβὴς παρατήρησις, ἡ σκέ-
ψις καὶ εἰς βραχυλογίαν, ἡ ὀρθὴ παιδεία
ἐμπορεῖ νὰ μετριάσῃ μεγάλως, ἢ νὰ
θεραπεύσῃ, τὴν ἀτέλειαν τῶν αἰσθητι-
κῶν ὀργάνων. Χάρης μεγίστη εἰς τινὰς
φιλοσόφους καὶ φιλανθρώπους, οἵτινες ἐ-
πίνοησαν συστήματα παιδαγωγικὰ, ὡς
παρὰ πολλῶν ὁμολογεῖται, ὀρθότερα

Σιλ. Παρυ.

καὶ ὀφειλιμώτερα παρ' ὅσα ἦσαν εἰς χρη-
σιν προτιότερα· εἶναι περιττὸν γὰρ εἶ-
πω τὸ περισσώτερον ἐνταῦθα· διότι
ἄρκετὰ ἐγγράφησαν εἰς τὸν νέον λόγιον
Ἑρμῆν, καὶ ἄς τὸν ἀναγνώσκειν ὅσοι εἴ-
ναι φιλόκαλοι καὶ φιλομαθεῖς.

69. α'. "Οταν σφάλλη τὸ πνεῦμα,
κ. τ. "Οχι μόνον ἐκ τῆς ταχύτητος
ἢ ἀπροσεξίας, ἀλλ' ἔτι καὶ ἐκ τῆς ἀ-
πειρίας καὶ ὀργανικῆς ἀτελείας τῶν αἰ-
σθήσεων ἢ τῆ κοιῆς αἰσθητηρίᾳ.

— β'. "Οσοι ἀπόκτησαν τῆς σκέ-
ψεως τὴν ἔξιν, κ. τ. Τῇ ἀλη-
θῆς φιλοσοφίᾳ καὶ φιλομαθείᾳ ἢ τερπισ-
τερά ἡδονὴ εἶναι μελίτη καὶ σκέψις· δὲν
εἶναι λοιπὸν δυνατόν, ἢ τελάχιστον
εὐκόλον, γὰρ ἡδύνεται ὁ τοιοῦτος εἰς
συναναξροφὰς καὶ συνιλεύσεις, ὅτε ὥς
ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ἐξορισμένη ἡ
σκέψις, καὶ βασιλεύει ἡ ψυχρολογία
μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς, φλυαρολο-
γίας καὶ αἰσχρολογίας.

70. β'. Τῇ νοοῖς ἢ ὀκνηρίᾳ κ. τ. "Οχι
πάντοτε.

— γ'. „Ἡ πολυμάθεια χωρὶς νοῦ καὶ κρίσεως
ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἐπισημὴ, ἀλλὰ καὶ
ἄχρηστος, πολλακίς καὶ ἐπιβλαβής· ἡ

Ἰσορία καὶ ἡ καθημερινὴ περὶ τὸ μαρτυρῆν.

71. β'. Μὴν ἐξετάξης (εἶπεν ὁ Μονταίγνης) πόσα κανεῖς ἐξέβρει, κ. τ. Μὲ ταύτην τὴν γνώμην μίαν ἄλλην τῇ ἰδιε φιλοσόφει πολλὰ ὁμοιάζουσιν ἀναφέρει ὁ κύριος Κοραῖς αὐτοχρ. σελ. 410. „ἔπρεπε νὰ ἐρωτῶμεν, τίς εἶναι καλλίον σοφός, ὅχι, τίς εἶναι πλέον σοφός. Ἰσως εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ, καὶ ὁ ἡθικός συγγραφεὺς τὴν ἔκφρασε μὲ ἄλλας λέξεις, μετατρέψας ὀλίγον καὶ τὴν ἰδίαν.

72. δ'. Τόσου πολλὰ πλαστιάσθησαν τὰ βιβλία, κ. τ. Τὰ βιβλία πληθύνονται καθημέραν, ἅλλ' ἡ ὀρθὴ κρίσις εἶναι πάντοτε σπανία· τὰ καλὰ βιβλία εἶναι καρπὸς βαθείας μελέτης, ὀρθῆς σκέψεως καὶ πολυτερείας πνεύματος εὐφυῆς· ἅλλ' αὖ τοῦτον πνεῦμα μὴ τοιαῦτα βοηθητικὰ μέσα φαίνεται σπανιώτατα εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἐπομένως τὰ καλὰ βιβλία.

73. α'. Ἐπιτομὴ καὶ ἀνάλυσις. Πολλοὶ τῆς φωτισμένης εὐρώπης ἄρχισαν νὰ καταχωρῶν εἰς τὰ συγγράμματά των πίνakas ἀναλυτικόν· εὐχῆς ἔργον εἶναι καθεὶς συγγραφεὺς ἢ μετα.

Σελ. Παραγ.

φρασίς γραικὸς ὃ ἀκολουθήσῃ ταύτην
τὴν συμβαλὴν.

73. β'. „Νὰ μὴν ἀναγνώσῃ κανεὶς,
κ. τ. Τὸ δεύτερον εἶναι ἐπιβλαβέσι-
νον παρὰ τὸ πρῶτον καὶ τρίτον.

74. „Δὲν θά σὲ λανθάνει κανεὶν.
Αὐτὴ ἡ ἐκφρασίς ὑπερπιδᾷ τῆς ἀλη-
θείας τὰς ὅρας.

— β'. „Τὸ μνημονικὸν δέχεται κτ.
Δὲν πρέπει κανεὶς νὰ σπέρῃ εἰς τὸ
μνημονικόν, πρὶν εἰστοιμάσῃ τὸ ὀρ-
γανικὸν ὄργανον καὶ ὀργώσῃ μὲ τῆτο.

76. α'. „Εἰς τὴν ἐνεσῶσαν παιδείαν
τὸ μνημονικὸν κ. τ. Μνημονικὸν
ἀβασανίσων, ἀκρίτων καὶ ἀτάκτων ἰδιῶν
πλείσιον ὁμοιάζει σχεδὸν μίαν εἰκόνα
μὲ πολλὰς ἀσύμμετρος καὶ ἀτελεῖς μορ-
φὰς, ἢ μὲ τραγελάφους καὶ εἰς τὴν νύ-
κτιν ἀνυπάρκτους· ὅσοι ὁμῶς σπιδάζου,
παρατηρῶντες, ἀκριβολογῶντες, παρα-
βάλλοντες καὶ προχωρῶντες μὲ ἀναλυτι-
κὴν καὶ τακτικὴν μέθοδον, ἀποταμιεύου
εἰς τὸ μνημονικόν των τακτικὰς καὶ ἀ-
κριβεῖς γνώσεις καὶ ἐμπορῶν νὰ τὸ κα-
ταστήσων ἐπωφελεῖς πολυμαθείας ἀπο-
θήκην, καὶ ἂν λάχωσιν ἐκ φύσεως ἀ-
σθενὲς μνημονικόν· περὶ τῆτε ἔχομεν
παράδειγμα πολλὰς σοφῆς καὶ μάλιστα

Σελ. Παραγ.

τὸν ἀφρομνήμονα, ὅμως μέγαν φιλόσο-
φον. Μοντέγνιν. Σεις λοιπὸν διδάσκαλοι,
ὅσοι θεωρεῖτε τὸ διδασκαλικὸν ἰπάγγελ-
μα ὡς ἱερώτατον χρέος, ὅσοι ἐπαγγίλ-
λεσθε τὴν χειραγωγίαν τῆς ὁμογενῆς
νεολαίας εἰς τὸν ναὸν τῶν φώτων, καὶ
πυέετε τοῦ γένους τὴν βελτίωσιν,
σεῖς μόνον ἐμπορεῖτε νὰ θεραπεύση-
τε τὸ κακὸν, ὅσον ἐνδέχεται κατὰ
τὸ παρὸν· διότι συμμα εἰς τὴν φιλο-
γένειαν καὶ φιλοκαλίαν, ἄλλοι μὲν ἀ-
ποκτήσατε ἀρκετὰ φῶτα καὶ γνωρίζετε
τὴν ὀρθοτέραν μέθοδον, ἄλλοι δὲ εἴ-
θε πρόθυμοι νὰ μάθετε καὶ νὰ δείξε-
τε εἰς ἄλλας τὸν ἀσφαλέστερον τῆς παι-
δείας δρόμον. ὀλίγοι δέ τινες ὅσους ἔ-
χετε εἰσέτι εἰς τὸν διδασκαλικὸν κα-
τάλογον κακοδόξες, ἀμερόδοξοι, ἰσχυ-
ρογνώμονες καὶ ἀπειροκάλας, δὲν θέλου
δυνήθῃ νὰ ἐμποδίσουν τὴν πρόοδον. Πό-
σου τὸ γένος, καὶ μάλιστα οἱ μεταγενέ-
στεροι, θέλου σᾶς κηρύττῃ εὐεργέτας
καὶ σωτῆρας!

Προσθήκη.

„Διαφέρουσιν οἱ πεπαιδευμένοι πᾶν

Σελ. Παραγ.

ἀπαιδεύτων ὅσῳ ζῶντες τῶν τεθνηκό-
των. Ἀριστοτέλ. Ἰδ. Διογ. Λαερ.

„Τὴν παιδείαν ἐν μὲν ταῖς εὐτυ-
χίαις κόσμον, ἐν δὲ ταῖς ἀτυχίαις
καταφυγὴν· ὁ αὐτὸς αὐτόθι.

„Ἀρίσιππος ἐρωτηθεὶς, τί πλέον
ἔχουσιν οἱ φιλόσοφοι, εἶπεν, „ἐὰν πάντες
οἱ νόμοι ἀναιρεθῶσιν, ὁμοίως βιώσονται·
Διογ. Λαερ. Οἱ ἴδιοι φιλόσοφοι εἶπεν
ἄλλοτε, προκρίνα τὴν πένιν παρὰ τὴν
ἀμάθειαν· διότι εἰς τὸν πτωχὸν λεί-
πει μόνον πλῆθος· εἰς δὲ τὸν ἀμαθῆ
λείπει πᾶν ὅ,τι καταστραίνει τὸν ἄνθρω-
πον· Ἰδ. παλ. καὶ ἑλληνικὴν Ἱστορ. ἀπὸ
τὸν Levesque· τόμ. ε'. σελ. 330.

„Αἰτίη ἔδεν ἰδμεν· Πύρρων.

„Ἀπαντας ἡ παιδευσίς ἡμέρας ποιεῖ.

„Ὡς ἔδεν ἡ μάθησις, ἂν μὴ νῦν
παρῇ· Χρυσολ.

„Πολλοὶ πολυμαθεῖς νόον ἔκ ἔχουσι.
Ἡρακλ. ἢ κατ' ἄλλους, Δημοκρ.

„Πολυμαθὴς νόον ἔ' διδάσκει· Ἰδ.
αὐτοσχ. 509. Κοραῆ σελ. 409.

„Ὁ χρήσιμ' εἰδὼς, ἔχ' ὁ πόλλ' εἰ-
δὼς, σοφός· αὐτόθι, σελ. 410.

„Γράμματα μαθεῖν δεῖ καὶ
μαθόντα νῦν ἔχειν. — Οἱ Πλά-
των λέγει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος λαχὼν καλὸν

M

φυσικόν ἢ ὀρεῖν παιδείαν, καταστάνεται τὸ ἑσχατώτατον ἢ ἡμερώτατον ζῶον· ἀλλ' ὅταν δὲν λάβῃ καλὴν ἀνατροφὴν, γίνεται τὸ ἀγριώτατον ὄντων τῶν ζῴων· „ἄνθρωπος . . . παιδείας μὲν ὀρεῖς τυγχών ἢ φύσεως εὐτυχῆς, βειότατον ἡμερώτατόν τε ζῶον γίγνεσθαι φιλεῖ· μὴ ἱκανῶς δὲ, ἢ μὴ καλῶς τραφεὶς, ἀγριώτατον ὅποσα φύει γῆ· περὶ νόμ.

„Οτι (ἢν δ' ἐγώ) ἔδεν μάθημα μετὰ δαλείας τὸν ἐλευθέρον χρή μανθάνειν· οἱ μὲν γὰρ τῷ σώματος πόνοι, βία πονέμενοι, χεῖρον ἔδεν τὸ σῶμα ἀπεργάζονται· ψυχῇ δὲ βίαιον ἔδεν ἔμμονον μάθημα . . . μὴ τοίνυν βία τῆς παιδείας ἐν τοῖς μαθήμασιν, ἀλλὰ παίζοντας τρέφε, ἵνα ἢ μάλλον οἷός τ' ἢ καθορᾶν ἐφ' ὃ ἕκαστος πέφυκεν· Πλάτ. πολιτεία. βιβλ. ζ'.

„Οὐς (σοφιστὰς) ἐχρῆν ἀφεμένους ταύτης τῆς τερατείας, τῆς ἐν μὲν τοῖς λόγοις ἐξελεγχεῖν προσποιημένης, ἐν δὲ τοῖς ἔργοις πολὺν ἤδη χρόνον ἐξελιγεμένης, (ἦσαν ἔπρεπε ἢ ἀφίσεν τὴν τερατείαν ταύτην ἥ τις εἰς μὲν τὰ λόγια ἐπαγγέλλεται τὸ πείθειν, εἰς δὲ τὰ πράγματα προ

Σιλ. Παραγ.

πολλὲ ἀποδείχθῃ ψευδὴς·) τὴν ἀλή-
 ,,θειαν διώκειν, καὶ περὶ τὰς πράξεις
 ,,ἐν αἷς πολιτευόμεθα, τῆς συνόντας
 ,,παιδεύειν, καὶ περὶ τὴν ἐμπειρίαν τὴν
 ,,τάτων γυμνάζειν, ἐνθυμεμένους ὅτι
 ,,πολὺ κρεῖττον ἐστὶ περὶ τῶν χρησίμων
 ,,ἐπεικῶς δοξάζειν, ἢ περὶ τῶν ἀχρή-
 ,,στων ἀκριβῶς ἐπίστασθαι· καὶ μικρὸν προέ-
 ,,χειν ἐν τοῖς μεγάλοις, ἢ πολὺ δια-
 ,,φέρειν ἐν τοῖς μικροῖς καὶ τοῖς μηδὲ πρὸς
 ,,τὸν βίον ὠφελεσι. Ἰσοκρ. Ἑλ. ἐγκώμ.
 ,,Ἄλλ' ἄνδρα κῆν τις ἢ σοφός, τὸ
 μανθάνειν

„Πόλλ' αἰσχερὸν εἶδεν, καὶ τὸ μὴ τεί-
 νειν ἄγαν.

(Σοφοκλ. ἀντιγ.) „Τὸ μὴ τεί-
 νειν ἄγαν.“ ἀντὶ τῆς νῆς μὴν ἰχυ-
 ρογνωμῆς τις.

„Ὡς εἶδεν ὄφελος ἦν ἄρα ἐπίστασθαι
 τὰ μαθηματα, εἰμή τις ἄρα καὶ τὸν βίον
 βυθμίζει πρὸς τὸ βέλτιον. Λεκ. συμπ.

Εἰς τὸ 1'. Κεφάλαιον.

89. α'. Διατὶ δὲν ἀνομάζομεν δυσ-
 κατάληπτον καὶ τὴν προπαι-
 δείαν, κ. τ. Ἡ κακὴ ἀρχὴ καὶ κατή-
 χη τις τῶν γραμμάτων ἦτο κοινὸν εἰς
 ὅλην σχεδὸν τὴν εὐρώπην δυσόχημα·

M 2

καὶ τὴν σήμερον ἰδὼ καὶ ἐκείτω ῥάσσεται ἀ-
 κόμη· ἀλλὰ χάρις μεγίστη εἰς τὰς φι-
 λανθρωπίας ἐκείνης ὅσοι ἐπινόησαν, κα-
 θὼς ἀλλὰ καὶ ἀνάφερα περὶ τέτη, παι-
 δαγωγικά κοινὰ καὶ ἴδια συστήματα καὶ
 ὅσοι ἀρχίζον νὰ διδάσκον τὰς τρυφερὰς
 νέας ἀπ' ὅσα ἔχον καὶ καταληπτικὸν ἀ-
 νάλωγον καὶ συμφέρον ἱκανὸν νὰ μά-
 θουν· διδάσκαλοι τῶν κοινῶν γραμμα-
 τικῶν, τὸ κοινὸν καὶ ἴδιον συμφέρον
 αἰταιτεῖ νὰ ἐξορσίσητε ἀπὸ τὰ σχολεῖα
 σας τὴν παλαιὰν καὶ ἐπιβλαβὴ συνή-
 θειαν, ν' ἀφύσητε τὴν χρηστὴν τῆς ὀ-
 νομαζομένης πινυκίδας, ὀκτωή-
 χε καὶ ἄλλων τοιούτων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα
 οἱ νέοι ἐκτρέφονται ὅτι δὲν καταλαμβάνουν
 τίποτε καὶ δὲν αἰσθάνονται ἡδονὴν, ἀ-
 ποκτεῖν καὶ μεγίστην ἀηδίαν καὶ ἀπέχθειαν
 εἰς τὴν σπουδὴν· νὰ ἐξορίσετε, λέγω,
 αὐτὴν τὴν συνήθειαν καὶ νὰ εἰσάγετε ἄλ-
 λην ὠφελιμωτέραν, ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὰ
 φῶτα ἄλλων καὶ ὠφελέμενοι ἀπὸ ἰδικάς
 σας παρατηρήσεις. Γνωρίζω εἰς Βυκο-
 ρέσιον τέσσαρας καὶ πέντε φρονίμους καὶ
 ὀρθοδόξους διδασκάλους, οἵτινες ἔδειξαν
 πραγματικῶς καὶ δὲν πᾶν νὰ δείχνουν,
 πόσον ἐμπορεῖ νὰ κατορθώσῃ ἡ εὐμε-
 τοδικὴ εἰς τὰ κοινὰ καὶ ἑλληνικὰ γράμ.

Σηλ. Περαι.

ματα· ἴδα τῇ ἀληθείᾳ νόμῳ, διδασκομένης ἀπὸ τήτης τῆς φιλοκαλῆς καὶ ἀξιοτίμης διδασκαλῆς, νὰ μάθῃ εἰς ἓν ἔτος ὅσα ἔτε μετὰ τεσσάρων χρόνων σπελὴν δὲν ἤξευραν ἄλλοι παιδευόμενοι ἀπ' ἀντιδόξης καὶ κακοδόξης. Εἰς τῆς ἀρχαίης ἢ ἀναλυτικῆς μέθοδος εἶναι ἀναγκαιοτάτη, τετέστιν ἡ διδασκαλία ἀπὸ τὰ μερικώτερα καὶ γνωστότερα εἰς τὰ μᾶλλον γενικά καὶ ἄγνωστα.

95. . . . Τῆς νόμῳ τοῖς ἀραχνίαις ὁμοίως ἐλεγεὺς ὁ Σκυθ. Ἀνάχαρσις· καὶ γὰρ ἐκείνα, εἰς ἐμπέσει τι κῆρον καὶ ἀδανῆς εἴγειν, εἰς δὲ μετῶν, διακόψαν οἰχόμεναι.

Εἰς τὸ ΙΑ'. κεφάλαιον.

99. γ'. . . . Ὁ ἄνθρωπος ὀρέγεται, ἐπιθυμεῖ καὶ ζητεῖ ν' ἀπολαύσῃ ὅσα προξενῶν εἰς αὐτὸν ἡδονὴν ἢ εὐαρέσῃσιν· ἐξεναντίας μισεῖ, ἀποσρέφεται καὶ φεύγει ἀπ' ὅσα αἰσθάνεται πόνον, ἢ λύπην· ἐντεῦθεν ἔχομεν δύο ἐναντία αἰσθημάτων εἶδη, ἡδονικὸν καὶ λυπερὸν, ἢ εὐάρεστον καὶ δυσάρεστον, καὶ δύο ἐναντίας κινήσεις τῇ αἰσθητικῇ, ἢ ἂν θέλῃς ἐννοεῖς ἐνταῦθα, τῆς φιλαυτίας, τὰς ὁποίας

Σελ. Παραγ.

ὀνομάζομεν πάθη, ἤγουν ἐπιθυμητικὸν πάθος καὶ ἀποσρεπτικὸν πάθος· ὅσαι δὲ ἄλλαι κινήσεις ὀνομάζονται ὡσαύτως πάθη, εἶναι τῶν τροπυπαρεξίαι καὶ προσδιορισμοὶ (modifications)· αὐτὴ ἢ ἐν συνόψει θεωρία τῶν παθῶν μοι φαίνεται φυσικωτέρα καὶ ἀπληρέστερα, παρὰ τὴν ὁποίαν βλέπετε εἰς τὰ συγγράμματα τῶν παλαιῶν καὶ πολλῶν νεωτέρων, ὅπῃ γίνεται λόγος περὶ τῶν αἰτίων καὶ διαιρέσεων τῶν παθῶν, καὶ νομίζει ὅς τις ἀναγινώσκει προσεκτικὰ, ὅτι εὐρίσκεται εἰς λαβύρινθον.

- 100 α'. Τὰ πάθη διεγείρονται κ. τ. Ἦγουν ἡ τοιαύτη, ἢ τοιαύτη καὶ τοσαύτη, ἢ τοσαύτη τῶν παθῶν διέγερσις κρέμεται ἀπὸ τὴν τοσαύτην, ἢ τοσαύτην, καὶ τοιάνδε, ἢ τοιάνδε των ἐξωτερικῶν ὑποκειμένων κατὰςασιν νὰ διεγείρῃ τὸ αἰσθητήριον, καὶ τῷ αἰσθητηρίῳ νὰ δέχεται τέτων τὰς προσβολὰς.
- β'. Τὰ πάθη εἶναι ἀπ' ἐαυτῶν ἀδιάφορα, κ. τ. Τὰ πάθη (ἂν πρέπη νὰ ἐννοῶμεν μ' αὐτὴν τὴν λέξιν τὰς κινήσεις τῷ αἰσθητηρίῳ, ἢ τῆς φιλαυτίας) διεγείρονται καὶ ἀναφέρονται πάντοτε πρὸς τι ὑποκείμενον καὶ τέλος ὀφείλιμον, ἢ ἐπιβλαβές· πῶς λοιπὸν

Σελ. Παραγ.

δίδεται πάθος κατ' ἑαυτὸ ἀδιάφορον,
ἢ γυν μὴτ' ὠφέλιμον, μὴτ' ἐπιβλαβὲς
πολύ ἢ ὀλίγον;

101 γ'. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει κυρίως κ. τ.
ἄλλο εἶναι τὸ ἐπιθυμητικὸν πάθος,
ἄλλο τὸ ἐπιθυμητὸν πρᾶγμα καὶ ἄλλο
αὐτὴ ἡ ἡδονικὴ ἀπολαύσις· τὸ συμ-
φέρον λοιπὸν δὲν εἶναι πάθος, ἀλλ' ἐ-
πιθυμητὸν πρᾶγμα, ἢ νὰ εἴπω ἀκρι-
βέστερα, αὐτὴ ἡ ἐκ τῆς ἀπολαύσεως
τῆ ἐπιθυμιτῆ προερχομένη ἡδονή· ὁ
δὲ συγγραφεὺς κακῶς ταυτίζει τὰ
τρία ταῦτα· εἰς αὐτὴν τὴν ἀτοπίαν
ἔπεσαν πολλοὶ παλαιοὶ καὶ νέοι· ἀπὸ
τῶν παλαιῶν ἔχω τὴν ὀρισμὸν τῆ Σηϊ-
δα πρόχειρον· „Πάθος δύο, πό-
νος καὶ ἡδονή· καὶ (τὸ ἐξῆς φαίνε-
ται ἀληθές) ἡ μὲν ἡδονὴ λεία
κίνησις, ὁ δὲ πόνος, τρα-
χεῖα κίνησις· καὶ ἡ μὲν ἡδο-
νὴ, εὐδοκίη πᾶσι ζώοις,
ὁ δὲ πόνος, ἀποκρεστικός·
ὁ Διαμασκινὸς ὅμως φρονῆσεν ὀρθότερα·
„Πάθος ἐστὶ κίνησις τῆς ὀ-
ρεκτικῆς δυνάμεως αἰσθη-
τικῆς, ἐπὶ φαντασίᾳ καλῇ,
ἢ κακῇ“ (ὀρθ. πίς. βίβλ. β'
κεφ. κβ'.)

Εἰς τὸ 1Γ'. Κεφάλαιον.

109 α'. Ὁ Πλῆτος καθ' ἑαυτοῦ θεωρούμενος εἶναι ὑποκείμενον ἀδιάφορον, καὶ ἂν ἡ εὐπορία ἀποδείχῃ ἀρκετὴ διὰ τὴν εὐδαιμονίαν, συνάγεται συμπέρασμα ὅτι ὁ πλῆτος δὲν εἶναι δι' αὐτὴν ἀναγκαῖος· ἀλλ' ὅταν τύχῃ εἰς φρονίμων καὶ ἐλευθερίων χεῖρας, εἶναι καλὸς καὶ αὐξάνῃ τῆς εὐδαιμονίας τὰ δέληητρα· διότι ἐμπορεῖν ἐκεῖνοι καὶ τὸν μεταχειρίζονται καὶ πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν καὶ ἐντεῦθεν καὶ αἰσθάνονται τὴν ὑψηλοτέραν ἡδονήν· ὅταν δὲ τὸν ἔχῃ ἄσωτοι, ἢ φιλάργυροι καὶ εἰς βραχυλογίαν, ἢ δίκης ἀμέτοχοι, γίνεται τότε πολυτρόπως ἐπιβλαβὴς καὶ εἰς αὐτὴς καὶ εἰς ἄλλης· καθὼς τῆτο ἀποδείχνεται ἀρκετὰ εἰς τὸ παρὸν κεφάλαιον ἀπὸ τὸν συγγραφέα καὶ ἀπὸ τὰς ἀκολούθους ἄλλων ἡθικῶν γνώμας.

110 α'. Ὁ πλῆτος εἶναι τῶν ἀνθρώπων τὸ γενικώτερον πάθος· κ. τ. Ὁ πλῆτος, καθὼς καὶ εἰς τῆιά· κεφαλ. τὰς σημειώσεις εἶπα, δέν μοι φαίνεται πάθος ἀλλ' αὐτὸ τὸ ὑποκείμενον τῇ πάθῃ.

Σελ. Παραγ.

112 γ'. „Οσσαι ἔδοναὶ ἀγοράζονται
κ. τ. Ὅχι ὅλαι ἀλλ' αἱ πλειότεραι.

Προσθῆκαι.

Πολλοὶ γὰρ πλετεῦσι κακοὶ, ἀγαθοὶ
δὲ πένονται.

Ἄλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς ἡ διαμειψόμεθα
τῆς ἀρετῆς τὸν πλῆτον· ἐπεὶ τὸ μὲν
ἔμπειδον ἔστιν

Χρήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλ-
λος ἔχει.

Σόλ. (ἴδε Πλέταρχ.)

„Οὐκ ἔραμαι πλετεῖν, ἔδ' εὐχομαι,
ἀλλά μοι εἶη

„Ζῆν ἀπὸ τῶν ὀλίγων μηδὲν ἔχω-
τι κακόν.

ὁ αὐτός.

„Μὴ πλέτει κακῶς. Θαλ.

„Μητροκλῆς ἔλεγε τὸν πλῆτον βλα-
βερόν, εἰμή τις ἀξίως αὐτῷ χρῶτο.
(ἴδ. Διογ. Λαερ.)

„Δόξα καὶ πλῆτος ἄνευ ξυνέσεως ἐκ
ἀσφαλείας κτήματα“ Δημοκρ. παρὰ Στοβ.

„Πλῆτος κακίας μάλλον, ἢ καλο-
καγαθίας ὑπηρετίας ἐστίν.“ Ἰσοκρ. πρὸς
Δημιονικ.

„Πλέσιος ἔχ' ὁ πολλῶν χρημάτων

Σελ. Παρ.γ.

δεόμενος ἢ πολλὰ περιβεβλημένος,
ἀλλ' ὁ μηδενὸς χρειᾶν ἔχων, ἢ (ὡς
ἀλλ' αὐτὸς λέγει) ὁ μὴ πολλῶν δεόμενος.⁶⁶
Χρυσός. ὁμιλ. κα'.

„Οὗτος ἐστὶ πλετῶν, ὁ μὴ θέλων
πλετεῖν. —“ τὴν μάλιχα πλετος τὸ
μὴ δεῖσθαι πλετεῖ. (ὁ αὐτός). —
“Οὐχ ὁ πλετος κακόν, ἀλλὰ τὸ κακῶς
χρῆσθαι τῷ πλετῷ” (ὁ αὐτός ὁμιλ.
μή.) —“ Καλὸν ὁ πλετος τοῖς κα-
λῶς διοικῆσιν αὐτόν” (αὐτόθι). —
Δεσμὸς ἐστὶν ὁ πλετος, δεσμὸς χαλε-
πὸς τοῖς ἐκ εἰδόσιν αὐτῷ χρῆσθαι, τύ-
ραννος ὁμοῦς ἢ ἀπάνθρωπος, ἐπὶ λύμῃ
τῶν δελευούτων πάντα ἐπιτάττων· ὁ
αὐτὸς ὁμιλ. ιγ'.

„Ὁ ἄφρονος πλετος ἐμπόδιον πρὸς
τὸ καλῶς φρονεῖν ὑπάρχει·“ Εὐσεβ.
ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν ἁγίων.

„Χρῆ περικόπτειν τὰ περιττὰ, ἵνα
ἐν τοῖς ἀναγκαίοις πλετῶμεν· ἐπεὶ γὰρ
τὸν πλετον ἔχειν, ἀλλὰ τὸ μὴ δεῖ-
σθαι πλετεῖ, πλετος ἐστὶ μέγιστος.“ Ἰ-
σιόδωρ. ἐπιστολ. υλ'. βιβλ. ε'.

Εἰς τὸ ΙΔ'. κεφάλαιον.

124 β'. „Ἡ ματαιότης εἶναι ἢ κακο-
λικωτέρα, κ. τ. Ἡ κολακεία εἶναι

Σελ. Παραγ.

τὸ ἐπιτηδεϊότερον μέσον νὰ δελεάσῃ
τὸν μάταιον· ἄλλ' εἶναι ἐνταυτῷ καὶ
τὸ ἐπιβλαβέστερον. διὰ τῆτο ἔλεγεν
ὁ Ἀντιθένης, „αἰρετώτερον εἶ-
ναι εἰς Κόρακας ἢ μπεσεῖν,
ἢ εἰς κόλακας· τὰς μὲν γὰρ
ἀποθανόντος τοῦ σώμα, τὰς
δὲ ζῶντος τὴν ψυχὴν λυμαί-
νεσθαι.

130 β'. „Ὅταν τις γνωστικὸς σπῆδάζ-
ξῃ, κ. τ. Ἦγεν ζητῶν νὰ κερδήσῃ
τὴν γενικὴν ὑπόληψιν, δείχνει ὅτι
δὲν ἀρκεῖται εἰς μόνην τῶν ἐναρέτων,
ἀλλὰ θίλει τῶν περισσοτέρων, ὅπῃ
εὐρίσκονται μηδαμινὸι καὶ ἀχρεῖοι· με-
τῆτο δὲν τιμᾷ τὰς ἀγαθὰς τόσον, ὅ-
σον τὰς ἀνθρώπους ἐν γένει.

132 β'. Ἐκ τούτου ὅτι ἡ φιλοδοξία κ. τ.
Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· διότι ἀπὸ φιλο-
δοξίαν κινῶνται οἱ ἄνθρωποι ἐνίοτε νὰ
πράττῃν ἐνάρετα ἔργα.

138 β'. Πῶς ἀποκτῶνται αἱ τιμαὶ,
κ. τ. Ὁ δὲξ Ῥομφεκόλτος λέγει ὅ-
τι „οἱ βασιλεῖς μεταχειρίζονται τὰς
ἀνθρώπους καθὼς τὰ νομίσματα· αὐτοὶ
τὰς τιμᾷ καὶ τὰς κάμνῃ ν' ἀξίζουν κα-
τὰ τὴν βελησίμων, καὶ ὅλοι εἶναι ἀ-
ναγκασμένοι νὰ τὰς δέχονται, καθὼς

Σελ. Παραγ.

τρέχοντες ὅχι καὶ ὅσον εἶναι ὄξιοι". Ἡ τιμὴ πρέπει νὰ δίδεται ἀναλόγως μὲ τὴν ἀξίαν καὶ ἀφέλειαν τῆ πράγματος.

- 140 α'. Ὁ Σωκράτης ἴδε ποτε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον, κ. τ. Τῆς τοῦ ὁ παράγραφος ἀνῆκε νὰ τεθῇ μᾶλλον εἰς τὸ περὶ πλέτων κεφάλαιον. Ἡ δὲ εἰκὼν τῆ θριάμβου εἶναι ἀληθής· ἀλλ' εἰς τὸν καιρὸν τῆ Σωκράτους δὲν ἦσαν ἔτι θρίαμβοι τοῖντοι, ἔτ' Ἐλέφαντες γνωστοὶ εἰς τὰς Ἀθήνας· ὁ Ἀντίπατρος ἐπιστρέφων ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς τὴν Ἑυρώπην, ἔφερε πρῶτος εἰς τὴν Ἑλλάδα Ἐλέφαντας, τὴς ὁποίας ἔπειτα μεταχειρίσθη ὁ Πύρρος κατὰ τῶν Ῥωμαίων. (ἴδ. ἱστορικὴν βιβλιοθήκην πρὸς χρῆσιν τῶν νέων Bibliothèque Historique à l'usage de jeunes gens par Breton τομ. 18. σελ. 66.). αὐτὴν δὲ τὴν ἀξιολογοῦ γνώμην, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς, ἔλεγε συχνάκις ὁ Σωκράτης, βλέπων εἰς τὴν ἀγορὰν πλήθος πωλημένων πραγμάτων, „Πολλάκις δ' ἀφορῶν εἰς τὰ πλήθη τῶν πιπρασκομένων, ἔλεγε πρὸς ἑαυτὸν, πόσον ἐγὼ χρεῖαν ἔκ ἔχω! (ἴδ. Διογ. Λαίρτ.)

Σελ. Παραγ.

Προσθήκη.

Δοκεῖ γὰρ (ἡ τιμὴ) ἐν τοῖς τιμῶσι μᾶλλον εἶναι ἢ ἐν τῷ τιμωμένῳ· (Ἀριστοτέλ. ἠθικ. Νικομ. βιβλ. α'. κεφ. γ'). — Τιμὴ δέ ἐστι σημείου εὐεργετικῆς δόξης· (ὁ αὐτὸς ῥητορ. βιβλ. α'. κεφ. γ'). ἤγεν ἡ τιμὴ εἶναι σημείου ὑπολήψεως, τὴν ὁποίαν προσφέρουν οἱ ἄνθρωποι πρὸς τινα διὰ τὰς εὐεργετικὰς τε πράξεις.

„Οὐδὲν ἀλυσίτελέσθερον φιλοδοξίας· Θεοφρ. (ἰδ. Διογ. Λαερ.)

„Ὁ γλυκὺς (ἡ κενοδοξία) σκυλευτὴς τῆ πνευματικῆς πλάνης, ὁ ἡδὺς τῶν ἡμετέρων ψυχῶν πολέμιος, ὁ σὴς τῶν ἀρετῶν, ὁ μέλιτι χρώσας τῆς οἰκείας ἀπάτης τὸ δηλητήριον καὶ ταῖς διανοαῖς τῶν ἀνθρώπων τὴν ὀλεθρίαν ὀρέγων κίλυκα. Βασιλ. ἀσκητ.

„Οὐ μόνον καταιρετὴς καλῶν πράξεων, ἀλλὰ καὶ τῶν πονηρῶν ὁδηγός· (αὐτόθι).

„Κενοδοξία ματαία τις περὶ ἑαυτοῦ οἴησις· Σειδ.

Εἰς τὸ ΙΕ'. Κεφάλαιον.

142 α'. „Αὐτὴ ἡ λέξις κατὰ πλατυ-
 τεραν κ. τ. Διὰ τὴν πτωχίαν καὶ ἀ-
 τέλειαν τῶν γλωσσῶν καταχρώμεθα
 συχναίως τὰς λέξεις καὶ προξενούμεν σύγ-
 χυσιν ἰδιῶν, εὐνοῦντες καὶ καλῶντες
 μετὰ τὴν ἰδίαν λέξιν διάφορα πράγμα-
 τα, αἰτίας καὶ ἀποτελέσματα· τοῖς
 τούτοι παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸν παρόν-
 τα παράγραφον· ἄλλο, συμφέρον, ἄλ-
 λο, ἐπιθυμία καὶ πάθη, ἄλλο, παιγνί-
 δια, θέατρα καὶ γυναικες, καὶ ὅμως τὰ
 ἐκφράζει ὁ συγγραφεὺς μὲ μίαν λέξιν
 plaisir.

145 γ'. „Πολλοὶ δοκῇ σήθικοι δόξα-
 σαν κ. τ. Φαίνεται ἡρανόθεν ὀρισμέ-
 νον ἡ μεσότης νὰ ᾔηται δύσκολος καὶ
 νὰ τρέχεν οἱ ἄνθρωποι εἰς τ' ἄκρα·
 εἶναι γνωστὸν τὶ προῆλθεν ἀπὸ τὰς
 ἠθικὰς ἀρχάς, μάλιστα τῆς Ἐπικύρου
 καὶ Ζήνωνος, δύο αἱρέσεις ἀντιδόξους
 καὶ ἀντιφερομένας, τῶν ὁποίων ἡ πρῶ-
 τη ἐκκλίνας πολὺ ἀπὸ τὰς πρῶτας
 Ἀρχαίς της, κατάντησεν νὰ θεωρῇ τὴν
 εὐδαιμονίαν εἰς συνεχῆ τρυφὴν καὶ ἡδυ-
 πάζειαν καὶ μᾶς ἐγέννησεν ὕστερα πλῆ-

Σελ. Παραγ.

δος Ἀσώτων καὶ Σαρδαναπάλων· ἡ δὲ
 δευτέρα, σοικὴ ὀνομαζομένη, ἐξήτῃ-
 σε νὰ κάμῃ τὰς εὐπαθεῖς ἀνθρώπους
 ἀπαθῆ' Οὐτα, καὶ νὰ μεταβάλῃ τὴν ἀν-
 θρωπίνην φύσιν εἰς θεῖαν.

Προσθήκη.

„Ἀνθρώποισιν εὐθυμία (ἀντὶ τῆς
 „εὐδαιμονίας“) γίνεται μετριοτήτι τέρ-
 ψιος καὶ βία συμμετρίῃ· Δημοκρ. παρὰ
 Στοβ.

„Ὅσοι ἀπὸ γαστρὸς τὰς ἡδονὰς ποιε-
 ονται, ὑπερβεβληκότες τὸν καιρὸν ἐ-
 πὶ βρώσεσιν, ἢ πόσεσιν, ἢ ἀφροδι-
 σίοις, ἐν τοῖσι πᾶσιν αἱ μὲν ἡδοναὶ
 βραχεῖαι τε καὶ δι' ὀλίγου γίνονται, ὁ
 κόπον ἂν χρόνον ἐσθίωσιν ἢ πίνωσιν,
 αἱ δὲ λύπαι, πολλαί· (ὁ αὐτὸς
 αὐτόσι.)

„Καλὰς ἡδονὰς χρὴ ἡγεῖσθαι τὰς
 μὴ συμπεπλεγμένας λύπη, μηδὲ μετα-
 μέλειαν ἐμποιήσας, μήδ' ἑτέρας βλά-
 βης γεννητικάς, μήτε τῇ μετρίῃ πέραν
 χωρῆσας, μήτε τῶν σπασδαίων ἔργων
 ἡμᾶς ἀφελήσας ἐπὶ πολὺ, ἢ κατα-
 δελέσας· Δαμασκ. βιβλ. β'. ὁρθοδ.
 πικρ. κεφ. ιγ'.

Σελ. Παραγ.

„Ἦδονὴ μήτηρ τῆς ἁμαρτίας · —
 Ἡ ἡδονὴ πρὸς καιρὸν καταλαίψει τὸν
 ἀπολαύοντα, ὕστερον δὲ πικροτέρας χο-
 λῆς ποιεῖται τὰς ἀναδόσεις · Βασίλ. ὁ
 μέγ. ~~πρὸς~~ εἰς βαπτισμ.

Π Ι Ν Α Ξ

τῶν ἐν τῷ α'. τόμῳ Κεφαλαίων.

Προλέγομενα . . . . . σελίδ. α'

Κεφαλ. α'.

Περὶ ἠθικῆς, ἀνθρώπου, τέλους καὶ
δυνάμεών τε 1

Κεφαλ. β'.

Περὶ Καθηκόντων ἢ ἀρετῶν, κακιῶν
καὶ κοινωνικῆς ἢ πολιτικῆς εὐ-
ταξίας 5

Κεφαλ. γ'.

Περὶ διοικήσεως, εὐδαιμονίας καὶ ἀγαθῶν ὅσα τὴν καταστα- σιν	10

Κεφαλ. δ'.

Περὶ ὑγείας	16

Κεφαλ. ε'.

Περὶ εὐπορίας	22

Κεφαλ. ζ'.

Περὶ ἐλευθερίας	38

Κεφαλ. ζ'.

Περὶ ἡσυχίας	42

Κεφαλ. η'.

Περὶ τερπνῶν ἀπολαύσεων, διασκε- δάσεων καὶ ἐξαιρέτως περὶ ἐ- νασχολήσεως κατ' ὅσον εἶναι	

ἀναγκαῖαι καὶ ὠφέλιμοι εἰς τὴν εὐδαιμονίαν	47

Κεφαλ. θ'.

Περὶ σπουδῆς, ἐπισημῶν, βιβλίων καὶ σκέψεως	58

Κεφαλ. ι'.

Περὶ ἡθικῆς θεωρουμένης ὡς ἀναγ- καίης διὰ τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ περὶ συνειδήσεως	81

Κεφαλ. ια'.

Περὶ παθῶν	99

Κεφαλ. ιβ'.

Περὶ διατηρήσεως	103

Κεφαλ. ιγ'.

Περὶ πλῦτων	109

Κεφαλ. ιδ.

Περὶ τιμῶν 121

Κεφαλ. ιε.

Περὶ ἡδονῶν 142

Τοῦ μεταφραστοῦ σημειώσεις καὶ προ-
σθήκαι ἀπ' ἄλλους συγγρα-
φεῖς 154

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

200

16

(17)

Handwritten signature

Handwritten signature

ΡΕΙΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
ΚΙΝΗΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

100

ΥΡ

Χρονιάς Μ.

ΕΤΟΙΜΕΤΟΛΕΣ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΑ/ΝΙΣΤ

ἀριθ. χρ.

Ἡμερομηνία
ἐπιστροφῆς

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βεροίας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας